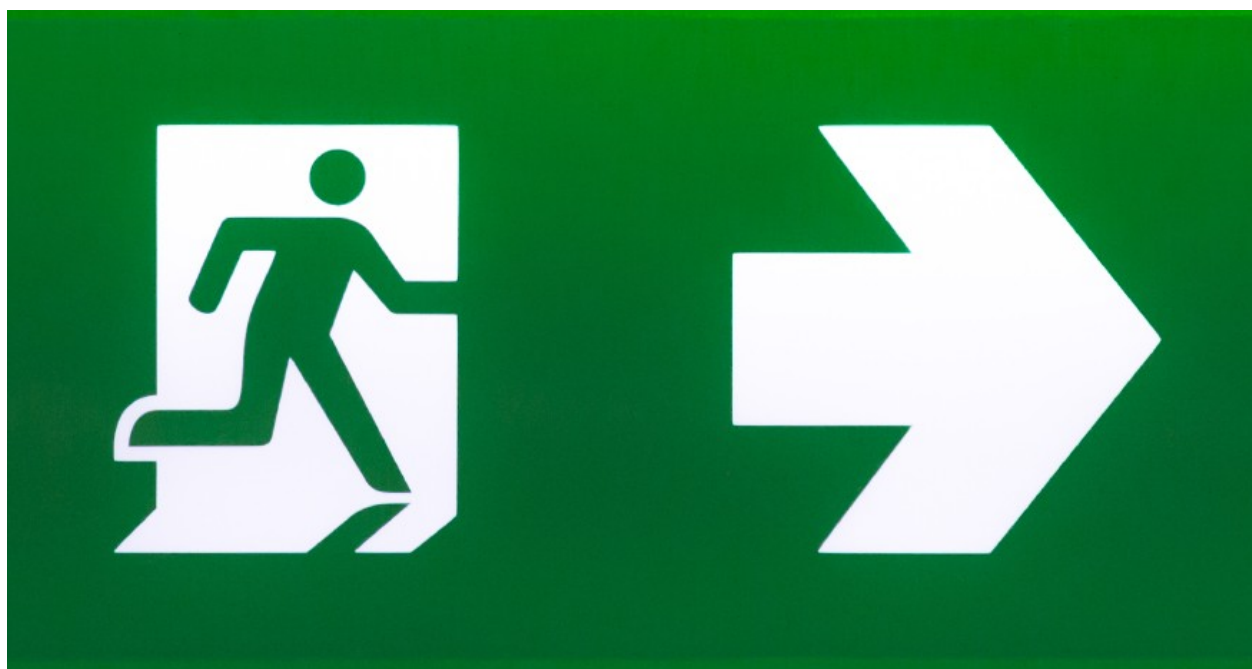

FÒRUM 2012 CATALUNYA 21
TERRITORI I URBANISME – ESTAT I ALTERNATIVES

GRUP DE DIÀLEG 5

VEUS I DISCURSOS URBANS I
TERRITORIALS EMERGENTS

Aquest document s'ha elaborat de forma **col·lectiva a partir de les aportacions dels membres del Grup de Diàleg “Veus i Discursos Urbans i Territorials Emergents”**. Els autors són responsables només de les opinions expressades al seu article.

I. ESTRUCTURA DEL GRUP DE DIÀLEG

Moderador

Xavier Boneta

Relators

Albert Cortina

Josep Bágüena

Referents d'àmbit

- Ciutats, arquitectura i planejament
Xavier Matilla i Fidel Vázquez
- Infraestructures i mobilitat
Maties Serracant i Nel·la Saborit
- Espais oberts, naturals i agrícoles
Sonia Callau i Antoni Farrero
- Governança i participació
Jordi Romero-Lengua i Xavier Sabaté
- Medi ambient, energia i residus
Elena Albareda i Jordi Oliver
- Desenvolupament econòmic i turisme
Oriol Estela
- Tecnologia
Júlia Lopez Ventura
- Paisatge
Júlia Rubert i Mireia Boya

II. OBJECTIUS DEL GRUP DE DIÀLEG

- a) Analitzar el moment actual de les polítiques urbanes i territorials des d'una perspectiva crítica (PER QUÈ?).
- b) Acotar i definir el concepte d'emergència aplicat a les polítiques urbanes i territorials (QUÈ?).
- c) Identificar i conceptualitzar allò que podríem considerar veus i discursos territorials emergents (QUI?).
- d) Aprofundir en el coneixement dels continguts i dels enfocaments d'aquests discursos (COM?).
- e) Plantejar escenaris de futur mitjançant exercicis de política-ficció i reculls de bones pràctiques inventades en el marc d'un imaginari Anuari Territorial de Catalunya 2014 (I ARA QUÈ?).

III. REFLEXIONS PRÈVIES SOBRE EL CONCEPTE D'EMERGÈNCIA

El concepte d'emergència pot tenir diferents interpretacions. D'una banda pot fer referència a una situació produïda per un desastre. Altrament l'emergència es pot entendre com el procés d'aparició d'estructures complexes a partir de regles simples.

En aquest sentit, sistemes emergents són sistemes complexos d'adaptació que despleguen comportaments emergents i es caracteritzen per resoldre problemes, almenys en aparença, de forma espontànea, sense recórrer a la intel·ligència centralitzada o jerarquitzada, sinó fent-ho de baix a dalt a partir de bases d'elements relativament no intel·ligents.

“El comportamiento separado, individual, de cada uno de los agentes, al aumentar la escala comienza a producir un comportamiento colectivo propio de un nivel de organización superior, a pesar de la aparente carencia de organización en forma de leyes o instrucciones provenientes de una autoridad superior”.

Exemples d'aquests sistemes d'autoorganització serien les colònies d'insectes del fang (Fox Séller i Segel), determinats barris (J. Jacobs), les xarxes del cervell humà (Minsky) o el software i les xarxes socials.

http://es.wikipedia.org/wiki/Sistemas_emergentes

En filosofia la emergència fa referència a aquelles propietats o processos d'un sistema que no es poden reduir a les propietats o processos de les parts que el formen. En aquest sentit es tracta d'un concepte vinculat al d'autoorganització i supervivència i es defineix com l'antítesi del reduccionisme i el dualisme.

Crisi i canvi d'època

Gairebé tothom coincideix en afirmar que ens trobem immersos en un canvi d'era caracteritzat per una crisi generalitzada que va molt més enllà de l'esfera econòmica per posar en qüestió

molts dels paradigmes culturals, polítics i socials que fins fa poc semblaven indiscutibles al nostre país.

Un canvi d'era que dibuixa un escenari d'incertesa que alhora reclama segurament de noves eines, nous mètodes i noves mirades que ens permetin entendre i desxifrar la realitat que ens envolta en tota la seva complexitat.

Difícilment podrem analitzar i enfrontar aquest nou escenari amb les mateixes ulleres de sempre. I aquesta és una reflexió que caldria que féssim arreu, començant per la política i les seves institucions i seguint per la cultura, l'economia i el conjunt de la societat. En conseqüència, aquesta és també una reflexió necessària en l'àmbit de les polítiques urbanes i territorials.

Com han influït les polítiques urbanes i territorials desenvolupades els darrers anys en l'actual situació de col·lapse que vivim? Segueixen sent vàlids els instruments que hem fet servir fins a la data? Què comporta aquest canvi de paradigma des del punt de vista de les polítiques urbanes i territorials? Ens trobem realment davant d'un canvi de paradigma o es tracta simplement del resultat de la conjuntura? Què ha funcionat i què no? Què s'ha fet bé i què no? Què seria el primer que caldria revisar?

Són moltes les preguntes que genera tant incertesa i potser seran menys les respostes. Sigui com sigui, un nou escenari se'ns obre al davant i tot apunta a que caldrà replantejar-se o com a mínim posar en qüestió les formes com vivim, com treballem, com ens relacionem, com ens estimem, com consumim...i tot això tindrà una repercussió evident en la forma del territori i en l'ús que en farem. Si la societat canvia, les polítiques urbanes i territorials han de canviar. Cap a on? Com? D'això intentarem parlar en aquest grup de diàleg.

1. Un relleu necessari

El discurs i la recerca relacionada amb les polítiques territorials segueix avui dia provenint de forma majoritària dels mateixos noms i institucions que 20 o 30 anys enrere.

Una jove generació de professionals provinents del món de l'arquitectura, l'enginyeria, el dret, l'economia, la biologia, la geografia, les ciències ambientals, i la sociologia preferentment, va protagonitzar amb l'arribada de la democràcia, un extraordinari procés de renovació del discurs i de la pràctica en l'àmbit de les polítiques urbanes i territorials al nostre país.

Una generació que de forma brillant va guanyar càtedres a les universitats, va ocupar càrrecs de responsabilitat a les administracions públiques i va crear despatxos professionals on es van pensar i desenvolupar molts dels projectes estratègics del país als darrers temps.

Es tracta d'una generació que amb el seu esforç i el seu talent ha contribuït a la modernització de la societat, a una millor articulació del territori i a l'assoliment d'una millor qualitat de vida a les nostres ciutats. Algun ells, han protagonitzat una de les fases d'urbanització més expansives de la història, amb un augment molt notable dels impactes ambientals i paisatgístics, i l'extensió de models d'hàbitat realment insostenibles.

Aquesta generació però frega ja els 60 anys, i sense menystenir la solvència d'aquests professionals molts dels quals encara tenen un llarg recorregut per endavant, es troba a faltar la irrupció d'una nova generació d'acadèmics, gestors i professionals capaços de protagonitzar un relleu generacional amb propostes i respostes a moltes de les incerteses que emanen avui dia del nostre model territorial i urbà.

Un dubte que es planteja és si aquest relleu no s'ha produït fins la data perquè no s'han donat les condicions adequades o bé no s'ha produït perquè no existeix una generació capaç de protagonitzar-lo.

2. Renovació natural o regeneració necessària? El paper dels joves i dels emergents.

Renovació o regeneració? Regeneració és un terme importat de la medicina per referir-se en política a una situació corrupta o decadent que cal revertir. Parlar de corrupció (tot i que malauradament és una paraula que no ens resulta aliena) pot semblar excessiu, però de ben segur que podem parlar de certa sensació de decadència o si més no de desconcert.

Quan les vaques eren grasses era relativament fàcil establir relacions de causa-efecte entre les polítiques urbanes i territorials que es desenvolupaven al país i els nivells de benestar que poc a poc s'anaven assolint. En canvi no tenim un diagnòstic compartit clar sobre quin ha estat el paper de les polítiques urbanes i territorials en la configuració d'un escenari de col·lapse o de crisi com l'actual. Sembla que hi ha cert consens en afirmar que la caixa d'eines ja no ens serveix com fins a la data, però no acabem de tenir clar què és el que ha canviat o quina eina és la que ha deixat de fer-nos servei.

No es tracta només de plantejar-se com afectarà i com condicionarà el canvi d'època que estem vivint les polítiques urbanes i territorials del futur sinó de, en un exercici d'autocrítica, demanar-nos què s'ha fet malament alhora de pensar, dissenyar i implementar les polítiques urbanes i territorials dels darrers 35 anys.

Les polítiques urbanes i territorials no poden quedar al marge d'aquesta necessària renovació. Una renovació que en determinats sectors és reclamada més aviat com una necessària regeneració d'elits i de discursos.

No obstant, més enllà de reclamar un relleu generacional necessari no es tracta només del qui, sinó també del què i del com: de la necessària regeneració de persones, però també de continguts, de mirades, de formes de fer.

Es venen fent avenços significatius, la creixent transversalitat de disciplines i mirades sobre el territori és un fet a valorar, l'ús cada cop més intensiu de les noves tecnologies, la revalorització d'allò públic en un escenari de desafecció política, l'augment generalitzat de la sensibilitat ambiental...tot plegat apunta cap noves tendències (algunes potser menys noves del que ens pensem) i noves dinàmiques.

Hom pot pensar que els discursos es renoven en canvi molt lentament perquè les elits intel·lectuals i gestores també es renoven lentament.

Sovint els canvis d'era cristal·litzen en l'aparició d'una nova elit econòmica, política o cultural que es presenta amb voluntat més o menys trencadora i de superació de l'estatu quo.

L'actual crisi econòmica que patim ha posat en evidència tot un seguit de contradiccions i de limitacions relacionades amb la pràctica de la gestió territorial que no hauríem de passar per alt. Els anys de l'abundància han passat (party is over) i ara toca redefinir prioritats i estratègies partint d'una mirada (auto)crítica

Aquest projecte hauria de ser en la seva màxima expressió i pretensió un gran potlatch intel·lectual sobre el territori i els seus discursos.

3. A què ens referim quan parlem de discursos urbans i territorials emergents?

Considerem discursos urbans i territorials emergents aquells que integren alguna o totes les característiques següents:

- Temàticament centrats en els afers i les polítiques urbanes i territorials incloient les diferents escales d'anàlisi i d'intervenció territorial. Enfocament radicalment transversal i holístic.
- Voluntat de renovació. Voluntat de parlar de coses diferents, de forma diferent, de fer servir noves eines, de desenvolupar dinàmiques i metodologies de treball diferents, de dissenyar alternatives, d'imaginar nous escenaris de futur, de definir nous fulls de ruta, de pensar un pla B.
- Voluntat de regeneració pública i de recuperació del sentit col·lectiu. Posar l'èmfasi en el sentit ètic i de revalorització de la professió i en la vocació de servei públic que suposa dedicar-se a la gestió urbana i territorial. De superar la cerca de sortides personals en benefici d'una solució general, de superar l'obsessió pel benefici privat sense

consideració cap als bens comuns, menystenint els valors ambientals, patrimonials, estètics i econòmics del paisatge, de posar fre als usos espuris del territori. Voluntat de, en un moment en que la gestió pública, la política i l'urbanisme semblen més en entredit que mai, reivindicar la necessitat de definir un urbanisme millor, recuperant tot el seu sentit, la seva raó de ser i la seva legitimitat social com a eina d'intervenció política i de transformació.

- Reivindiquen unes polítiques urbanes i territorials valentes i transparents. Sense por al conflicte, enteses aquestes com la inevitable manifestació pública de la diferència, necessària per al bon funcionament de la democràcia. Per això és important fugir de la complexitat artificial de la qual sovint només s'amaguen interessos privats o corporatius. Les polítiques urbanes i territorials s'han de poder explicar i entendre fàcilment, l'urbanisme ha de deixar de ser un conjunt de normes i lleis indesxifrables per la majoria de la població. Unes polítiques transparents i compromeses amb la rendició de comptes i la cultura de l'avaluació, obertes a tothom.
- Voluntat de trencar amb els discursos institucionalitzats i d'innovar. Inventar, experimentar, crear nous conceptes noves eines d'anàlisi, noves metodologies...
- Provenen d'agents que per diferents motius no han gaudit de mitjans, canals o plataformes institucionals o majoritàries per ser difosos abastament.
- Empenta i esperit crític i autocrític contra el desànim. El desànim que sent molta gent (especialment joves) és en bona part el reflex de la incapacitat per generar una nova situació. El problema no és ja en aquest sentit l'esgotament d'un paradigma que molts creuen superat com la incapacitat per generar-ne un de nou. Els emergents a la ressignació i al diletantisme hi responen amb exigència i voluntat de canvi.

4. Algunes paradoxes i preguntes per orientar els debats

La idea del canvi d'època i de la necessitat de construir discursos emergents es recolza en la constatació d'un seguit de paradoxes que les polítiques urbanes i territorials venen dibuixant els darrers anys:

- Ha sigut en democràcia quan més hem malbaratat el territori. Amb més lleis, més regulació i més plans que mai, la destrucció i la depredació ha sigut com mai abans, hem consumit sòl com mai, hem malbaratat recursos, el medi, el paisatge, com mai.
- L'època en que més habitatges s'han construït és probablement l'època en que més dificultats hi ha hagut per una part important de la població per accedir a un habitatge en condicions.

- Després d'una època d'esplendor als anys '80 el planejament urbanístic ha entrat en una certa inèrcia burocratitzadora i s'ha mostrat incapaç de donar resposta a molts dels reptes de les ciutats actuals. Com s'han planificat fet les projeccions demogràfiques per justificar segons quins desenvolupaments urbanístics?
- Encara és d'hora per valorar els efectes del planejament territorial aprovat els darrers anys, però tot apunta a que no ha estat capaç de contrarestar les nombroses pressions i interessos als que està sotmés el sol, especialment en determinats entorns.
- Més enllà del planejament urbà i territorial, com s'han planificat i dimensionat les infraestructures al país? Com s'han fet els càlculs de les IMDs previstes en carreteres que un cop fetes han tingut un ús molt per sota del que es va dir per justificar la seva necessitat? Aeroports? Sol industrial?
- Com pot un país pensar el seu futur carregant de forma indiscriminada la major part dels costos per sortir d'una situació de crisi en els més joves? Quins mecanismes o quins espais hi ha previstos per incentivar el relleu generacional?
- Com ens posicionem davant la disjuntiva que planteja per una banda la necessitat de renovar l'instrumental d'anàlisi i al mateix temps mantenir el rigor i l'exigència davant de les modes i del màrketing urbà que contribueixen a la proliferació de marques, conceptes i tota mena de neologismes que sovint volen explicar-ho tot i acaben per no explicar gairebé res? En aquest sentit hem de tenir una mentalitat oberta a la innovació, a replantejar-nos moltes de les coses que donàvem per inamovibles però al mateix temps hem de ser curosos a l'hora de valorar la utilitat efectiva i la capacitat explicativa de molts d'aquests conceptes o nous paradigmes.
- Com es millora la qualitat de les elits? Quines noves formes de lideratge requereixen unes polítiques territorials caracteritzades cada cop més per la creixent complexitat dels temes, per la major fragmentació d'interessos i pel nombre també creixent d'actors i d'agents involucrats i capaços d'articular interessos sovint contraposats?
- El marc jurídic que tenim és suficient? Són lleis el que ens ha faltat? Són efectius els avenços normatius sense avenços culturals paral·lels?
- Què cal fer per d'una vegada introduir la cultura de l'avaluació en la pràctica de les polítiques urbanes i territorials?
- Quin és i quin hauria de ser el paper dels col·legis professionals avui dia?
- Què aprenem d'una experiència com la viscuda arran de l'affair Eurovegas? Quines implicacions se'n deriven?

IV. ARGUMENTS, PREGUNTES I TEMES PER ARTICULAR ELS CONTINGUTS DELS 8 ÀMBITS DE DEBAT

Els temes a tractar inclouen la reflexió urbana i territorial en un sentit ampli que va de l'escala de barri, passant per l'escala metropolitana i regional fins a la Catalunya-ciutat. Dins de les temàtiques pròpies de la reflexió urbana i territorial podríem identificar els següents temes, sempre entesos de forma interrelacionada i mai com a compartiments estancs.

1.

Ciutats, arquitectura i planejament

Xavi Matilla i Fidel
Vázquez

ANEM CAP A UN URBANISME DE CONVERSA I NO DE DISCURS. ACCIONS CONCRETES EN UNA CIUTAT HÍBRIDA.

(per la millor comprensió de l'escrit es recomana obrir els links on es pot trobar més detall dels continguts i les fonts originals de part dels conceptes aquí presentats)

Preguntes per a la reflexió:

1 Canvi de paradigma en el planejament urbanístic i territorial o col·lapse?

La ciutat real avança més ràpid que la ciutat planejada i la evolució de la tecnologia i la seva implantació a la ciutat també és ràpida. La pressa de consciència per part dels que administren la ciutat no sembla que segueixin aquesta velocitat. Juan Freire parla en 2009 de la [ciutat híbrida](#) (la ciutat d'avui on es superposen ciutat física i tecnologia) on tan lentament s'incorporen accions des de les institucions en aquesta transició des del que ell anomena la tecno-planificació cap a un urbanisme P2P, o emergent, o participatiu,... o el nom que vulgueu.

I quan parlem d'urbanisme P2P o emergent només ens referim a participació, xarxes socials,...? Segurament no. Si acceptem que estem en moments de cert col·lapse o canvi de paradigma ens interessa pensar aquest moment com una etapa transitòria positiva plena de noves oportunitats i amb nous agents. Quan un paradigma científic es substituït per un de nou, encara que sigui a través d'un procés social complex, el nou és sempre millor, no només diferent. **Cal una implicació dels individus per sobre dels discursos.** El model de Thomas Khun del canvi científic posa un major èmfasi en els humans individuals involucrats com a científics, en lloc d'abstraure la ciència a una empresa purament lògica o filosòfica. En el nostre anàlisi de l'anomenada crisi **hem de destil·lar la creativitat i la innovació social aplicada a un urbanisme on cal fer amb la tecnologia el que vulguem fer i no només el que les tecnologies ens permetin.** Cal aprofitar el fet de que tot és cada cop més omnipresent i transparent com diu Freire.

La ciutat sempre serà arquitectònica i tangible però ara s'ha afegit una capa tecnològica que li afegeix un sentit encara més informacional i relacional del que sempre ha tingut. A la ciutat

híbrida es donen relacions entre persones mitjançant la tecnologia i els rols de ciutadans i professionals estan en revisió obligada.

Incorporem a la identificació, idealització i gestió de les ciutats les noves plataformes digitals i apps per mòbils que co-responsabilitzin als ciutadans i als seus representants en la construcció d'aquesta nova capa tecnològica. Alguns exemples de projectes de tecnologia aplicats sobre les nostres ciutats híbrides:

- [Mysociety](#). Organització que fa servir la tecnologia per dinamitzar un procés. Tenen una plataforma al Regne Unit per denunciar problemes a l'espai públic. Un altra plataforma construeix "mapes de temps". I un altra plataforma ofereix un seguiment detallat de l'activitat dels polítics en el seu dia a dia.
- [Senseable city lab](#). Sorgida del MIT. Una plataforma seva és WikiCity Rome.
- [Cordobapedia](#). Aplicació dirigida a allò que no té interès general i només interessa, en principi, als ciutadans de Córdoba. Al final acaba sent una eina molt útil pel turisme.
- [Everyblog](#). Plataforma que integra bases de dades públiques als EEUU que permeten als usuaris navegar lliurement per les mateixes.

Es podrien fer dues aproximacions diferents a la concepció de la ciutat híbrida des de models socials diferents, des de la tecno-planificació de la ciutat o bé des de el que podria ser l'urbanisme P2P o emergent.

1. El **model de la tecno-planificació**, a la governança, es proposa per tal de millorar l'eficiència o el control de la ciutat. Es pretén una ciutat "neta" i ordenada. És **un urbanisme amb limitacions que acostuma a generar una desviació entre la ciutat planificada i la ciutat real**. La vida urbana ha esdevingut tan complexa que la planificació urbanística difícilment funciona i pot portar al col·lapse. L'aplicació de la tecnologia no podrà resoldre per sí sola aquest col·lapse com sembla que es dedueixi d'alguna presentació de les smart cities com marca impostada a la ciutat. Un cas de col·lapse és [Monrovia](#), capital de Liberia, país destruït per guerres civils. En una zona a tocar de la platja hi ha un assentament de xaboles de milers de pescadors que sobreviuen gràcies a la tecnologia del telèfon mòbil. Aquest és l'únic canal de comunicació amb la resta del món per comprar i vendre peix. En una realitat caòtica la tecnologia ha millorat la vida de la gent però no ha resolt la complexitat de la ciutat.

2. El **model del urbanisme P2P o emergent pren la ciutat com plataforma d'una conversa continua**. Presenta una ciutat més “bruta” i caòtica, potser una ciutat més real que la ciutat planificada? Els ciutadans són més participatius i creatius. Freire cita la frase de Archigram on recorden que “quan plou a Oxford Street els edificis no són més importants que la pluja” i avui es pot substituir la paraula “pluja” per “informació”, “digital”,...

Però els processos informals organitzats sobre plataformes tecnològiques està per veure si son capaços de governar la complexitat. En tot cas **cal reclamar a les institucions el seu paper com a facilitadors, com agents intermediaris o de interface, en el que hauria de ser un veritable programa de política urbana:**

1. **on l'administració pública faciliti les infraestructures**
2. **dissenyant plataformes perquè la gent gestioni la informació**
3. **educant per a l'acció ciutadana, assumint la responsabilitat en les competències digitals.**

Si venim d'un model tecno-planificador no significa que el canvi al model urbanisme P2P o emergent sigui per substitució sinó per evolució cap a un model encara per categoritzar.

Els reptes per assolir aquest urbanisme de conversa emergent i per incloure al nou urbanisme legislat són de dos tipus: reptes tecnològics i reptes socials. Els reptes tecnològics passen per integrar les fonts d'informació existents a la ciutat viva mitjançant la tecnologia i l'assumpció de la ciutat sensible (sentient city). Respecte als reptes socials destaquen la educació de la gent per apropiarse de les tecnologies, la dinamització d'aquest projecte i el repte de generar creativitat i implicació ciutadana.

Com a referència d'un cas de bones pràctiques [DreamHamar](#) de Ecosistema Urbano pot ser també exemple d'urbanisme tàctic o arquitectura participativa, o com jo l'anomenaria, d'urbanisme de conversa i accions concretes. Un exemple d'un concurs per remodelar una plaça en el qual en lloc de construir es va optar per generar un procés de participació com alternativa a la reurbanització del lloc.

Un altre cas d'aquest urbanisme col·lectiu intercultural pot ser el cas de [Gillett Square](#) en Londres en el que apareixen els nous agents que intervenen en el nou paradigma amb nous rols com ara el de l'arquitecte/urbanista que no fa d'ideòleg sinó de facilitador.

En definitiva, **els ciutadans són el principal cabal creatiu i innovador que hi ha a la ciutat i seria un error considerar que la ciutat està en mans d'un grup de creatius.** Hi han moments a la ciutat on els ciutadans deixen de ser usuaris per ser actors i són aquests moments els que deixen petjada i donen també forma a la ciutat. **A més autoritat i legalitat, menor confiança en la participació col·lectiva i més individualisme? Cal revisar conceptes com els de l'autoritat i la legalitat en la gestió de la ciutat per millorar la confiança en la participació ciutadana.**

Respecte a la necessitat de l'urbanisme com eina que gestioni la relació del individu amb el territori que habita jo no tinc cap dubte. Un altre qüestió és que **avui sembla que calgui generar l'emergència del conflicte al territori per fer evident la necessitat del mateix urbanisme.** El cas de la possible aparició d' [Eurovegas](#) al delta del Llobregat va ser un exemple. Un objectiu de l'urbanisme emergent podia ser avançar la visualització del punt sense retorn del nostre territori per tal de fer la foto del col·lapse abans de que arribi i així generar la necessitat i amb ella la emergència i el canvi de paradigma. Un Anuari fictici territorial de Catalunya 2023 de transformacions, projectes i conflictes al territori però fet el 2013 pot ser una molt bona eina que permeti visualitzar l'emergència.

2 Finançament i governança de noves transformacions urbanes amb la reducció de les plusvàlues?

Podem parlar d'un model de plusvàlues que no sembla suficient per les transformacions territorials que estem acostumats a veure els darrers anys. En tot cas no sembla ni que el ritme de les transformacions hagi de ser el mateix en el futur ni que el model de les plusvàlues vagi a desaparèixer com a fórmula de finançament. Es fan i es faran menys coses i caldran noves fons de finançament diferents a les plusvàlues urbanístiques. Però no desapareixeran. En tot cas **al model de les plusvàlues es podrien incorporar criteris de flexibilitat que permetin la**

seva interpretació en situacions amb interessos socials concrets, tot i assumir el risc ètic que aquesta opció comporta.

Si parlem d'un model emergent de finançament de transformacions urbanes avui hem de conèixer el [crowdfunding](#) aplicat a aquest camp. Estem als inicis i la qüestió de l'escala de les intervencions i la complexitat i burocràcia que es situa entre la idea inicial i la execució final no fan comparable el micro mecenatge per fabricar un prototip d'un rellotge al de construir un edifici o una remodelació d'un espai públic. Encara que tampoc és impossible i cada cop hi han més casos i plataformes dirigides al [civic sponsor](#). Un cas concret el tenim a la plataforma [neighbor.ly](#) on es va aconseguir ampliar la xarxa pública de bicicletes de Kansas City amb un finançament via micro mecenatge de 400.000 dòlars, en un període de pocs mesos. Va ser una iniciativa pública feta possible amb aportacions voluntàries de particulars, ciutadans i usuaris potencials del servei. **L'ús del crowdfunding per la política pública local no només és interessant per assolir l'objectiu de finançament de cada iniciativa sinó també perquè el portal permet comprovar dia a dia el nivell d'implicació e interès de la ciutadania respecte a les iniciatives** que sorgeixen tant des de la mateixa societat civil sense passar per l'impuls de l'administració pública, com de la pròpia iniciativa pública com és el cas de Kansas City.

3 La validesa del planejament com a disciplina o com a mètode d'intervenció i anàlisi.

El planejament posa en relació la societat, complexa o no, canviant, amb un territori que té els seus valors propis. **L'urbanisme i el planejament han de ser la eina per facilitar la interacció societat/territori sense que cap part surti perjudicada, i la matriu territorial i l'ús social són les seves matèries primes.**

Des d'un punt de vista comprensiu del territori sembla necessària la distinció entre el planejament urbanístic i el territorial. **Des d'un punt de vista operatiu en relació a qüestions com tramitació, responsabilitats, o fins i tot comprensió del ciutadà, el planejament urbanístic s'hauria de simplificar.** I aquesta simplificació per mi és una de les condicions perquè l'apoderament del ciutadà i la seva implicació en l'urbanisme emergent sigui possible i

real. **L'educació i la comprensió de les potencialitats i necessitat de la disciplina urbanística han de formar part dels valors de tots els membres de la societat** i no només d'aquells que en són responsables des de l'administració pública o des dels col·lectius professionals que hi participen.

Per tal de recuperar la legitimitat social de l'urbanisme i el seu caràcter polític com a mecanisme de redistribució de rendes l'urbanisme s'ha d'oferir com una de les eines al servei d'una política més valenta. **En un món que deixa de ser d'ideologies per ser de creences, o reconeixem les identitats o gestionem conflictes.**

Ens cal un instrumental i una normativa urbanística prou flexible com per adaptar-se al es necessitats canviants. No només ens hem d'adaptar pel canvi d'escenari on pensem menys en creixement i més en renovació urbana, sinó també **potser hem de pensar més en directrius i menys en rígides normes que no deixen espai per l'interpretació d'un lloc complex i canviant com l'entorn urbà d'avui.** Afavorir l'interpretació versus el compliment de la norma. La mesura de la qualitat o condició urbana hauria de ser una verificació de la eficàcia del planejament urbanístic però mesurat des d'altres disciplines: sociologia, estadística, economia, psicologia, biologia, ...

En la pràctica de la disciplina urbanística cal interioritzar que la condició urbana pot ser independent de la forma urbana. Les noves formes d'interrelació i mobilitat defineixen noves realitats i activitats que els ciutadans viuen i perceben a la ciutat no sempre amb les lògiques que les infraestructures urbanes i la construcció de la ciutat havia previst fins ara. Considerem la computació urbana, exemple de [Livehood](#), i veurem com les persones que hi viuen en una zona urbana amb la seva activitat digital conformen noves formes urbanes que no coincideixen estrictament amb els barris tradicionals.

4 La ciutat com espai educatiu?

[Barcelona, ciutat educadora2014 d'Angel Castiñeira](#). El novembre de 2014, Barcelona tornarà a ser l'amfitriona del Congrés Internacional de Ciutats Educadores i Castiñeira parla del binomi ciutat-educació i ens recorda que ja des dels temps dels grecs *"l'educació és la tasca de l'home*

lliure que viu i opera a la ciutat “. Ens diu que educació no és el mateix que escolarització i diu que **“eduquen els carrers, la vida que acullen i els seus agents, eduquen els edificis, el mobiliari urbà, les places i els jardins, eduquen la distribució del temps i de l'espai, eduquen els aparadors i rètols dels comerços i l'activitat empresarial ”**. L'espai públic com espai educatiu.

Així l'urbanisme emergent opera per donar valor a aquest binomi ciutat-educació, que al mateix temps subministra la energia que mou la disciplina urbanística ara entesa com multidisciplinària i amb la implicació dels ciutadans en processos bottom-up: *“La piràmide de la ciutat educadora del futur es construeix sobre tres models complementaris i integrats de ciutat: la ciutat inclusiva, la ciutat participativa i la ciutat creativa, models que aposten alhora per l'enfortiment de tres tipus de capitals inseparables de les persones: el capital humà, el capital social i el capital intel·lectual i creatiu”*. **Inclusió, participació i innovació són els tres pilars de la ciutat educadora** però també de l'urbanisme de conversa que ja han començat a practicar les veus emergents del fet urbà i territorial al nostre país i arreu.

5 Alternativa: Urbanisme de conversa i accions concretes com una proposta emergent?

Aquest apartat s'ha fet a partir de la generosa resposta i aportacions de professionals considerats veus emergents en el fet urbà i territorial als que se'ls va demanar opinions i informació de bones pràctiques del que podríem anomenar discurs urbà i territorial emergent en aquest 2013: MonoD-estudio, Daniel Ayala Serrano, n'UNDO, Jon Aguirre de Paisaje Transversal, Manu Fernández, Santiago de Molina, La Ciudad Viva i Doménico di Siena.

Si entenem que la **emergència** va associada a un moment de pressa de consciència de la mateixa és llavors en aquest moment quan assumim la necessitat de no fer el mateix quan alguna cosa no va bé. Jo ho aplicaria al territori actual i a les eines de planejament amb les que treballem. La ciutat i els seus habitants avancen i sembla que l'urbanisme del discurs actual no l'acompanya amb la flexibilitat requerida. Quan una dinàmica va bé cal mantenir-la, ara bé, si no funciona, sembla raonable plantejar alternatives, discutir-les, decidir accions i executar-les. En definitiva, **prendre decisions i actuar**. És aquest un cercle que es va repetint fins que les

accions donen bons resultats i el conjunt d'encerts i errors fan avançar el sistema.

Anem cap a un urbanisme de conversa i accions concretes, un nou paradigma de creació urbana on els medis digitals permeten un enteniment més humà de la ciutat amb la implicació dels seus habitants en la transformació del territori.

[Daniel Ayala Serrano](#) quan parla d'aquest nou paradigma de creació urbana fa esment com a mínim a **tres visions interrelacionades en l'urbanisme emergent que avui mou la ciutat real: el tactical urbanism, la sentient city i la empatia urbana.**

1 Tactical urbanism / urbanisme tàctic

Basat en la consideració de la participació/implicació de la ciutadania per “construir” ciutat. Tenint en compte **els ciutadans com productors de ciutat**, prosumers ([Campo de cebada, Madrid, Christchurch, New Zeland](#)). Es poden trobar casos de bones pràctiques on es fan usos socials i temporals en solars on està previst un altre destí sense o amb una data llunyana ([PROXY San Francisco, CA 2011](#)), o processos participatius de regeneració integral botton-up ([barri Virgen de Begoña, Madrid](#)), disseny urbà participatiu per una proposta social a un espai públic de 25000 m2 ([plaza Al-azraq, Alcoi](#)), recuperació d'espais industrials en desús ([Irimo, Urretxu, Gipuzkoa](#)), casos d'apoderament comunitari d'edificis públics sense ús ([Náquera, Valencia](#)) o apropiació transitòria d'un espai amb una base d'autogestió que tendeix a consolidar-se com districte cultural alternatiu de la ciutat ([NDSM Werf, Amsterdam](#)).

2 Sentient city / ciutat sensible

Cal incorporar la intel·ligència que aporta el medi construït i **aprofitar les possibilitats de la computació ubiqua**. Daniel Ayala es pregunta perquè triomfa la ciutat amb la deslocalització d'internet i troba resposta en tres dimensions. En la dimensió cognitiva es dona un retorn del coneixement que la pròpia ciutat genera. En segon lloc, en la dimensió social, permet una millor difusió d'informació e intercanvi també entre persones pròximes que habiten al mateix entorn urbà. I finalment, en la dimensió física, la més arquitectònica i urbanística, perquè la ciutat és el lloc on es produeix realment la barreja de la cosa física amb la tecnològica. Avui el món ni es només físic ni només tecnològic, la barreja que cristal·litza amb claredat a les ciutats i especialment al s seus espais públics. Cada cop ni han més de casos de mapeig en

col·laboració d'espais en desús i llocs potencials per la ciutadania ([barri de Egia, Donostia](#), [map Kibera Project, Nairobi](#)). Un cas especialment destacable és el projecte de computació urbana de [Livehoods](#) que permet analitzar com la gent fa servir l'entorn urbà mitjançant mapes creats amb tècniques d'aprenentatge automàtic. Aquest projecte arranca de la idea de que el perfil d'una zona urbana no només es defineix pels espais localitzats en ell mateix, sinó també per les persones que fan aquesta àrea part de la seva vida diària. Investigadors de la Universitat Carnegie Mellon, EEUU, estan desenvolupant una [nova metodologia](#) per estudiar l'activitat, estructura i perfil d'una ciutat a gran escala, mitjançant les xarxes socials i l'aprenentatge automàtic. Amb els check-ins realitzats en aplicacions com Foursquare, els científics estan donant forma a mapes que representen noves àrees urbanes, que no coincideixen estrictament amb els barris tradicionals. Per més informació en iniciatives relatives a la ciutat sensible és recomanable el seguiment del perfil de Doménico di Siena a la seva web [Sentient City](#).

3 Empatia urbana

Es proposa un urbanisme que ha d'abordar els temes de **convivència urbana** i considerar la prosociabilitat com un comportament col·lectiu a incorporar. Daniel Ayala ens ofereix exemples de pràctiques com [Coin Street Community Builders](#) (CSCB), una empresa social que des de 1984 està generant una xarxa de confiança entre els diferents negocis i habitants per tal de reforçar la identitat del barri i el sentiment de comunitat. Altres casos com [Forobarriadas, Sevilla 2006](#), [Cámara Urbana, Córdoba](#), [ZAWP Zorrozaurre Art Work in Progress, Bilbao](#), són iniciatives en les quals es reforça la **identitat i el sentit de pertinença a la comunitat**, processos oberts on es pren el barri com element urbà mínim de significació comú, amb transparència en el tractament de la informació i on la combinació d'eines digitals i processos socials són activades a través de l'acumulació d'idees i inquietuds individuals. Estem davant d'un necessari acord entre administració pública, agents socials, veïns i col·lectius professionals per tal que aquest urbanisme emergent, de conversa i accions concretes pugui traslladar-se indistintament de la taula els planificadors a la realitat dels habitants i també a l'inrevés.

Finalment, amb la voluntat de reconduir el relat de les accions concretes per tal de formular un discurs de l'urbanisme emergent vull fer esment a un text de **Reyes Gallego Rodríguez** per un ["Nuevo urbanismo acorde al s.XXI"](#) en el que proposa **un urbanisme sostenible física i socialment, que faci servir les eines facilitadores d'un apoderament ciutadà tant en la**

gestió urbana com en la normativa urbanística. Reclama revisar els instruments urbanístics vigents, que els urbanistes no estiguin només a prop del poder polític econòmic sinó també de la societat, que estiguin en consideració les visions i eines d'altres disciplines i, per últim, que es facin servir les noves tecnologies per la comunicació amb els ciutadans i per compartir amb ells el poder de decisió en qüestions urbanes i territorials.

PROPOSTES

1. Adaptar la regulació de l'urbanisme incorporant criteris de sostenibilitat física i social:
 - a. revisar la eficàcia del instruments urbanístics vigents i simplificar tramitacions, amb més directrius i menys normes,
 - b. crear un nou marc professional per definir el rol dels equips professionals multidisciplinaris de l'urbanisme independentment de les decisions politico-econòmiques i capacitats per captar les demandes de la societat.

2. Incorporar tecnologies digitals per part del professionals en la redacció i execució del planejament urbanístic co-responsabilitzant a ciutadans i gestors del territori en la seva transformació. Computació ubiqua i altres eines.

3. Des de l'administració pública, en temes de tecnologia aplicada a l'urbanisme, caldria:
 - a. que l'administració pública faciliti les infraestructures,
 - b. que tota la informació del territori es pugui incloure en polítiques de govern obert,
 - c. que des de l'administració s'eduqui a la ciutadania del valor del compromís amb el territori aprofitant les eines tecnològiques.

4. Incloure el crowdfunding i alternatives similars de finançament a les polítiques públiques.

RECOMENACIONS

1. Revisar conceptes com els de l'autoritat i la legalitat en la gestió de la ciutat per millorar la confiança en la participació ciutadana.
2. Fer ús del crowdfunding no només per finançar iniciatives públiques, sinó també per comprovar l'interès i implicació dels ciutadans en la propostes de l'administració pública.
3. Generar l'emergència del conflicte al territori per fer evident la necessitat del mateix urbanisme. Encara que sigui de forma fictícia. Cas Eurovegas al Delta Llobregat.
4. Incorporar al model de les plusvàlues en les noves transformacions urbanes criteris de flexibilitat que permetin la seva interpretació en situacions amb interessos socials concrets.
5. Interioritzar en la pràctica de la disciplina urbanística cal que la condició urbana pot ser independent de la forma urbana.

SUGGERIMENTS

1. Implicar dels individus per sobre dels discursos.
2. Pensar en urbanisme sense oblidar incorporar el reptes tecnològics i socials.
3. Educar en la comprensió de les potencialitats i necessitat de la disciplina urbanística formant part dels valors de tots els membres de la societat.
4. Considerar la ciutat i el seu espai públic com espai educatiu.

Links fets servir per complementar aquest document híbrid:

[ciutat híbrida](http://www.laciudadviva.org/blogs/?p=1435) : <http://www.laciudadviva.org/blogs/?p=1435>

[Mysociety](http://www.mysociety.org/) : <http://www.mysociety.org/>

[Senseable city lab](http://senseable.mit.edu/) : <http://senseable.mit.edu/>

[Cordobapedia](http://cordobapedia.wikanda.es/wiki/Portada) : <http://cordobapedia.wikanda.es/wiki/Portada>

[Everyblog](http://drupal.org/project/everyblog) : <http://drupal.org/project/everyblog>

[Monrovia](http://nomada.blogs.com/jfreire/2009/04/liberia-3-bancos-taxis-y-móviles.html) : <http://nomada.blogs.com/jfreire/2009/04/liberia-3-bancos-taxis-y-móviles.html>

[DreamHamar](http://www.dreamhamar.org/category/blog/) : <http://www.dreamhamar.org/category/blog/>

Gillett Square : <http://www.laciudadviva.org/blogs/?p=13631>

Eurovegas : http://www.scot.cat/notices/2012/06/la_scot_es_posiciona_sobre_eurovegas_3169.php

crowdfunding : <http://www.laciudadviva.org/blogs/?p=14443>

civic sponsor : <http://www.crowdsourcing.org/navigate-search?q=Civic%20Sponsor>

neighbor.ly : <http://neighbor.ly/>

Livehood : <http://livehoods.org/about>

Barcelona, ciutat educadora2014 d'Angel Castiñeira :
<http://www.esade.edu/web/cat/about-esade/today/esade-opinion/viewelement/288768/1/barcelona.-ciutat-educadora-2014>

Daniel Ayala Serrano : <http://prezi.com/evtqlsmzcnzm/tecnologia-social-ciudad-informal-equiciudad2011-daniel-ayala-serrano/>

Campo de cebada, Madrid : <http://elcampodecebada.org/>

Christchurch, New Zeland : <http://www.gapfiller.org.nz/>

plaza Al-azraq, Alcoi : http://monodestudio.wordpress.com/proyectos/proceso-participativo-plaza-de-al-azraq-alcoy_2012/

Irimo, Urretxu, Gipuzkoa :
<http://monodestudio.wordpress.com/proyectos/informe-1a-fase-proceso-participativo-irimo-urretxu-2013/>

NDSM Werf, Amsterdam : <http://www.ndsm.nl/en/>

Livehoods : <http://livehoods.org/maps/sf>

Coin Street Community Builders : <http://www.coinstreet.org/>

Forobarriadas, Sevilla 2006 : http://www.arquisocial.org/tiki-read_article.php?articleId=96

Temes ficticis possibles per l'Anuari fictici 2023:

Setembre 2023

Després de l'incendi total del parc de Collserola es planteja un concurs d'urbanisme restringit als millors equips d'urbanistes mundials (només un europeu i cap català ni espanyol) per planificar el nou creixement del que serà el nou centre de la metropoli newBCN on es preveu un creixement de la població de l'AMB passant de 3 Milions habitants a 10 Milions habitants com la resta de les principals metropolis del mon.

Gener 2022

Un cop finalitzada l'actual concessió de gestió del que antigament coincidia amb el casc antic de Barcelona, una empresa consultora xilena està treballant per encàrrec de l'Ajuntament en el nou plec de condicions que regularà horaris de carrers, comerços i altres equipaments, preus dels serveis, normes de conducta cíviqes, colors, músiques, olors i vestuari permés pels carrers, així com la nova distribució de veïns contractats previ selecció per ocupar els pocs habitatges que es consideren imprescindibles per ocupar els terrats i últimes plantes de les parts altes dels edificis.

REFLEXIONS CRÍTiques I REPTES DE L'URBANISME CONTEMPORANI

1. Canvi de paradigma?

Podem considerar que la nostra societat ha viscut un període històric, dels 80 als 00, en el que la pràctica urbanística, entre d'altres, ha permès millorar substancialment les nostres ciutats. No obstant, en aquests moments ja no podem continuar afirmant el mateix. Aquest període ha finalitzat i s'ha iniciat un nou procés urbà decadent.

L'urbanisme recent, s'ha caracteritzat físicament per l'extensió urbana i s'ha fonamentat conceptualment en el que podríem denominar "**urbanisme industrial**", en el que el valor màxim ha estat la producció de ciutat per sobre de l'atenció de les necessitats comunes existents. L'urbanisme i la realitat han deixat de coincidir.

En aquest context concentrat excessivament en l'afany productiu hem perdut la visió del paradigma urbà que motivà en un determinat moment l'inici del procés de millora urbana de les nostres ciutats i territoris.

L'hem perdut perquè s'ha confós urbanisme amb negoci. S'ha confiat en excés en què allà on hi havia negoci hi havia urbanisme. Que qualsevol operació urbanística, sent rentable era positiva, i per extensió havia de suposar una millora col·lectiva. Relaxant, i sovint oblidant, els mecanismes i instruments de control públic necessaris que havien de vetllar per l'interès comú.

El transfons que hi ha darrera del marc legal vigent és il·lustratiu: hem passat del condicional " si hay plusváluas..." al " las plusváluas..." de la llei d'urbanisme catalana, donant per fet que l'activitat urbanística va sempre vinculada a la plusvàlua. Preocupat únicament de regular el negoci urbanístic.

(En aquest sentit, cal remarcar, que un canvi de lleis més o menys profund, potser és necessari o convenient, però difícilment serà capaç de canviar un hàbit d'aplicació deformats que tenen més a veure amb factors culturals i ètics que amb el compliment estricte de la llei.)

I és clar, s'ha acabat el crèdit, s'han acabat les falses plusvàlues i sembla que s'hagi acabat el món i el que és pitjor s'han acabat les idees.

I ens trobem en una situació d'orfandat, en la que proliferen nous tòpics contemporanis: reset, urbanisme sense plusvàlues, nou paradigma urbà, smart cities...en busca d'un nou eslògan que ens torni a posar en la pista. I en el fons el que segurament s'ha descuidat pel camí són els principis que haurien de sustentar l'activitat urbanística.

Contradictòriament, s'imposa un estrès permanent, la urgència d'haver de construir un nou discurs capaç de visualitzar i ordenar tots els problemes i escenaris simultàniament. Confonent tots els temps en un d'únic. Un estrès perjudicial, que confon urgències bàsiques amb requeriments de futur, que confon acció amb planificació.

Apareixen nous falsos paradigmes: és l'hora de la regeneració urbana! criden...quan si reflexionem una mica, canviar extensió per transformació no significa per sí sol cap canvi de paradigma. El "model" o paradigma té a veure amb els objectius que s'estableixen i el seu assoliment i no amb importar les lògiques econòmiques del sòl urbanitzable al sòl urbà, amb l'objectiu de continuar generant negoci. L'urbanisme no pots ser només negoci.

Per combatre aquest caos accelerat, fora necessari pausar el ritme, per a poder reconstruir adequadament els fonaments, o sigui, els principis que haurien d'habilitar una nova cultura urbanística i territorial.

Podem començar amb el principi que motiva totes les iniciatives urbanístiques: el desenvolupament urbà.

2. Desenvolupament urbà

Principi de pertinència de l'urbanisme (necessitat vs oportunitat)

El principal aspecte negatiu que se li pot atribuir a l'urbanisme d'aquest període recent, és el de haver estat impertinent. És a dir, haver programat i/o produït ciutat allà on no era necessari. Amb actuacions urbanístiques que en el seu moment eren viables econòmicament però que amb poc temps s'han demostrat innecessàries. Per tant, cal fer de l'urbanisme i l'ordenació del territori una qüestió pertinent, que per sobre d'altres aspectes d'oportunitat afecti a necessitats reals i col·lectives:

- En primer lloc cal diagnosticar el fenomen urbà i territorial adequadament. Ja sabem que la ciutat no és només espai físic i que cal avaluar simultàniament i amb rigor les seves dimensions socials i econòmiques, defugint del determinisme arquitectònic. En aquest sentit, és imprescindible evolucionar en les eines i els espais que conformen les metodologies de diagnosi i representació de la ciutat. Instruments i espais que siguin capaços d'involucrar tots agents implicats d'acord amb les seves capacitats i responsabilitats. Processos capaços d'identificar lògiques relacionals entre els diferents factors que conformen ciutat i que han d'esdevenir en indicadors de prioritats. L'adequada diagnosi de la ciutat, i per tant la seva comprensió i coneixement, és el principal antídoto contra la frivoltzació i l'arbitrarietat de l'urbanisme.
- Cal aprofundir en una definició simplificada del bé comú, fonamentada en conceptes qualitius i no quantitius. Que permeti establir les bases de les polítiques públiques i a

la vegada admeti el necessari grau d'interpretació a cada circumstància. Complementàriament caldria reflexionar també respecte què es considera interès privat (o individual) aplicat al fenomen urbà ja que el bé comú es concreta com a dret individual. Fonamentalment, respecte quins haurien de ser els límits de la seva capacitat d'acció, per tal de garantir la seva compatibilitat amb el bé comú, o sigui amb els interessos individuals de tothom.

La sostenibilitat aplicada al desenvolupament urbà. Principis bàsics de la sostenibilitat.

Conjuntament amb el primer concepte citat ha estat una parella de ball que ha capitalitzat els discursos, i que malauradament han esdevingut en un concepte utilitzat de manera perversa fins al desgast: desenvolupament sostenible.

No obstant, identificar i entendre quins són els principis fonamentals del paradigma de sostenibilitat ens ha de servir en primer lloc per combatre iniciatives i temptacions tecnològiques que frivolitzen i mercantilitzen el concepte i a la vegada poder concretar quins són els factors clau de projecte associats:

- Fonamentalment el repte de la sostenibilitat ens obliga a repensar quins són els límits de la ciutat i el territori. Identificar quin és la capacitat de càrrega d'un lloc concret per establir quines poden ser les seves potencialitats i alhora prevenir els seus excessos, sota el principi d'autosuficiència.
- La sostenibilitat no és només un projecte sinó que és una pràctica, un conjunt d'hàbits quotidians practicats col·lectivament.

Comprensió sistèmica de la ciutat i el territori

De la mateixa manera que els éssers vius desenvolupen els seus organismes de manera conjunta, en els que totes les parts tenen sentit en un funcionament sistèmic, les ciutats i els territoris haurien d'evolucionar de la mateixa manera. Evitant la segregació de cap de les parts que els conformen. Per tant, el desenvolupament urbà hauria de ser proposat i avaluat per la seva capacitat de millorar el conjunt d'un territori, afavorint els seus equilibris i evitant les seves desigualtats, és a dir, facilitant la seva cohesió física i social.

És evident que l'anterior afirmació requereix una lectura més precisa en funció de les diferents escales de les relacions existents. Precisament per aquest motiu, és imprescindible planificar, definir un projecte de futur que permeti orientar i conduir els processos. I fer-ho des de la iniciativa pública.

No vull dir que planificar sigui suficient, tampoc que ho haguem de continuar fent de la mateixa manera que ho hem fet fins ara. El que vull dir és que la manca de planificació, i per tant de capacitat d'anticipar, ens pot portar a un escenari en el que l'urbanisme esdevingui en un conjunt d'accions o projectes aïllats més o menys necessaris o efectius que permetin resoldre qüestions urgents però sense capacitat real de concebre un projecte comú de futur.

Qui defensa la no planificació és aquell que està interessat en una ciutat en la que es prioritzen les oportunitats individuals i privades per sobre de les necessitats públiques i col·lectives. És aquell que no vol posar límits i exigències que responen a la preservació del bé comú.

3. Reptes de l'urbanisme (necessari)

Recuperar una ètica urbanística

- capacitat de posar en pràctica els principis citats anteriorment. Significa compromís:
- des de l'acció pública l'obligació de gestionar el conflicte i no evitar-ho. Assumir que fer política i aplicar un projecte col·lectiu significa afectar individus. Actuar i transformar la ciutat sovint significa afectar.
- des de l'acció tècnica: assumint la responsabilitat atorgada des de l'honestedat tècnica. Assumint la ètica professional como una pràctica col·lectiva que permeti respondre adequadament i que fins i tot sigui capaç de renunciar si s'escau.

Repensar el models formals de la ciutat (i el territori)

- deixar d'utilitzar models no homologables (i dubtosos) com l'exemple Cerdà.
- repensar determinats conceptes heretats i assumits coma a virtuoses en qualsevol circumstància: densitat, centralitat,
- repensar d'altres que cal actualitzar: infrahabitatge, habitabilitat...
- evitar el determinisme arquitectònic.
- repensar tendències:
 - transformar la ciutat no vol dir necessàriament densificar-la.
 - transformar la ciutat no vol dir necessàriament expulsar les activitats industrials.
- "back to basics": retornar a un urbanisme amb capacitat d'incidir en els aspectes bàsics de la urbanitat.

Definir una nova cultura dels instruments urbanístics

- Identificar primer quines són les necessitats existents per a posteriorment poder definir quins són els instruments pertinents; i no al revés com succeeix en l'actualitat.
- Defensar la capacitat de l'acció pública, reclamar el control de l'acció privada.

- Adaptar la lògica habitual de l'actuació urbanística mitjançant sector (actuació urbanística integrada):
 - repensar la dimensió de les transformacions
 - la gestió del temps en l'urbanisme i el concepte de la transitorietat
- La col·lectivització dels processos.
 - superar la funció de les persones com a subjecte passiu, subsidiat o víctima.
 - processos mecànics-físics vs processos químics.

2.

Infraestructures i

Mobilitat

Nel·la Saborit i Maties

Serracant

EL FINAL DE LA TEORIA, EL PRINCIPI DE LA PRÀCTICA

Primers estudis o textos que parlen sobre mobilitat, o que comencen a apuntar sobre el que hui entenem com a mobilitat daten a Catalunya de l'any 2002, fins aleshores els camps de treball de la mobilitat s'havien dedicat exclusivament al estudi de les seguretat viària, el trànsit, i les xarxes urbanes d'autobús i metro. Pel que

D'on venim i on som. L'escenari de crisi econòmica

EL creixement explosiu de la mobilitat lligat a una dispersió territorial i una consolidació de l'escala metropolitana, amb la congestió de les vies existents i la saturació automàtica de les de nova construcció durant la dècada dels 90 ens porta a una crisi de la mobilitat privada. Durant aquest anys, la bonança econòmica de llarga durada fa que la societat demandi una major qualitat de vida, demanda que es tradueix en la posada en valor de les polítiques de preservació ambientals i de sostenibilitat energètica. Aquesta crisi i aquests nous valors requereixen de solucions "públiques", i és en aquest context social que els governs comencen a pensar en solucions, una d'elles l'aparició de les polítiques de mobilitat sostenible.

A l'inici del segle XXI la mobilitat apareix com un subjecte emergent que es posa en valor en el marc de la polítiques públiques, per la seva rellevància com a estratègia de solució. En aquest context s'entén el dret a la mobilitat com un dret bàsic que l'estat ha de garantir.

Existeix un breu període amb una tendència positiva de recorregut de la legislació i la planificació en matèria de mobilitat. Es crea un escenari favorable per a la correcta evolució i l'assoliment dels objectius socials i ambientals perseguits. La mobilitat esdevé un discurs emergent entre les polítiques territorials, urbanes i ambientals. Aquesta tendència positiva es veu sobtadament aturada per la contenció pressupostària

Aquests breu període d'èxit de les polítiques de mobilitat té un exemple clar en l'evolució del volum de dades disponibles sobre la mobilitat. Actualment existeixen diverses fons de dades sobre la mobilitat que, **degut a la manca de pressupost, han quedat sense continuïtat en el temps, s'ha trencat la sèrie històrica, fet que repercuteix en els estudis que s'elaboren i les anàlisis i propostes de millora que se'n deriven.**

Menys mobilitat per accés al treball. Menys disponibilitat econòmica. Els elements postius

En aquest estadi de maduració ideològica, al no existir un substrat suficient i partir d'una base teòrica, existeix un llast per al desenvolupament d'aquestes polítiques, degut a la pervivència de les pràctiques anteriors més habituals, més admeses, i menys costoses, sobretot a nivell divulgatiu, per a tots els actors implicats en la mobilitat.

Xoc amb les pràctiques habituals, polítiques i tècniques. Restriccions

Existeixen diversos elements que frenen la En primer lloc, el cos tècnic de l'administració amb la inèrcia del planejament existent. hereu de les pràctiques anteriors actua autocensurant-se, sobrevalorant la importància de la infraestructura. Alhora l'existència d'un important intervencionisme polític, de "pressions polítiques", que han incidit excessivament en la presa de decisions sobre projectes concrets, a una escala en la qual potser haurien de prevaldre els criteris tècnics. Així, es prioritza l'assoliment d'objectius en el curt termini per sobre de la correcta aplicació dels principis que haurien d'orientar les polítiques a llarg termini.

A més a més, la dotació d'infraestructures s'ha situat sovint com a estratègia bàsica de les polítiques de mobilitat i així mateix ha esdevingut element bàsic de debat mediàtic, deixant de banda propostes més agosarades però amb menor impacte en l'opinió pública però que són claus per als objectius. Actualment es prima qualsevol benefici a curt termini enfront una major eficiència a llarg termini

Com a exemple, diversos estudis han intentat situar el debat sobre la dotació d'infraestructures com un element que requeria una aproximació teòrica i aplicada de major rigor. Els treballs de l'arquitecte Manel Larrosa, especialment, han anat en aquesta doble vessant, teòrica i aplicada, per intentar demostrar d'entrada si s'estableix algun tipus de llei en la relació entre les variables territori, població, infraestructura i activitat econòmica. Les conclusions del seu treball situen sempre a Catalunya i a la Regió Metropolitana de Barcelona com les regions capdavanteres a Europa en relació a la dotació de xarxa viària d'alta capacitat, mentre que en la dotació ferroviària quedaria sovint a la part baixa dels rànquings.

Aquesta baixa qualitat del debat infraestructural, sobretot si ens referim al debat mediàtic, porta a una mala prioritització de les inversions o dels nous projectes i a la manca de solució del problema en el seu conjunt evitant alhora la creació d'un model de gestió en xarxa de les estructures existents. La manca de solució i estudi global del sistema s'acaba traduint en un malbaratament dels recursos i en la manca de solució dels nous problemes que d'ells se'n deriven; creant una espiral de solució-problema-solució en la qual trobem encallades a la majoria d'administracions catalanes que tenen competències en aquests aspectes.

Finalment i dins d'un context de hipercomunicació de les societats, l'escassa sensibilització i educació en l'interés col·lectiu per a la millora de les societats, i la manca d'ús adequat de les tècniques del màrketng, la comunicació i la sensibilització fan que aquestes polítiques siguin un pou d'incomprensió i problemes per als usuaris i la societat en general.

La manca de lideratge polític i social en l'evolució del nou paradigma de la mobilitat dificulta la seva evolució en el context actual. L'escassa sensibilització, lligada a la contenció i l'escassa incidència de les polítiques d'educació, són un element restrictiu per aconseguir una major socialització del debat. Sense aquesta major socialització, les polítiques no assoleixen la prioritat política necessària davant d'altres mesures més pròpies de l'anterior model de mobilitat.

Davant la crisi econòmica actual és evident que se'ns plantegen nous reptes, noves necessitats i urgències. Caldrà una adequació a la demanda i una revisió de serveis i infraestructures, conservant els principis marcats abans de la crisi, però deixant de situar les noves infraestructures com a simples estratègies de reactivació econòmica a curt termini deslligades de l'estratègia territorial i de mobilitat.

Emergents

Enfront als nous reptes als quals ens enfrontem, amb la perpetuació d'un model emergent però estroncat, amb la dissolució dels paradigmes anteriors i el perill del seu retorn, es proposen els següents principis bàsics de la mobilitat:

Principis bàsics

- **Accessibilitat als serveis bàsics, Dret a la mobilitat vs Dret a la infraestructura.** La mobilitat de les persones entesa com a dret només correspon a aquella que dóna accés al drets definits com a bàsics. L'estat, doncs, ha de garantir aquest dret i no la capacitat de les persones de poder desplaçar-se de forma il·limitada pel territori. L'assoliment d'aquest dret no passa per la homogeneïtzació del dret a la infraestructura, sinó que ha d'adaptar-se a les capacitats i a la vocació de cada territori.

Per una correcta gestió i garantia de compliment dels drets ciutadans cal diferenciar en aquest sentit els diversos usos de la infraestructura. La titularitat sempre és col·lectiva.

- **Adequació a les necessitats de cada territori.** L'estratègia de desenvolupament territorial ha de partir d'aquesta redefinició del paper dels diferents espais, estratègia en la qual la mobilitat esdevé un element bàsic i cohesionador. La planificació no pot en cap cas estar deslligada d'aquesta estratègia territorial que permeti un funcionament eficient en xarxa

- **El nou paper del tècnic.** La resistència al canvi de la pròpia societat, fa necessari prioritzar les decisions que s'atorguin des de criteris tècnics, sota l'empara d'unes lleis que ja permeten una aposta més decidida que la feta fins ara. Dotar al tècnic de la superioritat "moral", de l'autoritat dels instruments necessaris i del respecte polític necessari requereix d'una tasca educativa i de sensibilització. El tècnic ha de poder proporcionar l'argumentació necessària i potenciar la capacitat de defensa des de l'argumentari polític.

- **Els espais multidisciplinars.** La necessitat d'incorporar nous punts de vista, repensar a partir d'altres mirades fugint del dogma. En relació amb processos de participació, prenent com a consideració inicial l'experiència del territori, ja que és el target principal de qualsevol projecte.

- **L'eficiència**, no només per una qüestió de restricció pressupostària, sinó com a integració de l'eficiència i la desaparició del balafiament com a principi de les polítiques públiques:

- La recerca d'una major eficiència en les polítiques passa per la definició d'actuacions toves, que premetin reutilitzar les infraestructures donant-les un nou ús.
- Controlar de forma eficaç i durant tot el procés constructiu els projectes vigents per evitar la despesa excessiva.
- Repensar l'execució de les infraestructures a mig construir en el marc d'una nova prioritització de les inversions en el nou context.
- En aquest context d'austeritat, caldrà tenir en compte la capacitat d'adaptació de la infraestructura (BUS segregat - Tramvia - Tren)

Preguntes a les quals vam intentar donar resposta

- El Dret a la mobilitat es posa en qüestió en un escenari de descarbonització? Quins són els límits d'aquest dret? Hi ha deures relacionats amb aquest dret? Quins són?
- Tots els objectius fixats per les DNM, són assolibles? Aquestes directius són suficients, o són deficientes?
- Normativa i planificació de la mobilitat, ha sigut efectiva tota la legislació vigent en aquesta matèria? Hem de traçar noves estratègies, més i pràctiques i menys normativistes per a portar a terme polítiques de mobilitat sostenible? És necessària una estratègia de normalització de la mobilitat sostenible, per assolir els objectius fixats en la normativa existent?
- Podem entendre la Mobilitat lenta com un element substantiu i significatiu a integrar en les polítiques públiques?
- S'han plantejat models de reutilització del patrimoni infraestructural infrautilitzat?
- La Catalunya logística és un dels models econòmics futurs?
- El model econòmic de país ens marcarà el model de mobilitat futura? Quin és aquest model? Ens serveixen les infraestructures existents per adaptar-les a qualsevol model?
- Han de treballar les diferents escales territorials, com escenaris segregats d'una mateixa xarxa de mobilitat?
- Finançament de les infraestructures, quin és el límit de deute de les infraestructures? Cal afegir els termes d'eficiència a la projecció de noves infraestructures? Quin és el dret del territori sobre infraestructures de mobilitat, és un dret avaluable?

Solucions emergents

PROPOSTES

- En el marc dels territoris saturats per la motorització la millor solució és l'aposta pel transport col·lectiu i l'expulsió dels vehicles motoritzats privats.

- Canvis en la jerarquitització viària a partir de transformacions “toves” i barates en l'àmbit urbà. La potència dels canvis mitjançant la implantació de petites modificacions en la circulació, a partir d'actuacions mitjançant mobiliari urbà.
- Posada en funcionament d'una xarxa integral de paper del Park&Ride
- La necessària restricció al vehicle privat: tarificació, gestió de l'aparcament, establiment de zones sense circulació
- El transport a la demanda com a política eficient amb vocació de servei social.
- Desenvolupament de la Llei de Finançament del Transport Públic.
- Desenvolupament de mesures per a la contenció de la mobilitat, en especial als centres de treball.

RECOMANACIONS

- Priorització d'allò col·lectiu-comú vs Individual
- La disminució de la mobilitat com a estratègia bàsica en el marc de l'assoliment dels drets col·lectius i en l'augment de la qualitat de vida.
- La importància de la gestió en xarxa del sistema de mobilitat. La Integració de la xarxa mitjançant hubs territorials
- Posar en evidència el paper limitat de la tecnologia com a solució als problemes de sostenibilitat associats a la mobilitat. La revisió i ampliació de la tarificació social
- La corresponsabilització públic-privats (Espectacles, Polígons Industrials, Barça, ...), per una correcta distribució dels costos.
- Una necessària revisió metodològica. Aproximació qualitativa vs quantitativa. Caldrà començar a prendre consciència dels avantatges i comprensió que donen els anàlisis qualitius

SUGGERIMENTS

- Promoció de la mobilitat col·laborativa - Carpooling
- Avaluar el vehicle elèctric i el paradigma de la mobilitat “neta” no resol les problemàtiques i els reptes associats a la mobilitat, com tampoc ho fa el paradigma de la Smart City, malgrat la seva contribució sigui positiva
- Incloure el model de mobilitat en la revisió del model de país, tenint en compte la significació de l'aposta del corredor mediterrani i la logística en el marc de l'aposta econòmica industrial.

3.

**Espais Oberts,
naturals i agrícoles**

Sònia Callau i

Berenguer i Antoni

Farrero i Compte

ELS ESPAIS AGRARIS, EQUIPAMENT DE LA CIUTAT?

1. Ordenació territorial agrària o planificació alimentària?

*“If a city is its people,
and its people are what they eat,
then shouldn't food play a larger role
in our dialogue about how and where we live?”
(Palassio&Wilcox, 2009)*

Des de mitjans del segle XIX, els espais naturals i els espais agraris han estat objecte d'atenció per part de planificadors, urbanistes, geògrafs, economistes, ambientalistes i altres professionals procedents de diferents disciplines. L'espai situat més enllà de les muralles s'incorpora progressivament a la ciutat i també a la seva planificació. Si bé és cert que aquest 'reconeixement' dels espais oberts permet que se'ls atorgui una funció dins el planejament, no ho és menys que tradicionalment s'ha planificat l'espai agrari i els espais naturals amb una visió més 'urbana' que no pas 'agrària' o 'rural'. Una revisió cronològica de les funcions atribuïdes a aquests espais en els diferents plans ens posa en evidència aquest fet: sòl agrari (productiu), espai obert, espai verd, paisatge, sistema d'espais oberts, Natura, ciutat i agricultura es confonen. Però ens hem aturat a pensar quina és la funció real d'aquests espais? Els espais agraris, són purs generadors de paisatge, o són també productors d'aliments? Els espais naturals, són purs espais de conservació, o són també absorvidors de carboni i espais de producció? En definitiva, els espais oberts, no són també un equipament de la ciutat i per a la societat? Quina és la seva funció? Com hem de planificar-los, com hem de gestionar-los?

A grans trets la planificació i la gestió dels espais naturals és avui dia una realitat a casa nostra. Sense entrar a valorar si aquesta ha estat més o menys afortunada, sembla evident que la sensibilitat envers la protecció i gestió dels espais agraris és molt menor que en el cas dels espais naturals. Aquesta realitat és extensible a altres països d'Europa Occidental i també dels Estats Units d'Amèrica, i de fet es comença a qüestionar la manca de compromís de les entitats públiques en la promoció de sistemes de producció, consum i distribució sostenibles, en definitiva, en el que hom ve anomenant el '*Food planning*' o planificació alimentària. En la darrera conferència internacional sobre innovacions en els sistemes urbans alimentaris (<http://www1.montpellier.inra.fr/aesop5>), es presentaven els darrers avenços en els sistemes alimentaris, des de tres òptiques diferents: els fluxos alimentaris (distribució d'aliments), el sòl agrari (la producció) i la governança (estratègia alimentària per a l'alimentació –consum- dels ciutadans).

Si ens parem a analitzar les tres variables d'aquesta nova 'equació alimentària' (sòl agrari, xarxes de distribució d'aliments i governança), podem constatar que tenen ben poc a veure amb els plantejaments de la política agrària europea (més coneguda com a PAC), més preocupada

per les polítiques econòmiques i de mercat i pel suport a l'agroindústria, que no pel territori agrari –de fet es parla d'una política agrària '*placeless*' (deslocalitzada)- i la sobirania alimentària. En definitiva el que Renting&Wiskerke (2010) denominen el paradigma agroindustrial *versus* el paradigma territorial integrat o les xarxes verticals (les que comprenen xarxes de producció i consum de gran escala) *versus* les xarxes horitzontals (Murdoch, 2000). El primer es caracteritza per una producció d'aliments industrial i global i per una estandarització de la producció i processat d'aliments. En termes geogràfics, es podria parlar d'una 'geografia alimentària deslocalitzada o desterritorialitzada'. Per contra, el **paradigma territorial integrat** posa en valor els recursos territorials propis, les relacions socials de proximitat i la relació de l'espai agrari amb altres funcions com la natura, el turisme, el lleure, l'educació, etc. Per contraposició amb l'anterior, la podríem definir com la 'geografia alimentària del lloc', o el 'lloc del menjar o *sitopia*' (el terme deriva del grec, '*sitos*' vol dir menjar i '*topos*'), lloc al que fa referència l'arquitecta Carolyn Steel al seu llibre 'Hungry city: how food shape our lives'. Si bé és cert que hi ha una voluntat creixent per part de les institucions públiques a promoure el segon dels models proposats, també és cert que, a la pràctica, les iniciatives actuals en aquest sentit són molt poques i les dificultats per implementar-les, moltes. Cal crear sinèrgies entre els diferents àmbits públics relacionats directa o indirectament amb l'alimentació: planificació territorial per a la preservació del sòl productiu agrari, promoció de mercats de pagesos i agrobotigues (individuals i col·lectives), activitats educatives a les escoles, inclusió de la societat civil en l'estratègia alimentària (promoció d'iniciatives del tipus CSA o cooperatives de consumidors), infraestructures de venda col·lectives (tipus *food hubs* o nodes alimentaris), provisió d'aliments locals en equipaments públics, etc.

Difícil sí, impossible no. L'any 1998 Donadieu, en el seu llibre '*campagnes urbaines*', plantejava aquesta hipòtesi (que ell mateix titulava de sorprenent, i fins i tot utòpica):

'en comptes d'intentar, en va, controlar el creixement de la ciutat mitjançant cintures verdes, fronts d'espais verds, perquè no construir el teixit urbà amb els espais agraris i forestals? Perquè l'agricultura periurbana no podria ser considerada pels planificadors com una eina d'urbanisme capaç d'organitzar de forma sostenible el territori de les ciutats?'

15 anys més tard, ciutats i àrees metropolitanes com Londres, Amsterdam, Malmö, Rennes, Vancouver o Nova York han començat a incorporar 'l'estratègia alimentària' de les seves ciutats a la seva agenda política. L'emergència de les noves polítiques alimentàries representa una ruptura evident amb el passat, quan els sistemes alimentaris s'abandonaven a les forces del mercat –privades- i es considerava que les administracions públiques no podien ni havien d'intervenir (Renting&Wiskerke, 2010). Així, si coincidim en el fet que una veritable política alimentària ha d'incloure el tractament de l'espai productiu, la distribució dels aliments locals cap a la ciutadania i la governança, queda clar que l'espai agrari deixa de ser exclusivament un objecte físic en el planejament i esdevé part integrant del teixit i metabolisme urbà. La ciutat no pot prescindir del seu espai agrari, i l'espai agrari s'ha de connectar amb la ciutat. Cal ordenar el territori agrari per a planificar l'alimentació. L'espai agrari esdevé un equipament de la ciutat.

Amb aquesta visió utòpica i certament atrevida procurarem elaborar el relat sobre els espais agraris. Per a fer-ho, ens basarem en experiències emergents i debats entorn el tema que ens ocupa, més enllà de les nostres fronteres físiques i mentals. L'anàlisi de les propostes emergents no es redueix en aquest sentit a l'àmbit català, sinó internacional. El repte no és menyspreable, si tenim en compte que hi ha escassos discursos emergents/innovadors al voltant dels espais agraris. En aquest sentit, ens ha semblat del tot pertinent assignar a aquest relat un títol ja per sí provocador, suggerent i perquè no, revolucionari, proposat per Montasell dins el programa europeu *Urban Agriculture (COST)*: l'espai agrari, equipament de la ciutat?

2. Discursos emergents o propostes simples a una realitat complexa: la governança alimentària

*“Una realidad compleja
analizada y diagnosticada por unas mentes simples
se suele convertir en una realidad complicada” (E.Morin).*

Més enllà de les funcions paisatgístiques, de lleure o ambientals, la producció d'aliments continua sent una de les funcions principals dels espais agraris en el context del que s'anomena 'la nova equació alimentària'. En aquest sentit, cada cop s'estén més i més la preocupació per conèixer on produïrem el que necessitarem per menjar i com podrem accedir a aquests aliments, sent conscients que cada cop serà més difícil donar per garantit el subministrament d'aliments. Així, sembla del tot escaient que ens plantejem no només la planificació dels espais industrials, naturals, residencials, terciaris, etc. i ens comencem a preocupar també per la planificació alimentària (Paül, 2008). Sembla clar que les pràctiques 'convencionals', tant en matèria de planificació territorial (protecció del sòl agrari), com en matèria de política agrària (política de mercats i producció agrària), no podran donar resposta al nou paradigma que es planteja. La societat civil ja no podrà estar representada només per les agrupacions sindicals agràries, sinó que caldrà que els ciutadans, en tant que consumidors, s'incorporin en aquesta 'governança alimentària' emergent. La pregunta és: com podem actuar per a planificar millor els nostres sistemes alimentaris? És possible hibridar la planificació territorial i urbanística amb la planificació i política agrària per a contribuir a la construcció d'un model de ciutat cada cop més autosuficient i respondre alhora a les necessitats (veus) del món rural? M'atreviria a dir que no només és possible, sinó que forma part del debat actual. Si fa uns anys en els debats sobre agricultura, del que es parlava era de paisatge, d'amenaques i dels problemes al món rural, ara del que es parla és de com planifiquem els fluxos alimentaris, el que es veu anomenant '**food planning**', i aquest inclou dues idees fonamentals: garantir la disponibilitat de sòl agrari i cercar nous mecanismes de distribució dels aliments des d'una visió de proximitat.

Si parlem de models emergents de planificació alimentària, podríem afirmar que el referent mundial és la '*Vancouver food strategy*'

(<http://vancouver.ca/people-programs/vancouver-food-strategy.aspx>), aprovada al gener d'aquest any. La pròpia estratègia reconeix voler esdevenir el líder global en sistemes alimentaris urbans, i es fixa un objectiu molt clar: incrementar en un 50% els recursos alimentaris locals de la ciutat a l'any 2020. No és casual que la ciutat de Vancouver representi avui dia el referent en planificació alimentària, si tenim en compte les eines de protecció del sòl agrari i les xarxes alimentàries de consumidors de les que ja disposava. Així, la província de British Columbia promogué als anys 70 la llei que establia la figura dels *Agricultural Land Reserve (ARL)*, una zonificació del sòl agrari a escala provincial en la qual l'agricultura es considera l'ús prioritari i queda estrictament protegida (http://www.alc.gov.bc.ca/alr/alr_main.htm). A aquesta protecció del sòl agrari establerta en la dècada dels 70, s'afegeix en els primers anys del segle XXI un seguit d'accions que poc a poc van configurant la política alimentària de la ciutat (*Food policy council, Food Charter*, política de mercats de pagesos, subvencions per al suport de les xarxes alimentàries veïnals i per l'agricultura urbana, etc.). Ens interessa destacar 3 aspectes de l'estratègia que ens apropen a la definició de planificació alimentària a la que ens referíem anteriorment. D'una banda, el protagonisme que s'atorga al ciutadà/consumidor i a la importància de l'alimentació en la creació d'un sentiment de col·lectivitat i, en definitiva, de cohesió social. L'estratègia, lluny de dissenyar un sistema d'accés al menjar per a tota la ciutat, ens proposa un model de sistema alimentari local a escala de barri, el qual és dotat amb les infraestructures necessàries (horts comunitaris, mercats de pagesos, magatzems de menjar, menjadors col·lectius) per a garantir l'accés al menjar local. Aquest 'patró alimentari' es reproduïx per tota la ciutat, en tots els seus barris. Un segon aspecte interessant és la consideració de l'aliment com a peça central de l'economia verda de la ciutat, tant en el sentit de contribuir a l'economia local (facilitant als pagesos les oportunitats per accedir directament als consumidors) com per la reducció de les despeses de transport, mitjançant la creació de 'nòdes alimentaris centrals' (*central food hubs*) que permetrien concentrar els aliments procedents de les zones de producció i fer més eficient la seva distribució cap a la ciutat.

Si bé difícilment podrem trobar altres referents tant desenvolupats com el de la ciutat de Vancouver, existeixen altres iniciatives emergents, que en bona mesura reproduïxen –total o parcialment– el model de Vancouver en concret, o la planificació alimentària més globalment. Volem avançar que bona part d'aquestes propostes evidencien la manca d'una estratègia coordinada entre totes les polítiques i programes existents, per a poder assolir els objectius del sistema alimentari del futur. A més, afegim que en l'àmbit de la promoció de la producció i consum locals d'aliments ens mourem majoritàriament en l'àmbit nord-americà, australià i europeu. Les referències que podem trobar en altres continents com l'Àfrica o asiàtic estan més relacionades amb la preservació de patrimonis culturals tradicionals vinculats a l'activitat agrària, que de plantejaments per a una estratègia alimentària. En tot cas, en farem també esment, ja que algunes d'elles han estat també utilitzades a Europa o als Estats Units.

Ens referirem en primer lloc a iniciatives per a promoure el consum de productes agraris locals, dins la ciutat. La primera d'elles forma part del mandat del president Obama als Estats Units, i té per objectiu reforçar els sistemes locals i regionals. Així, el programa 'KYF2' (*Know your farmer, coneix al teu pagès*), és una iniciativa del Departament d'Agricultura dels Estats Units (USDA),

mitjançant la qual es pretén estimular el desenvolupament econòmic local en base a una alimentació i agricultura locals, oferir noves oportunitats als pagesos, promoure els aliments produïts localment, promoure hàbits alimentaris saludables, i donar protagonisme als consumidors en l'accés a aliments frescos, locals i a preus raonables (www.usda.gov/wps/portal/usda/knownyourfarmer). En definitiva, connectar l'aliment, l'agricultura, la comunitat i el medi ambient. Si bé el programa KYF2 no es correspon estrictament amb el concepte d'estratègia o planificació alimentària, val a dir que ofereix un seguit d'eines i recursos per a reforçar els vincles entre els productors i els consumidors, ja sigui mitjançant la promoció dels mercats de pagesos, molt consolidats als Estats Units, o mitjançant una nova tendència per a la millora de la distribució d'aliments: els '*Food Hubs*' (nodes logístics alimentaris). Aquestes 'infraestructures alimentàries' estan emergint com a 'cadena de valor alimentari', que no només contribueixen a dissipar el problema de la tradicional atomització de la oferta d'aliments procedents d'empreses agràries de petites dimensions i de la impossibilitat d'accedir al mercat urbà, sinó que a més poden representar una estratègia interessant des del punt de vista de l'eficiència en el transport i distribució d'aliments. L'USDA defineix els '*Food hubs*' com el negoci o organització que gestiona activament l'agregació, distribució i màrqueting de productes alimentaris d'origen identificat, principalment de productors locals i regionals, per a enfortir la seva capacitat de satisfer la demanda de majoristes, detallistes i institucions. En aquest sentit, els '*food hubs*' representen una estratègia per a productors petits i mitjans, per a comercialitzar les seves produccions de forma local. En la major part dels casos, els '*food hubs*' posen a disposició del consumidor final el lloc i la manera com s'ha produït l'aliment, i proporcionen així la connexió productor-consumidor. Un concepte emergent al respecte és el de 'locavore' (<http://en.wikipedia.org/wiki/Locavore>), que el nou diccionari Oxford Americà defineix com el 'resident local que intenta menjar només aquell menjar cultivat o produït en un radi de 100 milles'.

Són especialment interessants els *food hubs* de model cooperatiu, gestionats directament pels productors, i en alguns casos, també pels consumidors. Un exemple, dels més antics als USA, és la *Oklahoma food cooperative* (<http://www.oklahomafood.coop/>). Creada l'any 2003, treballa actualment amb 88 productors, amb producte 100% local. Les comandes es fan on-line i la distribució es fa principalment amb un sistema de voluntariat (sistema d'acumulació de crèdit per a comprar a la cooperativa, per cada hora de treball voluntari). Altres projectes similars, basats també en el sistema cooperatiu, són: '*High plains food coop*' (<http://www.highplainsfood.org/index.php>), '*the weaver street market*' (<http://www.weaverstreetmarket.coop>), '*la Montañita*' (<http://lamontanita.coop/>) o el '*Common market*' (<http://commonmarketphila.org/>). Aquest darrer presenta la peculiaritat de distribuir principalment a equipaments públics, del tipus escoles o hospitals.

En l'àmbit europeu trobem un cas particular de *Food hub*. A la ciutat de Parma, s'ha aprofitat el mercat central existent com a plataforma de distribució d'aliments a la ciutat de Parma. L'objectiu en aquest cas no és actuar de plataforma de concentració i distribució de productes locals, sinó dissenyar un sistema 'ambientalment sostenible' de distribució d'aliments –siguin o no locals- i aconseguir reduir la contaminació de l'aire, millorar l'eficiència i l'efectivitat del

transport d'aliments i contribuir a l'accés de menjar saludable, garantint que els petits negocis locals hi poden accedir. Amb aquest projecte, s'ha aconseguit fins al moment reduir en un 25% els contaminants deguts a les emissions de CO₂ pel transport d'aliments (<http://www.calparma.eu/ecocity/ecocity.php>).

Més enllà d'aquestes iniciatives promogudes des de l'àmbit públic, existeix un ampli ventall de projectes, promoguts des de la societat civil, per a promoure el consum de productes alimentaris locals. A tall d'exemple, enumerem alguns: *Food connect* (www.foodconnect.com.au/), i *Ceres fair food* (www.ceresfairfood.org.au) a Austràlia, *Food share* (www.foodshare.net), *Fresh city Farms* (www.freshcityfarms.com), *Ontario fresh* (www.ontariofresh.ca) al Canadà, *Jardins du Pays d'Aubagne* (www.jardinsdupaysdaubagne.com) a França, etc. Si bé totes elles representen un procés d'apoderament per part dels ciutadans o 'locavores' envers el consum de productes locals, actualment no s'han vist traduïdes a projectes de protecció del sòl agrari o de canvi en els sistemes globals de distribució i consum de productes alimentaris.

Fins aquí hem fet una breu revisió d'iniciatives per al foment de la comercialització i distribució dels productes alimentaris dins l'àmbit local. Cal remarcar que cap d'elles està vinculada a polítiques de preservació del sòl agrari, segona de les derivades de 'l'equació alimentària' i premissa bàsica per a garantir l'autosuficiència alimentària. Cal afegir que des del món acadèmic i universitari, cada cop són més recurrents els estudis de càlculs de superfície agrària necessària per a proveir d'aliments un determinat àmbit urbà, però altre cop, poques vegades van associades a veritables propostes de 'bloquejar' aquestes terres, i garantir així aquest proveïment 'teòric d'aliments'. Una forma de bloqueig del sòl agrari que està emergint com a eina per a protegir el sòl agrari és la figura dels '*conservation easements*', als Estats Units. Els *easements* (<http://www.landtrustalliance.org/conservation/landowners>) són acords legals entre els propietaris de terres i una agència estatal o *land trust* en què es limiten els usos del sòl. En el cas dels '*conservation easements*', el propietari continua tenint el dret de cultivar la terra, i de vendre-la per a la mateixa finalitat, però renuncia a alguns drets, com el d'edificar. L'*easement* continua vinculat a la propietat, encara que aquesta es vengui. Habitualment l'acolliment a aquesta figura, comporta exempcions d'impostos. Arrel de la creació d'aquesta figura de protecció del sòl agrari, als anys 80 es creen les *American Farmland trust* (AFT), una mena de 'Custòdia Agrària', amb l'objectiu de fer front a la pèrdua incessant de sòl agrícola. Cal afegir que amb el pas del temps, les AFT esdevenen també entitats per a la promoció de l'agricultura local, i la preservació de la 'petita pagesia' o explotacions familiars. Arrel d'aquesta iniciativa irrompen les ja conegudes CSA (*community supported agriculture*), que seria l'equivalent de les cooperatives de consumidors a casa nostra. Si bé les AFT no es poden considerar com a veritables instruments de planificació alimentària, és obvi que són una bona eina per a preservar/bloquejar espais agraris, i facilitar l'accés a la terra a les generacions futures, ja que s'anul·len les expectatives sobre la terra per a altres usos que no siguin els agraris. Cal també destacar l'aproximació *bottom up* de la iniciativa, totalment gestionada des de l'àmbit ciutadà i finançat en bona mesura mitjançant donacions. A tall d'exemple, el AFT de Nova Iorque, impulsa campanyes per a recollir fons que ajuden als pagesos i propietaris de terres a preservar les

seves explotacions agràries per a proveir aliments frescos i locals. Amb campanyes com 'No farms no food', a canvi d'un donatiu s'obté una bossa per anar a comprar amb l'eslògan de la campanya

(https://secure2.convio.net/aft/site/Donation2;jsessionid=71C918155C5C9DBA14E54DED78DC02E0.app274b?idb=0&df_id=4100&4100.donation=form1). En el cas de l'AFT de Nova Iorque, cal subratllar el seu paper de lobby per a promoure noves legislacions que fomentin el consum local, com la 'Food Metrics Bill' (S. 4061/A. 5102), en procés d'aprovació, que vol promoure el consum de productes locals en els estaments públics de l'Estat de Nova Iorque (col·legis, hospitals, centres d'acollida, etc).

Com a referència local més propera a la idea de planificació alimentària, trobem el model de 'Parcs Agraris', implementat per primer cop a Catalunya l'any 1998, amb el Parc Agrari del Baix Llobregat. Si bé la definició actual de Parc Agrari del Baix Llobregat no incorpora els conceptes de planificació ni estratègia alimentàries, és cert que en els darrers anys la seva gestió ha fet un gir considerable, i s'ha adreçat cada cop més a promoure campanyes de sensibilització i apropament del ciutadà metropolità cap a aquest espai agrari, amb la finalitat no exclusiva de donar-lo a conèixer, sinó també d'obtenir noves complicitats per al consum de productes locals. Una prova manifesta d'aquesta nova funcionalitat no prevista inicialment en els documents de gestió d'aquest espai, la trobem en el dossier presentat pel propi Parc Agrari a la convocatòria de premis del programa Habitat de Nacions Unides: *'Les prioritats acordades pel Parc Agrari són integrar el Parc Agrari a la Regió Metropolitana com espai agrari estratègic per a la planificació alimentària, ..., utilitzar la proximitat (productor-consumidor) per a establir nexos d'unió entre l'espai agrari i el consumidor'*. El Parc Agrari va rebre el reconeixement de 'Best practice' per part del Programa Habitat de Nacions Unides de bones pràctiques per a millorar les condicions de vida. En definitiva, podem afirmar que la figura de 'Parc Agrari', impulsada a Catalunya i estesa actualment a l'Estat espanyol, pot situar-se indirectament com a referent no explícit de planificació alimentària. De fet, no se'n escapa que presenta totes les característiques que s'atribueixen a aquest tipus de planificació: conservació del sòl agrari i impuls de mecanismes de distribució des de l'espai agrari cap a la ciutat (cistelles a domicili, mercats de pagesos, agrobotigues, botigues de pagesos...). Així, cabria preguntar-se: perquè Barcelona, amb la figura del Parc Agrari, no s'ha situat com a referent en planificació alimentària? La resposta semblaria fàcil. Si bé el Parc Agrari del Baix Llobregat s'ha situat com a referent internacional en la preservació i gestió d'espais agraris, no ha estat un model que s'hagi estès a nivell del territori català, ni ha hagut una voluntat manifesta de reproduir-lo com a figura per a establir un model local de producció i distribució d'aliments. Fet i fet, el Parc Agrari s'ha vingut explicant com a 'Rebost alimentari' de Barcelona, i com a peça estratègica dins del que podria anomenar-se una 'Xarxa de Parcs Agraris i Rurals' per a la Regió Metropolitana de Barcelona. Si bé aquesta xarxa no seria suficient per abastir alimentàriament tots els habitants del seu àmbit, sí que podria ser-ho si s'incorporessin espais agraris de tota Catalunya. Això, sumat a una bona planificació per a la distribució d'aliments, podria situar Catalunya com a referent en planificació i autosuficiència alimentàries. Situacions com les provocades per Eurovegas, no només posen en dubte aquest escenari que proposàvem, sinó també la voluntat de dissenyar una 'interfície agrària' estretament connectada amb la ciutat. En el procés

Eurovegas es va obrir un debat important sobre les possibles fórmules per a blindar els espais agraris front a hipotètiques amenaces externes. Les propostes van ser diverses: inclusió a la Xarxa Natura 2000, declaració de patrimoni de la Humanitat,... Una vegada més es posa de manifest la vulnerabilitat de l'espai agrari i la manca de 'models' clars que defineixen quina ha de ser la seva funció principal (espai verd, patrimoni cultural, productor d'aliments?) i quin el model per a ordenar-lo i gestionar-lo. A l'apartat de propostes mirarem d'aportar la nostra visió. En tot cas, no volem deixar passar la oportunitat d'apuntar alguns exemples d'espais agraris que han estat protegits per algunes de les figures de les que parlàvem. Avancem que sovint són recursos per a poder 'salvar' un espai agrari de ser transformat en altres usos, i que per tant, no responen a la idea de 'planificació alimentària' que venim defensant.

Probablement les figures a les que ens referim a continuació són el resultat de la dificultat d'acords a nivell regional o nacional per a delimitar els espais agraris que es volen salvaguardar del procés urbanitzador. En aquest sentit, trobem figures molt recents de protecció d'espais agraris, on sovint l'argument utilitzat per a la seva protecció prové dels seus valors 'patrimonials', evidentment importants en els espais agraris més tradicionals. La UNESCO impulsa des dels anys 70 la figura del 'Patrimoni de la Humanitat', per a aquells espais que tenen uns valors culturals i/o naturals excepcionals (<http://whc.unesco.org/en/criteria>). En els darrers anys s'han anat incloent espais agraris, sota l'argument de gaudir de paisatges, usos del sòl o tipus d'interacció de l'home amb la natura 'exclusius'. Alguns exemples d'espais agraris que en els darrers anys han estat inclosos al llistat d'espais patrimoni de la humanitat són: *Wachau Cultural Landscape* (paisatge agrari de vinyes a Àustria, inclòs l'any 2000); *Cultural Landscape of Honghe Hani Rice Terraces* (terraces de producció tradicional d'arròs a la Xina, inclòs l'any 2013), *Coffee Cultural Landscape of Colombia* (paisatge de producció tradicional de cafè, inclòs l'any 2011), *Viñales Valley* (vall de producció de tabac amb sistemes tradicionals de Cuba, inclòs l'any 1999). D'altres, com les vinyes i l'espai agrari d'*Adelaide Hills*, *Barossa Valley* i *McLaren Vale* a Austràlia estan utilitzant aquesta fórmula per a preservar un dels millors espais agraris de la regió d'Adelaida en contra de la requalificació en els darrers anys de les millors terres agrícoles. A aquesta tendència dels darrers anys, cal afegir una de més recent, i probablement més propera a la nostra realitat. Ens referim a les GIAHS (*Globally important agricultural heritage systems*) (<http://www.fao.org/giahs/giahs-sites/en>). Aquesta figura té com a finalitat el reconeixement d'espais agraris de gran valor cultural, per la seva capacitat de construir comunitats agrícoles locals, de conservar i gestionar espais agraris amb elevats valors culturals, de generar ingressos i afegir valor econòmic als béns i serveis que proporcionen aquests sistemes. Tot i que els referents que tenim de GIAHS es situen principalment a països en vies de desenvolupament, ens interessa destacar els valors que la FAO atorga a les GIAHS, i que, paradoxalment, s'apropen extremadament, al que es proposa per a la planificació alimentària:

1. Contribuir a la **seguretat alimentària** de les comunitats locals. I s'afegeix '*molts científics i investigadors han indicat que l'agricultura tradicional (petites explotacions) és molt més productiva que l'agricultura moderna (de gran escala) si es tenen en compte els outputs totals i no només el resultat obtingut produïnt un sol conreu*'

2. La **biodiversitat**, molt significativa en les pràctiques agràries vinculades a aquests **agro-ecosistemes d'elevada complexitat**, que només poden ser conservats i gestionats amb una visió holística
3. El **coneixement associat** a la gestió d'aquests agroecosistemes
4. La vessant cultural de l'activitat o **Agri-cultura**, està fortament lligada a valors socials i culturals
5. La generació de **paisatges resultat** d'una gestió humana que ha proporcionat **solucions pràctiques i enginyoses** als problemes socials o ambientals.

L'aproximació amb la que es plantegen les GIAHS és la següent 'una conservació dinàmica dels sistemes agrícoles patrimonials i la seva multitud de béns i serveis, per a la seguretat alimentària, present i per a les generacions futures'. Tot i que certament les GIAHS no poden considerar-se eines reals per a la salvaguarda dels agroecosistemes a nivell mundial, sí que pensem que és un pas endavant en el reconeixement dels agroecosistemes locals i en l'interès que aquests funcionin com a sistemes locals autosuficients en l'abastiment d'aliments per a les comunitats locals. Un model d'agricultura basat en explotacions agràries de petita i mitjana dimensió, que possibiliten aquest model, pràctiques agroecològiques, totalment adaptades al medi local i que contribueixen àmpliament a l'agro i la bio-diversitat. En definitiva, models agro culturals totalment sostenibles. A la pràctica, la major part de zones GIAHS es troben situades en zones amb dificultat per accedir als aliments (22 a Àsia, 6 a Àfrica, 2 a Amèrica central i Sud-Amèrica i només 1 a Amèrica del Nord i 5 a Europa) i amb molt poques pressions pel fet urbanitzador. Tot i això, i si ens situem en un escenari fictici del futur: dificultat d'accés als aliments per un elevat preu del transport, limitacions en el transport dels aliments per incompliment de les taxes d'emissió de CO₂ degudes al transport, etc. probablement estem describint una situació molt similar al que actualment pateixen països i regions amb dificultats per accedir als aliments. En definitiva, cal plantejar-se sistemes locals autosuficients pel que fa a la producció d'aliments. Retornant al plantejament inicial, és evident que per a assolir aquest objectiu, cal una veritable preservació dels agroecosistemes (del sòl agrari) i també polítiques actives per definir el model d'agricultura que voldrem per al futur: economia d'escala o economia local, pràctiques agràries productivistes o pràctiques agroecològiques que requereixin el mínim d'inputs externs, una agricultura agrodiversa o un monocultiu, un paisatge en mosaic o un paisatge uniforme on tot allò que no s'urbanitzi sigui colonitzat pel bosc?

3. Diàleg sobre els espais agraris entre veus urbanes, veus rurals i veus emergents

*El món rural en Heidegger, una mica com en Pla,
és un espai regressiu i conservador,
però alhora és l'al·legoria d'un altre futur possible,
d'una alternativa al present
(El Punt, 6 de febrer de 2012)*

Sovint les visions del territori des de l'àmbit urbà i des de l'àmbit rural, no són coincidents, fins i tot ens atreviríem a dir que són miops, en la mesura en la que la mirada del rural des de l'urbà no ha estat capaç de prescindir dels 'estereotips urbans', i a l'inrevés. Hi ha un exemple de Montasell, molt gràfic, que ho fa evident:

Diàleg entre un pagès i un 'de ciutat':

- (el/la 'de ciutat') 'És bonic aquest camp!'
- (pagès/a) 'Sí, dóna 5.000 kg de blat'

Caldria que el planejament, hem realitzat una revisió de contribucions emergents envers els temes que el propi sector identifica com a problemàtics dins el sector agrari i que poden contribuir a l'objecte d'aquest relat. Aquest recull en bona mesura resultats de treballs de recerca, reflexions i/o experiència de professionals i investigadors que hi han treballat. Alguns d'ells podrien no ser considerats emergents, si tenim en compte la seva llarga trajectòria professional, però no volem renunciar a deixar-nos seduir per veus amb experiència que han demostrat ser atrevides, en el pensament i en la *praxis*, i que ho continuen sent. En certa manera, visionaris que poden enriquir i estimular les veus emergents del moment. Bona part de les seves veus les trobareu també en l'anuari fictici 2013-2023. Probablement se'ns escapen altres projectes o idees interessants, però aquest és un document obert, que esperem poder anar ampliant amb el temps.

Des del punt de vista de la planificació territorial, caldria urgentment disposar d'un marc legal que, d'una banda, definís exactament què entenem per espai agrari (a dia d'avui encara no existeix la definició jurídica) i que de l'altre delimités aquells espais agraris que es consideren estratègics, mitjançant un pla territorial sectorial agrari. Convé matisar que aquesta no podria ser considerada una proposta emergent, ja que des de l'any 1983 diferents plans, programes i/o acords de govern, ho han vingut recollint, sense que avui sigui, encara, una realitat. Malgrat això, en el debat sobre la futura llei d'espais agraris que va tenir lloc a Girona l'any 2008 (www.agroteritori.org), s'introduïen alguns aspectes de caràcter emergent, que reproduïm exactament de l'apartat de conclusions del seminari:

' És necessari desenvolupar un marc legislatiu propi per als espais agraris que esperoni la seva

*ordenació assenyada, així com la seva preservació per a les properes generacions. Aquest marc ha d'actuar com a revulsiu de la situació heretada, generar una base estable per al sector agrari i garantir la **seguretat alimentària** i productiva per al bé del país i, alhora, la cohesió territorial. Així mateix, ha de permetre blindar les millors terres productives o susceptibles de ser **estratègicament d'interès productiu de Catalunya...** Ara bé, la mera planificació física no té sentit si no va acompanyada d'una **gestió coherent dels espais agraris**, en especial d'aquells que mereixen unes figures individualitzades de protecció i gestió'*

Reprenem la idea dels espais 'estratègicament d'interès productiu de Catalunya' per apuntar, ara sí, una de les propostes emergents relacionades amb la delimitació del sòl agrari i del seu paper per a garantir l'autosuficiència alimentària, amb la idea de Donadieu de connectar l'espai agrari amb la ciutat. Montasell (www.urbanagricultureeurope.la.rwth-aachen.de/files/131008_cost_uae_barcelona_2013_low.pdf) ens proposa considerar l'espai agrari –en tant que estratègic per a la nostra societat- com a **equipament de la ciutat**, i ens ofereix una eina per a calcular la dimensió d'aquest en funció de la dimensió de l'espai urbà construït. Per a fer-ho parteix de la hipòtesi que una ciutat "humana" i "intel·ligent" ha de ser "ecosistèmica", i s'ha d'entendre com un ecosistema urbà, tant pel que fa a la seva composició biòtica com pel que fa al seu metabolisme material i energètic. Per a dissenyar aquest model de ciutat, la proposta consisteix a associar cada 'cèl·lula urbana' (o espai construït) a una 'cèl·lula alimentària', o dotació concreta que incorpori un mòdul mínim d'espai agrari (cèl·lula alimentària) per a cada cèl·lula urbana, amb l'objectiu de cobrir les seves necessitats alimentàries. Des d'un punt de vista operatiu, les cèl·lules alimentàries, en tant que equipaments de la ciutat, haurien de tenir un caràcter d'obligació per part de l'agent urbanitzador. Convé afegir que la idea de reconnectar a la cèl·lula urbana una cèl·lula alimentària no és tant un fet físic, com conceptual, que serveix per posar en evidència la petjada ecològica del procés urbanitzador i les necessitats que aquest comporta en superfície agrària de proximitat. En tot cas, ens sembla rellevant destacar que el concepte de la cèl·lula alimentària de Montasell, aporta racionalitat a la planificació urbanística, i posa de manifest la necessitat d'atribuir sempre una dotació (total o parcial) dedicada a la producció d'aliments, i també la necessitat d'establir serveis que permetin fer realitat el subministrament dels productes procedents de l'agricultura de proximitat. En definitiva, es proposa introduir a la dimensió física de la planificació, una dimensió 'metabòlica' i de fluxos, que permeti conèixer els fluxos d'aliments entre l'espai de producció (cèl·lula alimentària) i l'espai de consum (cèl·lula urbana) i establir en l'àmbit de la mobilitat mecanismes per a facilitar-los. Bona part de les eines que es proposen, són compartides amb les propostes abans esmentades en el cas dels USA i Canadà: mercats locals sedentaris i no sedentaris, botigues i agrobotigues, distribució de cistelles a domicili, cooperatives de consumidors, centres logístics (com els *food hubs*), distribució a equipaments públics (escoles, hospitals, centres de congressos, edificis públics).

La darrera reflexió que volem apuntar, relacionada amb la disponibilitat de sòl agrari, fa referència a la percepció que se'n té des de la societat civil i també des del sector polític. Així, si bé la desaparició del sòl agrari, en bona mesura ha estat deguda a la manca d'una ordenació territorial adequada (Paül, 2009), aquest fet no s'ha traduït en una manca d'aliments per a la

ciudadania (Pothukuchi&Kaufman, 1999), i per tant no és percebuda com un problema. Si bé és cert que hi ha una demanda creixent de productes locals, per part del consumidor, i que cada cop són més freqüents les ciutats que desenvolupen estratègies alimentàries, no ho és menys que encara no s'ha desenvolupat una consciència col·lectiva de la necessitat de protegir el nostre sòl agrari, com a reserva present i futura per a la producció d'aliments. En aquest sentit, propostes de verticalització de l'agricultura són també cada cop més freqüents. Ciència ficció? No tant. El *Vertical farming* comença a ser una realitat. A ciutats com Singapore s'han construït granges verticals que es plantegen seriosament com alternativa a la insuficient producció d'aliments per manca de disponibilitat de sòl agrari. Aquests projectes, a més, gaudeixen del suport de l'autoritat agroalimentària de la ciutat (<http://skygreens.appsfly.com/Media>). A Catalunya el debat encara no s'ha obert, ni a nivell del govern ni tampoc del sector agrari. Potser ara per ara no és una realitat, encara, però convindria plantejar-s'ho i avançar-se a possibles plantejaments que puguin aparèixer des del sector públic.

Propostes, recomanacions i suggeriments per a una nova geografia alimentària

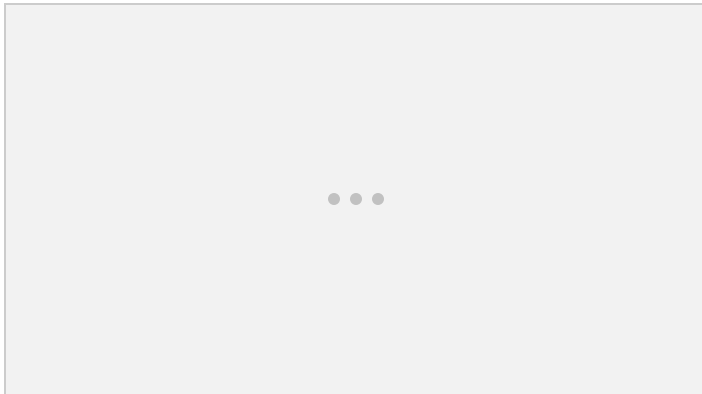
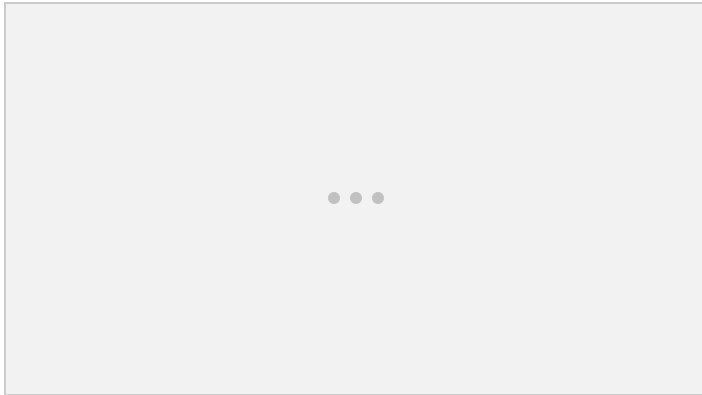
*'Una cosa es administrar el present responnent als instints
i l'altre projectar i propiciar el futur impulsant valors adquirits'
(Folch, 2012)*

Propostes:

- Aprovar un Pla Territorial Sectorial d'Espais Agraris
- Reconèixer la terra com un bé a protegir i facilitar la mobilitat del mercat de la terra, mitjançant la creació d'un banc de terres, vetllant per evitar-ne l'especulació,
- Impulsar la 'Planificació alimentària' a nivell català i integrar-la dins la planificació territorial i altres planificacions i polítiques complementàries (comerç, educació, sanitat)
- Promoure la producció i el consum locals: avançar cap a una economia –alimentària-local
- Implementar instruments de concertació i gestió: parcs agraris, cartes, codis de bones pràctiques, catàlegs, plans de gestió, ordenances

Recomanacions:

- Incorporar els espais agraris dins el concepte 'equipament de la ciutat' i dimensionar les cèl·lules alimentàries corresponents a cada cèl·lula urbana
- Integrar totes les formes de producció d'aliments (agricultura, horts urbans, horts verticals si necessari...) en la planificació alimentària
- Reconeixement i promoció dels productes i l'agricultura catalanes, tal i com es fa en d'altres països:

Suggeriments:

- Impulsar la transició a sistemes agroalimentaris sostenibles, amb una major implicació del govern i la societat civil en la governança dels sistemes agro-alimentaris sostenibles a nivell local i territorial
- Reconeixement de l'espai agrari i l'agricultura com un dret i no com un luxe social
- Evitar que això sigui possible:

*'aspiro a que en cinc o deu anys, la trama urbana inclogui noves zones,
com el Parc Agrari del Baix Llobregat'...'
tots els promotors, tant empreses locals com les d'àmbit nacional,
compren sòl rústic a les proximitats de les zones urbanes i,
d'acord amb els ajuntaments,
gestionem la seva transformació en sòl urbà per a que creixi la ciutat'
(Declaracions del president de l'Associació de Promotors de Catalunya (APCE),
Enric Reyna, publicades a La Vanguardia el 26/11/2006)*

Decàleg de contribucions emergents:

1. Agricultura 2.1
2. Nova pagesia, un concepte emergent
3. Smart food per a la smart city
4. De polígons industrials a polígons agraris
5. Agricultura ViH
6. Viviers pagesos, cultivant professió
7. Agricultura 1/10 i agricultura 1/10.000
8. Ordenació agrària? somni, utopia o realitat?
9. Amenaces pels espais agraris, un fet global
10. Natura productiva

Escenari fictici:

Any 2050. La població mundial s'ha incrementat en un 20% respecte l'actual, les primeres potències econòmiques de principis de segle han esgotat els seus sòls fèrtils i ja no són productors d'aliments, els boscos han deixat de ser productius -molts s'han cremat i altres han estat preservats i abandonats de la gestió forestal-, l'elevat cost del transport ha repercutit en el preu dels aliments. Cal alimentar la població, però les ciutats han esdevingut deserts alimentaris i no es pot dependre de les importacions per l'elevat cost. El sector primari no existeix pràcticament, i s'ha perdut el coneixement per a l'aprofitament dels espais agraris que encara queden i els forestals. Què hem fet malament? ent fos una eina per a relacionar societat i territori, i també els diferents àmbits de la societat. En aquest sentit, ens ha semblat interessant escoltar i reflectir les veus del propi sector. Ho hem fet amb el que probablement han estat els dos espais de trobada més significatius dels darreres temps: el Congrés de Món Rural de Catalunya Rural'06, i el monogràfic sobre el món agrari al Parlament de Catalunya l'any 2010. En ambdós, es va recollir un ampli ventall d'accions que caldria impulsar per donar suport al món agrari, però ens fixarem en aquelles que més tenen a veure amb el tema que ens ocupa: apropar els productes catalans als consumidors, millorar la distribució i la comercialització i fer-ho de forma associativa, promoure una planificació adequada per a evitar l'especulació de la terra, facilitar la mobilitat de la terra amb la creació d'un banc de terres i impulsar la incorporació de gent jove al camp. Altre cop apareixen els dos eixos principals dels que parlàvem, la protecció i facilitat d'accés de la terra, i la millora de la comercialització dels productes agraris de proximitat. El repte que ens proposem és cercar noves eines per a fer possible la idea, emergent, de la planificació alimentària, des de la premissa que cal intervenir al territori amb una visió de conjunt i integrada, amb noves fórmules híbrides de planificació i gestió.

Sònia Callau i Berenguer

Enginyer agrícola, enginyer de forests i màster en urbanisme

ELS ESPAIS OBERTS

Al referir-nos al sòl no urbanitzable o als sistemes d'espais lliures, la terminologia que més s'utilitza actualment és la d'espais oberts. Sens dubte es tracta d'un terme molt més adequat que el d'espais lliures però, a mi, al marge de les consideracions estrictament legals, el terme "espai lliure", utilitzat al referir-nos als espais menys artificialitats, em continua agradant. Em suggereix la imatge de la naturalesa en llibertat. Un concepte que es contraposa amb el de la naturalesa domesticada, representada per l'agricultura o la silvicultura o a la naturalesa captiva dins dels parcs botànics, zoològics o el conreu intensiu dels jardins. No obstant, el terme d'espais oberts resulta molt encertat per la globalitat d'espais no urbanitzats i també els urbanitzats com aparcs urbans o periurbans o en tots aquells que, per la seva dimensió o funcions, juguen un paper rellevant a escala regional.

Si bé és veritat que al llarg dels anys no hem deixat d'anar tacant el territori amb assentaments residencials, industrials i infraestructures, i que sovint s'ha considerat el sòl no urbanitzable com una reserva pendent d'executar; també ho és que, en els darrers anys, la potència de les transformacions s'ha vist acompanyada d'una decidida política envers la conservació dels espais oberts existents, un esforç per dotar de contingut al sòl no urbanitzable restant i una proliferació d'espais verds en forma de nous paisatges que han acompanyat les transformacions. És aleshores quan es fa difícil defugir de dues circumstàncies: la primera té a veure amb la inclusió d'aquest nou paisatge dins de la matriu ecològica i, la segona, derivada de la anterior, és que passem a parlar del conjunt dels espais oberts com una relació complexa entre els seus elements més enllà de les individualitats i el tipus de sòl d'on procedeixen. Així neix el concepte de la xarxa o infraestructura verda.

La principal característica que ha vingut acompanyant al desenvolupament del sòl no urbanitzable és el creixement de les activitats terciàries en forma de lleure i turisme i el decreixement de les activitats agràries la qual cosa ha portat associat un èxode rural de proporcions colossals a tota Europa. Per tant, quan parlem del planejament dels espais oberts parlem d'una activitat cada vegada més urbana i menys rural i, per tant, també, hi ha implícit un reconeixement de l'urbanisme com la principal eina pel seu tractament i, més concretament, de l'urbanisme a escala regional.

Una altra element a considerar és la titularitat d'aquests espais. Una propietat amb una vocació clarament pública dins dels espais que conformen els sistemes d'espais lliures urbans i els dominis públics associats a les forests públiques, els rius o les costes. I una propietat majoritàriament privada en la majoria del sòl no urbanitzable -pràcticament el 100 % dels sòls agrícoles i més del 80 % dels forestals.

Finalment, atenent a la regulació del sòl no urbanitzable, no podem obviar la concurrència de la legislació sectorial que és diversa i que genera uns models de gestió complexes que es mou entre el medi ambient, l'agricultura i la silvicultura amb una barreja d'objectius econòmics, ecològics i socials que, a vegades, generen situacions que tensionen els diferents actors implicats.

Un espais dissenyats a l'escala humana

La visió utilitarista de la naturalesa, com a éssers vius que som, ens és innata i la trobem fins i tot en els plantejaments ecologistes més radicals. En l'estadi actual de colonització de la terra per part de l'home, caracteritzat per unes demanda social creixent i una qualitat ambiental decreixent, les reflexions en mires al confort, l'equilibri, la biodiversitat i l'ecologia, en general, van més enllà dels aspectes merament morfològics i s'estenen als processos i interaccions complexes entre els diferents components del territori. Actualment ens trobem en un punt de l'evolució en el qual ja no es tracta només de teoritzar sobre la naturalesa i valoració d'aquests processos. Més enllà de la seva interpretació, la societat ens exigeix unes decisions que no es poden demorar. La adopció d'aquestes decisions preservant els aspectes funcionals essencials és la que acabarà definint la nova relació de l'home i el seu entorn.

A més, als humans, éssers creatius per excel·lència, la naturalesa gairebé sempre se'ns ofereix com incompleta o imperfecta. Per part dels planificadors i projectistes la temptació de manipular-la i conduir-la cap a estadis més evolucionats, més funcionals o, simplement, més artístics és irresistible. Primer, la necessitat ens fa ocupar el sòl amb els assentaments residencials, l'agricultura, la indústria i les infraestructures; després, més enllà de la necessitat, també fixem la nostra empremta en el territori que ens envoltainventant el nostre propi concepte de paisatge i d'ecologia amb uns relats estètics, tècnics o culturals que, a vegades, resulten difícils d'encaixar a uns costos raonables.

La combinació, la relació i la sinergia entre els espais oberts menys humanitzats i els més antropitzats és l'objectiu del planejament modern, dins del qual l'expressió de l'equilibri no és una combinació de proporcions entre diferents tipus de sòl, sinó que preval la busca d'un model funcional complex que es mou entre la conservació dels elements existents i l'encaix dels que es van introduint constantment dins el territori. Dins d'aquesta corrent d'interaccions el que més ha d'importar és la preservació funcionals del conjunt, més enllà de les singularitats.

El contacte entre els espais oberts i els assentaments urbans, les infraestructures i els serveis és on es visualitza més la problemàtica relacionada amb els efectes de la urbanització sobre els espais oberts. Aquesta anàlisi principalment visual, però, no és més que una petita part del problema generat entorn la fragmentació, les disminucions de biodiversitat i de qualitat ecològica de la matriu territorial.

Òbviament el contacte entre els diferents elements del territori ha de ser amable, ordenat i de qualitat sota l'aspecte morfològic però això no és suficient. També ha de ser permeable en els aspectes clau del context ecològic en vista a la connectivitat del conjunt d'espais oberts i restrictiu en front dels focus contaminants i els impactes associades a l'expansió de la població i les demandes que comporta.

Cap a un nou model de gestió dels espais oberts: suggeriments, recomanacions i propostes

Suggeriments

Els espais oberts de la societat del segle XXI són cada vegada més accessibles, més escassos, més fragmentats i amb una diversitat i intensitat de freqüentació molt alta. És inqüestionable la necessitat de planificar-los i, sobretot, la responsabilitat de gestionar-los. S'ha d'entendre que tots aquests espais van molt més enllà d'una mera reserva de sòl i que formen part d'un paisatge amb uns alts valors ecològics, culturals i socials.

L'escala del projecte i de la planificació d'aquests espais és un element substancial dins del debat territorial. El valor derivat de la funcionalitat del conjunt ha de presidir el model de desenvolupament on les activitats econòmiques s'hauran d'adaptar dins un marc territorial limitat i escàs que s'ha d'administrar amb la màxima rigorositat.

D'acord amb l'anterior, una nova política en relació als espais oberts hauria d'avançar en les següents direccions:

Desmitificació

Les coses han canviat tant sobre el terreny que les velles icones ja no ens serveixen i la naturalesa de la realitat va molt més de pressa que la naturalesa dels mites o les icones. Hauríem, però, d'intentar que no més que la ciència i els pronòstics. En molts casos, les potencialitats dels terrenys s'han modificat de tal manera que el retorn a l'era preindustrial (per no dir més endarrere) és ja impossible. No podem fer lleis que, encara que racionals, siguin pensades per situacions imaginàries. No es pot deslligar el planejament de les potencialitats reals del territori.

Una planificació d'acord amb els recursos disponibles

Els sistemes d'espais lliures urbans s'originen gràcies a les plusvàlues de l'execució del planejament i la seva gestió es desenvolupa amb recursos públics. És important minimitzar aquests recursos sense detriment de la qualitat mitjançant l'aplicació de les tècniques adequades. En el cas del sòl no urbanitzable, no resultaria massa factible un plantejament que passés per l'expropiació, segurament ni tant sols resultaria viable pensar en una gestió totalment pública dels sòls agraris mitjançant pagesos o silvicultors pagats per l'administració per fer de jardineros del paisatge, com a vegades s'ha dit. No es solament una qüestió de diners sinó que també d'ofici, coneixement i logística. També d'economia. Per aplicar una política d'espais oberts que prioritzi els interessos públics d'acord amb els recursos econòmics disponibles és imprescindible trobar fórmules de gestió consensuades entre l'administració i els qui n'ostenten

la titularitat, i aquí l'equilibri entre regulacions i mesures de foment resulta fonamental. El model de gestió exclusivament públic del patrimoni natural s'ha manifestat com esgotat per moltes raons, entre elles la incapacitat econòmica de l'administració per fer front als seus compromisos. Un altre element que podria aportar solucions a la gestió serien els dels acords de custòdia entre institucions especialitzades i els propietaris. A Catalunya també disposem d'exemples en aquest sentit i que es basen en un model mitjançant el qual es subroga la gestió en base a uns objectius que optimitzen els interessos ambientals mitjançant la busca de formes de finançament adequades a cada espai.

Participació

La participació és un element fonamental per garantir la integritat i el dinamisme en els espais oberts. Aquesta participació s'ha d'entendre en una doble vessant: per un costat cal que totes les administracions amb competències territorials concurrents s'impliquin en els projectes i la gestió i, per un altre hi ha que considerar, com una de les bases més sòlides per a la seva viabilitat, la participació ciutadana. Una participació ciutadana que ha de tenir els seus canals per difondre, participar i influir en la gestió dels espais oberts.

A Catalunya tenim experiències importants de participació així dins de la col·laboració interadministrativa podem esmentar diferents Consorcis en la gestió de parcs naturals o el del parc agrari del Baix Llobregat i, dins del voluntariat, els voluntaris del parc natural de Collserola o del Jardí Botànic de Barcelona.

Recomanacions

L'economia financera i ambiental en la gestió dels espais oberts significa afrontar-los segons models que utilitzin el mínim d'energia i de recursos. És imprescindible que en el planejament i els projectes incloguin, justifiquin i expliquin aquesta preocupació en els seus plantejaments. La influència dels espais verds en l'economia del Carboni, el cicle de l'aigua o la reutilització de residus, entre altres, són aspectes que no podem defugir dins d'aquests models. Així mateix s'han reconèixer i avaluar econòmicament les aportacions en forma d'externalitats i serveis mediambientals que retornen i aquesta serà la mesura del retorn de les inversions que s'hi realitzin.

Encara que els aspectes més substancials de la sostenibilitat vénen del territori construït, el model energètic, el transport o la política de residus; el paper dels nous paisatges generats dins del domini urbà com a centres de coneixement, de testimoni de la naturalesa que ens envolta i les seves potencialitats representa una contribució inestimable al confort, l'equilibri ecològic i la difusió dels valors mediambientals dins de les ciutats. Per tant cal cuidar especialment el seu disseny, distribució i connexió amb l'exterior.

La multifuncionalitat dels espais representa una oportunitat a la participació, un estímul per diferents activitats i un element que pot ser determinant per la viabilitat dels espais oberts estimulant la participació, la diversitat i l'acceptació social de la ciutadania urbana i rural. Les polítiques de foment i regulació han de garantir la convivència dels diferents objectius i les mesures de regulació i foment han de garantir la prevalença de l'interès general.

Un altre aspecte a considerar és que no tota l'activitat rural s'ha de terciaritzar sinó que molta s'ha de tecnificar. Tampoc tots els espais naturals s'han de redissenyar. Abans de llançar-nos a construir nous processos cal analitzar els que es produeixen de forma espontània i que poden ser igual o més vàlids que els que es poden imaginar des del projecte.

Propostes

El sistema d'espais lliures urbans han d'ajudar a passar de ciutats de cycle obert a ciutats de cycle tancat reutilitzant l'aigua, valoritzant els residus i fomentant una cultura associada a un desenvolupament més sostenible d'acord amb els models d'ecologia urbana. Per això és important que els programes dels projectes d'espais verds l'interior de les poblacions contemplin un model social d'ús i de difusió del coneixement lligat al context ecològic de l'entorn de les ciutats.

En el planejament urbanístic del sòl no urbanitzable és important reconèixer la el paper i el contingut de les diferents varietats d'aquest tipus de sòl, juntament amb la necessitat de coordinació entre la normativa urbanística i la resta de legislació i estratègies sectorials que hi incideixen. Seria molt important que l'administració donés unes pautes clares en aquest sentit.

Per potenciar la multifuncionalitat un camí que sembla adequat és el d'impulsar la concertació pública-privada en la gestió del sòl no urbanitzable. En aquest sentit és important aprofundir en les externalitats territorials positives i aprofundint en els sistemes de pagament pels serveis ambientals. Tot això amb l'objectiu de garantir una gestió eficient en mires als interessos generals mitjançant polítiques de foment i regulació dirigides per l'administració pública. Aquesta gestió s'hauria de veure complementada amb una política d'adquisició pública de sòl en aquells casos on no sigui possible la concertació.

Un altre aspecte que s'ha començat a assajar, i sobre el qual convindria insistir, és el de la concertació interadministrativa com a sistema de gestió per superar els obstacles intersectorials en aquells espais de major valor i rellevància. El camí iniciat amb la figura dels consorcis ofereix unes experiències que val la pena analitzar en profunditat. La finalitat ha de ser la d'acordar programes coordinats per afrontar les principals línies mestres d'actuació en front dels temes clau del funcionament territorial com són: el cycle de l'aigua, l'energia, la reutilització de residus i la conservació de la biodiversitat

Finalment cal aprofundir i dotar adequadament les línies destinades a les tasques d'animació i foment de l'activitat dins dels espais oberts a nivell local i regional com una forma d'implicar de la població i difondre el coneixement.

Antoni Farrero i Compte

Dr. Eng. Forestal. Coordinador d'infraestructures Àrea Metropolitana de Barcelona

4.

**Governança i
implicació
ciudadana**

Jordi Romero-Lengua
i Xavier Sabaté

NOVES FORMES DE GOVERNANÇA I IMPLICACIÓ CIUTADANA AMB EL TERRITORI

1. LA PARTICIPACIÓ COM A RESPOSTA A LA DESAFECCIÓ DEMOCRÀTICA

La planificació i gestió del territori (els espais urbans, rurals, naturals...) és un assumpte que afecta, poc o molt, el conjunt de la ciutadania. Les decisions relatives al territori incideixen en un gran nombre de persones i pràcticament en tots els sectors, per tal com tenen repercussions econòmiques, ambientals i socials. A més, són qüestions que es poden abordar des de múltiples perspectives. Per tant, la participació en allò que afecta el territori és especialment convenient, però a la vegada és especialment complexa.

A l'Estat espanyol, els prop de 40 anys de democràcia han consolidat el sistema mitjançant el qual la ciutadania escull els seus representants a través del sufragi universal, i que es coneix com a democràcia representativa. Els darrers anys, però, s'ha anat consolidant una crisi de confiança en les institucions públiques i els seus representants i una pèrdua de legitimitat i de prestigi social de la política en general. Sense entrar en el debat sobre què ha provocat aquest distanciament (la gestió de la crisi econòmica, casos de corrupció política, "portes giratòries" entre càrrecs públics i directius en grans empreses, cultura de la confrontació entre polítics...), aquest es tradueix en un sentiment de desil·lusió, frustració i desconfiança envers la política, i ha rebut el nom de [desafecció democràtica](#).

Il·lustració: El Roto

No obstant, amb el sistema electoral no s'acaben els nostres drets (i responsabilitats) a l'hora d'incidir en les decisions que es prenen sobre el territori. De fet, hi ha moltes altres formes d'intervenir en els afers públics, com per exemple la democràcia directa que s'articula en forma

de referèndums, o les que s'han agrupat sota el concepte de “democràcia participativa” o “participació ciutadana”.

La participació ciutadana es defineix com la intervenció de la ciutadania en els assumptes públics, individualment o col·lectivament. La participació s'ha postulat com una eina per resoldre de manera més eficaç problemes complexos i, per tant, contribuir al bon govern de les nostres societats i els nostres territoris, ciutats... La ciutadania coneix bé la realitat que l'envolta, i convé que els seus coneixements es tinguin en compte a l'hora de dissenyar les polítiques públiques. A final de la dècada passada, la participació es va presentar com un bon revulsiu contra la desafecció democràtica i a partir d'aquí diverses institucions van promoure moltes experiències i processos de participació ciutadana a diversa escala, amb menor o major èxit.

Amb tot, aquests canals de participació van néixer des de les institucions, de dalt a baix, a partir de la iniciativa, desenvolupament i supervisió de l'administració. Alguns processos participatius han estat exemplars en el seu plantejament i execució, i sortosament disposem de diversos casos d'èxit. Tanmateix, també són coneguts diversos processos que han generat rebuig o que no han assolit el seu objectiu, en part degut a defectes de disseny, però molt sovint també per la mateixa crisi de confiança en les institucions públiques. I en qualsevol cas, és rar trobar un procés impulsat per les institucions i que hagi aconseguit implicar un percentatge elevat de població. I és que, si hom no confia en les institucions, difícilment s'implicarà en les seves propostes de participació. En canvi, s'ha avançat poc en la posada a disposició de la ciutadania de canals que permetin promoure aquests debats directament, sense intermediacions, de baix a dalt.

2. MOVIMENTS DES DE BAIX I NOVES PAUTES DE PARTICIPACIÓ

Al crit de “no ens representen!”, les mobilitzacions del [15 de maig de 2011](#) (15-M) arreu de l'Estat espanyol i amb un ampli desplegament a Catalunya van servir de revulsiu per a la dinamització de la ciutadania, que va poder comprovar la força de la col·lectivitat davant la manca de respostes per part de les institucions. Les xarxes socials, grans protagonistes de les mobilitzacions que van tenir lloc llavors, també van tenir un impacte important en la percepció del paper de la ciutadania com a subjecte polític.

Un dels trets característics del 15-M va ser el de tractar-se d'un moviment reivindicatiu, de crítica radical però que a la vegada era propositiu, i també que es fonamentava en l'autoorganització i en les estructures horitzontals en xarxa, sense lideratges unipersonals i ni tan sols una entitat jurídica pròpia. Això va descol·locar a l'Administració, que no tenia interlocutors clars, i que havia de cercar nous tipus de resposta institucional. Però fins i tot va posar en crisi part del teixit associatiu tradicional, davant d'un moviment que connectava amb un gran sector de població i que superava amb escreix la seva pròpia capacitat de mobilització, i que en certa manera posava en qüestió la seva funció d'intermediació entre la ciutadania i l'administració.

Naturalment, el 15-M no va ser un “bolet” que va emergir del no-res, sinó que representa

l'emergència d'una mobilització pre-existent des de baix, sobretot a les ciutats, però que a nivell territorial s'ha manifestat des de fa temps en forma de plataformes locals en contra de projectes i plans d'incidència ambiental i territorial. Alguns d'aquests moviments naixien com a resposta a una iniciativa de l'administració, però els darrers anys han començat a guanyar força col·lectius que han proposat nous projectes territorials, i han teixit els seus propis discursos i debats, com mostren referents tan potents com la [Plataforma en Defensa de l'Ebre](#) o la [Plataforma Salvem l'Empordà](#). Un altre tret característic és la seva orientació a l'acció i a la gestió directa de l'espai públic.

En resum, ens trobem davant l'emergència de nous actors i noves pràctiques d'innovació social, acció col·lectiva i cooperació ciutadana, la qual cosa estableix noves formes de relació entre la ciutadania i els governs, noves demandes de governança i fins i tot un canvi en les relacions de poder.

3. GOVERN OBERT, TRANSPARÈNCIA I TECNOLOGIES D'EMPODERAMENT I PARTICIPACIÓ

Les administracions, durant aquests darrers anys, també han mogut fitxa per mirar de recuperar la confiança perduda de la societat, i també per actualitzar les seves formes de governar d'acord amb les demandes populars, i també la tecnologia disponible. Moltes d'aquestes noves formes s'articulen al voltant del concepte de govern obert.

El [govern obert](#) és un terme amb una llarga trajectòria, que va neixer en temps de la il·lustració europea, i que va rebrotar al Regne Unit en temps de Margaret Thatcher (parodiat excel·lentment en un episodi hilarant de la sèrie "Sí, ministre"), però va ser Barack Obama qui el va tornar a posar en boga amb la seva primera campanya presidencial.

El govern obert es basa en el dret de la ciutadania a accedir als documents i procediments del govern per permetre una supervisió pública efectiva. Se sustenta, essencialment, en la transparència (open data), però també fa incís en la participació i la col·laboració de la ciutadania en els assumptes públics, i molts governs locals, regionals i nacionals s'han apressat a abraçar el concepte.

A l'Estat, el País Basc ha sigut una de les primeres administracions públiques en sumar-se al Govern obert, a través de l'[Open Data Euskadi](#) i [Irekia](#), que promou que les lleis i mesures proposades per la càmera basca puguin ser discutides i debatudes per la ciutadania. A Barcelona recentment també s'ha posat en marxa un [web de govern obert](#), que té associada una aplicació per a dispositius mòbils.

Com diem, el govern obert també es basa en l'ús d'Internet, aplicacions per a dispositius mòbils i xarxes socials. Aquestes eines i espais de relació a la pràctica política són conegudes com a Tecnologies d'Empoderament i Participació (TEP). L'objectiu d'aquestes tecnologies és facilitar

a la ciutadania canals (virtuals) per accedir a informació, emetre opinions i fins i tot participar en processos decisionals i electorals. En pocs anys s'ha diversificat ràpidament la disponibilitat d'eines telemàtiques per a la participació, obrint tota una nova etapa en la relació de la ciutadania i els assumptes públics.

Existeixen alguns exemples reeixits d'aplicació de les TEP. L'any 2007, Estònia va esdevenir el primer país en el món en utilitzar un sistema d'e-votacions en les seves eleccions generals. Aquest sufragi internauta no va estar exempt de polèmica, ja que molta gent desconfiava de la fiabilitat d'aquest sistema. Islàndia va ser un dels primers països que van utilitzar les TEP com a autèntiques eines d'empoderament: quan es va produir el col·lapse del sistema financer es va crear un Consell Constitucional per impuls de 25 ciutadans anònims, i la nova constitució islandesa es va gestar en forma de document col·laboratiu.

Més enllà de les crítiques que s'hi poden fer a aquests casos, el que és indiscutible és que cada cop més s'optarà per les TEP com a eines per a la presa de decisions ràpides i validades per la població. En aquest context, el govern obert pot esdevenir un "govern des de la Xarxa" que pot canviar radicalment la manera de fer política tal com la coneixem avui en dia. Aquest govern descentralitzat tindrà una sèrie d'avantatges obvis (increment de la participació social, major implicació de la població en la presa de decisions, corresponsabilitat...) però també pot comportar uns certs riscos (escletxes tecnològiques i exclusió de població sense accés a la tecnologia, possible pèrdua de visió estratègica i política, "dictadura" de la Xarxa...). Tot un repte a gestionar.

4. LA GESTIÓ COL-LABORATIVA, UNA FORMA NOVA DE GOVERNANÇA

Sigui des de baix o des de dalt, és evident que la ciutadania ha fet nous passos cap a una implicació més gran en els assumptes públics. Així, algunes administracions i col·lectius de la societat civil han començat a col·laborar en la gestió de l'espai públic, en forma de col·laboracions puntuals o estables, en allò que es coneix com la **gestió col·laborativa**. La gestió col·laborativa és un concepte ampli que aplega qualsevol col·laboració entre l'administració i la societat civil organitzada (entitats del tercer sector, plataformes cíviques, moviments socials...) per implicar la ciutadania en la gestió d'equipaments o espais públics. Aquesta definició es podria ampliar per incloure els acords de col·laboració entre privats, entre administracions o entre administracions i empreses.

Existeixen moltes formes de gestió col·laborativa, que han pres noms diversos segons l'àmbit territorial o temàtic en les que s'han desenvolupat. Així, per exemple, es parla de **gestió cívica** o **gestió ciutadana** per fer referència a la gestió d'activitats, equipaments i serveis públics (normalment municipals) per part d'entitats del tercer sector. En l'entorn natural i rural, fa anys que la **custòdia del territori** s'ha consolidat com una estratègia per a la conservació del patrimoni natural i el paisatge a través d'acords voluntaris entre propietaris (públics o privats) i entitats conservacionistes, i recentment s'està duent aquest concepte a la ciutat amb iniciatives

de **custòdia urbana** en espais verds o edificis de valor històric o social.

A nivell urbà, s'han mobilitzat antigues reivindicacions i han eclosionat nous col·lectius que han proposat la gestió d'espais públics, amb horts urbans, amb l'ocupació d'espais buits (el [pla BUIITS](#) impulsat per l'Ajuntament de Barcelona ve a recollir aquesta demanda) o d'edificis abandonats (el de [Can Batlló](#), al barri de la Bordeta, a Barcelona, n'és un exemple), amb la creació d'assemblees de barri, amb la gestió d'equipaments municipals per part d'associacions... Allò que en un principi semblava marginal, propi del moviment okupa, s'ha anat estenent, esdevenint moviments intergeneracionals i integradors.

La custòdia del territori és un autèntic instrument de governança dels espais naturals: segons dades de la [Xarxa de Custòdia del Territori](#), l'any 2012 prop d'un 2% del territori de Catalunya (62.129 ha) estava gestionat seguint algun dels 634 acords de custòdia repartits per tot el territori.

Totes aquestes formes de gestió col·laborativa tenen en comú el fet que es formalitzen mitjançant acords o convenis de col·laboració voluntaris, i que empoderen el teixit associatiu del territori a través de la implicació en iniciatives d'interès públic. També representen una unitat d'acció entre l'Administració i teixit associatiu que acaba millorant la salut democràtica de la societat i la seva implicació en allò comú.

5. LA GOVERNANÇA DES DEL SECTOR PRIVAT

El sector empresarial només ha donat petits passos en la governança del territori i els espais naturals. La responsabilitat social empresarial és un bon marc per fer-ho. Una empresa responsable, més enllà de la cerca dels beneficis econòmics purament crematístics, es preocupa dels beneficis socials i ambientals de la seva activitat, i la implicació en la gestió de l'entorn natural i el paisatge és un bon terreny de joc per fer-ho. Des d'aquesta perspectiva emergeix el que anomenem Responsabilitat Social Territorial (RST), en el marc de la qual una empresa s'implica en la gestió de l'entorn natural, la biodiversitat i el paisatge. El voluntariat corporatiu, les reserves naturals d'empresa o l'impuls de l'ecoturisme, són algunes de les estratègies que poden seguir aquestes empreses.

L'Administració, cada vegada amb menys recursos, pot veure amb bons ulls aquesta injecció de capital privat, però això no està exempt de riscos difícils de gestionar: com evitar una esponsorització del bé comú? com fer prevaldre els interessos públics sobre els privats si una actuació està finançada principalment per una empresa privada? caurem en una *brandificació* indiscriminada del territori? D'altra banda, des d'alguns moviments socials s'adverteix del segrest de la democràcia per part de grans corporacions financeres, energètiques... que cada vegada tenen un poder d'influència més gran sobre els governs.

6. LA IMPLICACIÓ CIUTADANA, NECESSÀRIA PER A LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL DEL FUTUR

Com encaixen aquests moviments “des de baix” amb la praxi tradicional de planificació i gestió del territori “des de dalt”? És evident que no es pot obviar aquesta nova forma d’incidir sobre les decisions i accions al nostre entorn, i que mentre la participació “des de dalt” no acaba de convèncer la ciutadania, els moviments “des de baix” resulten cada cop més atractius.

La participació “des de baix” permet aprofundir la relació que les persones tenen amb el seu entorn. La gent tendeix a adquirir responsabilitats davant d’allò que considera propi i a despreocupar-se o inhibir-se davant allò que considera aliè, i participar permet a les persones implicar-se i, sobretot, “apropiar-se” un territori. Compartint objectius, experiències i responsabilitats, les persones i entitats aprenen sobre el territori i estableixen connexions que perduren més enllà d’un projecte concret i que poden donar lloc a xarxes útils per emprendre noves iniciatives sobre el territori. En un món cada cop més virtual, és probable que les persones tendixin a aferrar-se al seu entorn físic més proper, a la cerca d’una vivència “real” del territori i per satisfer una necessitat de “tocar de peus a terra”.

Així, anem passant d’un paradigma de participació ciutadana a un de nou, que anomenem d’implicació ciutadana, per englobar les noves praxis d’implicació de la ciutadania en la vida pública, com la informació, l’execució d’accions, la gestió col·laborativa, l’autogestió, etc. En conjunt, **noves formes de fer política territorial** transfereixen al ciutadà el protagonisme en l’esdevenidor del seu entorn més immediat. Aquest és un dels seus principals punts forts, ja que si la ciutadania sent que forma part de la comunitat, exercirà els seus drets i obligacions de manera més activa, produint-se així un enfortiment de la capacitat política de la ciutadania per tal de ser subjecte actiu en la vida pública.

En altres paraules: **parlar menys i actuar més**: projectes i actuacions enlloc de discursos. En aquest sentit, el procés tradicional de planificació urbanística i territorial apareix com un mètode extremament abstracte, inconcret i a llarg termini, poc compatible amb l’acció directa i comencen a emergir altres formes d’urbanisme, basats més en la conversa i no en el discurs (veure article de Fidel Vázquez quan parla de l’urbanisme de conversa i d’accions concretes en una ciutat híbrida).

Però, quines condicions han d’haver-hi perquè es doni un exercici autèntic d’implicació ciutadana? En quins assumptes? Com es poden afavorir plataformes obertes per incentivar l’elaboració de projectes territorials i urbans d’una manera col·laborativa que vetllin pels interessos col·lectius? Quin és el paper que li resta a les institucions? I als experts? Quines resistències al canvi (a nivell tècnic i polític, i de cultura organitzativa i participativa) poden produir-se davant l’emergència de noves pràctiques de governança? Aquestes són algunes de les qüestions conceptuals i metodològiques que haurem de resoldre en un futur per no perdre tot el potencial d’aquesta participació emergent i per garantir que sigui efectiva.

Segurament queda molt de camí per recórrer en el desenvolupament democràtic de casa nostra, però la qualitat de la participació amb incidència territorial és un signe de maduresa social i política, que hem de vetllar per a que sigui el més genuïna i completa possible.

7. PROPOSTES, RECOMANACIONS I SUGGERIMENTS

A continuació, una pluja d'idees de propostes, recomanacions i suggeriments (de més a menys nivell de concreció).

Propostes

- Oferir llistes obertes en els processos electorals, per tal que els votants puguin triar els candidats seleccionats dels partits polítics.
- Impulsar l'ús de la votació electrònica (vot per Internet i sistemes electrònics de comptatge de vots) per augmentar la participació.
- Promoure l'ús dels pressupostos participatius a nivell municipal i comunitari.
- Crear òrgans municipals de suport a la gestió conjunta (público-privada).
- Fomentar la gestió ciutadana d'equipaments i de serveis pròxims a la ciutadania.
- Impulsar acords de custòdia urbana en espais buits amb entitats socials interessades en gestionar aquests espais per desenvolupar-hi actuacions amb finalitats socials i ambientals.
- Estendre l'ús d'espais actius i permanents de debat i intercanvi entre la ciutadania i l'Administració local (Govern obert).

Recomanacions

- Reforçar el “perquè” de la participació: impulsar processos participatius rellevants, per temes que motivin a participar.
- Augmentar el poder vinculant dels processos participatius: avançar de la informació i la consulta a la codecisió i la gestió conjunta, i en general, avançar des d'una democràcia representativa a una democràcia directa.
- Afavorir la participació “des de baix”, l'autoorganització i els lideratges socials, donar-hi suport des de les administracions.
- Davant la irrupció de les TEP, facilitar la participació de tothom, també persones excloses, sense recursos o coneixements. Evitar les esclatxes digitals i l'exclusió de ciutadans per motiu d'edat o renda.
- Dedicar recursos públics a la realització de processos participatius, consultes ciutadanes, referèndums...
- Potenciar la formació en participació ciutadana, en tots els nivells. En aquest sentit, és fonamental incorporar la cultura de la participació ciutadana al sistema educatiu, des de la infantesa, i també aprofitar el potencial educatiu de l'espai públic (veure article de Fidel Vázquez, quan parla de “ciutat educadora”).

- Augmentar i garantir la transparència i la rendició de comptes, de forma clara i entenedora (evitar la infoxació). Fer un esforç en comunicació i divulgació.

Suggeriments

- Avançar cap a una democràcia representativa de més qualitat.
- Reforçar el valor afegit de les decisions preses a través d'un procés participatiu, que permetin identificar la participació ciutadana com una inversió avantatjosa, i no com una despesa perillosa.
- Incorporar la participació en l'eix de les polítiques institucionals, i no com a pràctica cosmètica o complementària.
- Revisar el funcionament de les institucions i dels partits polítics per tal que la participació vagi colonitzant el sistema polític. Aprofundiment democràtic davant les velles formes de fer política.
- Evitar la confrontació de la lògica institucional (des de dalt) i la lògica social (des de baix): són dues legitimitats que han de sumar i reforçar-se mútuament.
- Equilibrar l'ús de les TIC i la participació presencial. Són instruments participatius complementaris.
- Impulsar un canvi de cultura organitzativa dins les institucions (també entre el personal tècnic de les administracions) favorable a la participació ciutadana.
- Davant els riscos del segrest de la democràcia per part de les grans empreses i grans capitals, reforçar l'aliança entre administracions i societat civil, per vetllar pel bé comú i evitar pràctiques corruptes.

5.

**Medi Ambient,
energia i residus**

Jordi Oliver i Solà i

Elena Albareda

Fernández

UN NOU MODEL DE PROSPERITAT

Que l'impacte ambiental fos el preu a pagar per assolir el benestar de la societat humana seria desafortunat. Però que l'impacte ambiental sigui el cost d'un equivocacat i fracassat intent per assolir el benestar, és tràgic.

Tim Jackson (2005)

1. LA TRIPLE CRISI D'UN MODEL CADUC: FINANCERA, AMBIENTAL I ENERGÈTICA

A diferència de la Gran Depressió de 1929, la crisi actual no és només financera, sinó també ambiental i energètica. Per superar-la, en aquesta ocasió no serà suficient augmentar la despesa pública en infraestructures per crear llocs de treball, tal com va fer l'administració de Franklin D. Roosevelt als anys 30 amb el *New Deal*.

La crisi actual és diferent perquè el 85% de l'energia que es consumeix mundialment té un origen fòssil, és a dir, són recursos d'una banda finits en el temps (alguns científics estimen que ja hem arribat al *peak oil*, és a dir, al punt màxim d'extracció de petroli a partir del qual la producció decreixerà progressivament) i, de l'altra, amb unes severes conseqüències climàtiques.

Des de la revolució industrial les teories polítiques i econòmiques que han gaudit d'una major acceptació i aplicació (el capitalisme i el socialisme) han estat basades en el productivisme. És a dir, en la creença que el creixement econòmic és el que duu el benestar, i que per tant, una major producció i consum de béns materials és necessàriament bona per l'economia i per la societat en general. Per això, si la crisi actual és també diferent, ho és en gran mesura perquè per primera vegada s'ha topat amb el límit del creixement. El sistema econòmic que ha servit durant segles per augmentar la qualitat de vida de les persones, fa dècades que creix a costa del benestar social i la qualitat de l'entorn.

En essència, el que ha succeït és que el Producte Interior Brut (PIB) ha deixat de ser un indicador vàlid per mesurar el benestar de la societat, ja que un augment d'aquest indicador no necessàriament va lligat a una major prosperitat ni qualitat de vida. El que és realment important

és la possessió d'un bé o d'un servei, no la freqüència de la seva renovació, que és el que comptabilitza el PIB.

Malgrat que les nostres necessitats vitals són les mateixes que les dels nostres avantpassats, el fet que l'economia productivista estigui pensada per créixer any rere any degut a la necessitat d'augmentar de forma contínua el PIB, ens ha fet passar d'un consum limitat, de proximitat i subjecte a la disponibilitat temporal, a un consum il·limitat, global i immediat, ignorant el fet que l'economia és una filial de la biosfera.

Doncs bé, gràcies a la crisi actual s'ha fet palès que el creixement sostingut és físicament impossible, ecològicament devastador i socialment decebedor.

Davant d'aquesta situació un col·lectiu d'economistes aplegats a la *New Economics Foundation* han buscat una manera de combinar l'estabilització econòmica a curt termini amb la necessària reestructuració a llarg termini dels sistemes financer, fiscal i energètic. Per fer-ho proposen endegar un *Green New Deal*, amb dos eixos principals: d'una banda, una transformació estructural dels sistemes financers nacionals i internacionals, i de l'altra un ambiciós i sostingut programa d'inversions que financii el desplegament d'un sistema energètic renovable i distribuït, alhora que augmenti l'eficiència energètica i redueixi els consums, amb una bona gestió social de la mobilitat i la demanda.

Cal construir, doncs, una nova economia que sigui més estable, més respectuosa amb el medi ambient, amb una producció i distribució més locals, basada principalment en fonts energètiques locals i renovables i amb capacitat de crear llocs de treball i benestar per a totes les persones. En definitiva, cal que generem un model socioeconòmic i d'organització física que faci possible la prosperitat sense creixement.

2. PROSPERITAT SENSE CREIXEMENT

El llibre *The Limits to Growth* (Els límits del creixement), publicat l'any 1972 per encàrrec del Club de Roma a un equip d'investigadors del *Massachusetts Institute of Technology* (MIT), modelitzava les conseqüències de la creixent població mundial en un planeta amb un estoc limitat de recursos. La principal conclusió dels investigadors va ser que si les tendències de creixement de la població mundial i d'industrialització continuaven sense canvis, els límits del model de creixement s'assolirien en algun moment durant els següents cent anys (Meadows et al. 1972). Quaranta anys després, les evidències fan que la idea que la humanitat ha de crear un

nou sistema macroeconòmic que permeti el desenvolupament i la qualitat de vida a la Terra a llarg termini és difícil de rebatre.

La prosperitat, és a dir el desenvolupament favorable i beneficiós d'un individu o una societat, pot dependre de múltiples factors. En aquest apartat se'n desgranen dos de rellevants com són el model de producció i consum i el model d'hàbitat.

2.1. MODEL DE PRODUCCIÓ I CONSUM

Avui no n'hi ha prou en ser eficients

L'augment de l'eficiència en la producció i consum d'energia és sens dubte important. Tanmateix, massa atenció dirigida cap a aquest objectiu intermedi pot distreure l'atenció fora de la meta real, la qual és utilitzar menys energia, consumir menys recursos i deixar de generar residus assimilables per la biosfera.

La paradoxa és que és possible (i comú) millorar l'eficiència energètica alhora que augmenta el consum total energia. Un exemple domèstic d'aquest fet és que l'augment en l'eficiència energètica dels electrodomèstics i lluminàries durant les darreres dècades no ha anat lligat a una reducció del consum domèstic d'energia, sinó tot al contrari. Malgrat que un frigorífic actual pot ser fins a 4 vegades més eficient que un de la dècada del 1980, el nombre d'aparells consumidors d'energia que tenim a casa també ha augmentat significativament, fet que ha significat perdre l'oportunitat d'estalviar energia.

En definitiva, encara que sembli paradoxal cada cop som més eficients, i alhora consumim més energia. Aquest fet s'entén pel fet que en el sistema econòmic actual, la reducció del consum energètic va en contra de la comptabilitat del PIB, ja que redueix la necessitat de construir noves centrals, les empreses que produeixen i distribueixen l'electricitat redueixen els seus ingressos, etc. És per tant comprensible que en un mercat desregulat les empreses productores no facin cap gest cap a la reducció del consum, ja que això atemptaria directament en contra d'elles mateixes. Esperar això és absurd.

Per tant, la resposta que ha de donar el nou model de prosperitat ha de ser la internalització del consum dins del concepte de negoci, ja que el que importa per als problemes ambientals no és com o amb quina eficiència consumim, sinó quant consumim.

Cal una integració dels beneficis d'un menor consum en el sistema productiu

Com ja s'ha comentat, en el moment actual conflueixen dues necessitats contraposades. Per una banda una necessitat física i ambiental de reducció del consum de recursos i energia, i per l'altra una necessitat de l'economia productivista d'augmentar el PIB de forma contínua i infinita. Una de les formes més viables a curt termini de fer compatibles aquestes dues necessitats és la d'integrar els beneficis de l'estalvi i el menor consum en el sistema econòmic. La forma d'aconseguir-ho és mitjançant un sistema producte-servei (més conegut en les sigles angleses PSS, *Product Service System*). Aquest és un concepte de negoci en el que les empreses ofereixen una barreja de serveis i productes per satisfer una necessitat concreta del client en lloc de proveir-lo d'un sol producte que compleixi amb aquesta funció.

Per exemple, si seguim utilitzant el cas del consum domèstic d'energia, mentre el producte que els ciutadans adquirim, i pel qual les companyies elèctriques ens facturem, siguin quilowatts hora consumits l'estímul econòmic del sistema és vendre més quilowatts hora i per tant, augmentar el consum de combustibles, la construcció de noves plantes de generació, etc. Tanmateix, si enlloc de comprar el producte "electricitat", compréssim el servei "llum", o el servei "fred" o "calor", el canvi seria radical i fins a cert punt, revolucionari. En aquest model, la companyia elèctrica seria la més interessada en augmentar l'eficiència des de la producció elèctrica fins al seu consum final, amb l'objectiu de requerir el mínim nombre de quilowatts hora per satisfer les funcions per les quals els ciutadans pagaríem.

D'aquesta manera la companyia tindria una motivació per generar el mínim consum de recursos necessari per oferir un servei, tot mantenint el seus ingressos, plantilla, etc. i d'altra banda, el consumidor mantindria l'estímul econòmic per l'estalvi.

Altres exemples de models de negoci orientats a proporcionar serveis podria ser el que enlloc de vendre pesticides, dona un servei de control d'insectes nocius per la collita (per tant, amb un major interès per ajustar la dosi o canviar a un sistema ecològic per evitar costos de productes fitosanitaris), o el que enlloc de vendre cadires d'oficina, dona un servei de seure amb comoditat (ocupant-se del manteniment, reparació, neteja del teixit, i gestió del fi de vida, i per tant, amb interès per dilatar al màxim la necessitat de produir una nova cadira).

Aquest nou model, internalitza els beneficis de l'estalvi i el menor consum en el benefici empresarial i dels sectors productius, aconseguint harmonitzar les necessitats econòmiques, ambientals i manté o genera nous llocs de treball.

2.2. MODEL D'HÀBITAT

Les zones urbanes viuen a nivell global un imparable procés d'expansió. Les estadístiques indiquen que el 70% de la població d'Europa, Amèrica i Oceania ja és urbana i a nivell mundial vora el 50% de la població viu en ciutats. Així mateix, i malgrat representar tan sols el 2,7% de la superfície terrestre (UN, 2007), les ciutats consumeixen el 75% de la demanda energètica mundial i emeten el 80% de les emissions de diòxid de carboni (Ash et al., 2008). Amb dades com aquestes resulta evident que qualsevol camí global per avançar cap a la sostenibilitat ha de passar de manera prioritària per millorar la sostenibilitat de les àrees urbanes.

I és que si tradicionalment ciutat i sostenibilitat s'han entès com un oxímoron, el futur passa, per grat o per la força, per entendre la seva complementarietat. El canvi cap a la sostenibilitat implica intervenir en el metabolisme social, és a dir en la relació entre el consum de recursos (inputs) i generació de residus (outputs) d'una societat, per transformar el sistema productiu cap a un model de cicles materials tancats, un metabolisme social circular. En aquest sentit, la ciutat és el “camp de batalla” l'espai on es concentra la major activitat del metabolisme social i, per tant, intervenir en la ciutat des d'aquesta òptica, permet intervenir en la transformació del model productiu cap a un model sostenible. Alhora, la ciutat és l'espai de govern social, l'espai públic és l'espai de visibilització i gestió dels conflictes, per això la intervenció en la ciutat és decisiva cap a aquesta transformació. Per tant, l'augment constant del pes absolut i relatiu de les ciutats (en població, activitat econòmica, consum energètic...) s'ha d'entendre no com a inconvenient sinó com a oportunitat tant per establir sinèrgies entre els diferents subsistemes urbans.

El *peak oil* com a motor de canvi en el disseny urbà

En el procés d'aplicació de les diverses estratègies de sostenibilitat urbana, el *peak oil* pot esdevenir un important motor de canvi a curt o mig termini. És evident que en un escenari de descens de la producció i continu augment de la demanda, els preus dels combustibles –i dels productes derivats- continuaran augmentant.

Actualment, bona part dels patrons urbans (en especial els de molt baixa densitat, i els models urbanístics basats en la sectorialització dels usos: residencials, de serveis i comercials, i

laborals) s'han desenvolupat fruit d'un context dominat per l'accés a l'energia barata, i per tant, responen a una realitat finita en el temps (figura 1). Cal cercar doncs, ja sigui per convicció o per necessitat, formes d'adaptació de les nostres ciutats a la realitat energèticament austera que es presenta, sense oblidar mai que els estocs de recursos fòssils són limitats, i que els fluxos d'energies renovables són limitats al seu cicle de renovació.

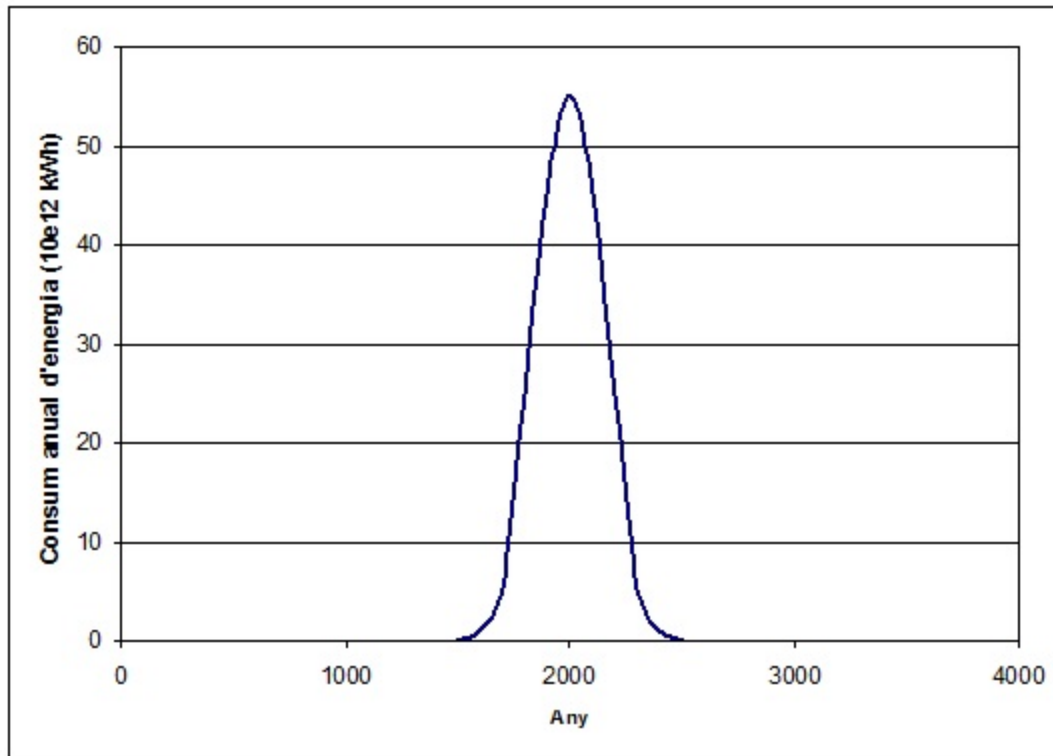

Figura 1. Una visió a llarg termini del consum mundial de combustibles fòssils. *Adaptat de Harald N. Røstvik (1992).*

En el sentit d'avançar-se a un futur amb una menor disponibilitat de recursos, avancen les propostes de ciutats pioneres com Friburg (Alemanya), amb dos barris de nova construcció: Risefeld i Vauban. En el cas de Risefeld el planejament obligava a assolir un consum energètic entre el 40 i el 60% respecte als edificis convencionals; a regenerar les aigües residuals per tal de reutilitzar-les com a recàrrega d'aqüífers o la limitació de la velocitat dels vehicles a 30 km/h. Vauban, en canvi, destaca per la prohibició de la circulació de vehicles fet que es complementa amb una política de mobilitat amb transport públic a les noves àrees de creixement abans que aquestes es desenvolupin. D'aquesta manera es minimitza la necessitat d'utilitzar vehicle privat especialment en els moviments interns en el si de l'aglomeració urbana.

En un context més proper, destaca la proposta de l'ecobarri de Vallbona (Barcelona) el

planejament del qual fou aprovat definitivament a principis de 2011, i el qual es desenvoluparà sota criteris d'eficiència ambiental i energètica, optimitzant la utilització de recursos locals (sòl, sol, aigua, verd i residus) i minimitzant les seves emissions, tot incrementant la qualitat de vida i el respecte a l'entorn (Farreny et al., 2011).

A part d'aquestes propostes de planejament urbà de nova construcció i des de l'administració (top-down), és interessant destacar altres iniciatives bottom-up com per exemple les Ciutats en Transició (*Transition Towns*), un moviment social que, davant del reconeixement de la condició de límit que suposa el *peak-oil* i la necessitat de decreixement, especialment a nivell energètic, destaca el paper de la comunitat vers una transformació sostenibilista del sistema productiu. Simplificadament, podríem dir que les comunitats en transició entenen la necessitat de desprendre's de la seva "addicció" al petroli i s'agrupen a mode de grups "d'autoajuda" per a desenvolupar estratègies conjuntes que els permetin assolir aquest fi, canviant patrons de consum, sistemes de mobilitat i hàbits alimentaris entre d'altres, en resum, assumint un paper més proactiu i fins i tot productiu dels ciutadans.

Estratègies cap a la sostenibilitat urbana

Com ha estat exposat, el metabolisme social de les ciutats té una gran responsabilitat en el consum d'energia, recursos hídrics i generació d'emissions a escala planetària, i per tant marquen la necessitat de prendre mesures urgents per avançar cap a un nou paradigma urbà, fruit d'una nova interpretació del significat del progrés i el benestar.

Per tal de tendir cap a una major autosuficiència energètica, hídrica, material i alimentària, els nous barris sostenibles i les transformacions dels entorns urbans consolidats hauran de reduir la magnitud i variar la composició dels fluxos energètics i materials necessaris per fer-los operar, i com a conseqüència reduir les despeses energètiques i l'impacte ambiental de les ciutats. Per fer-ho serà necessari millorar el disseny i la gestió dels metabolisme social des dels barris per tal d'aconseguir una disminució del consum de recursos i energia, i fer-los més resilents, és a dir, adaptables a uns canvis ambientals i econòmics de l'entorn que cada vegada seran més freqüents i més bruscs, per tal de permetre als ciutadans viure en un entorn menys fràgil. Paral·lelament, hauran de posar a l'abast dels ciutadans els serveis bàsics de la ciutat, de manera que es redueixi la necessitat de transport motoritzat i es permeti la creació de sinèrgies entre els diferents subsistemes urbans.

Algunes de les estratègies de sostenibilitat urbana es resumeixen a la figura 2, i són:

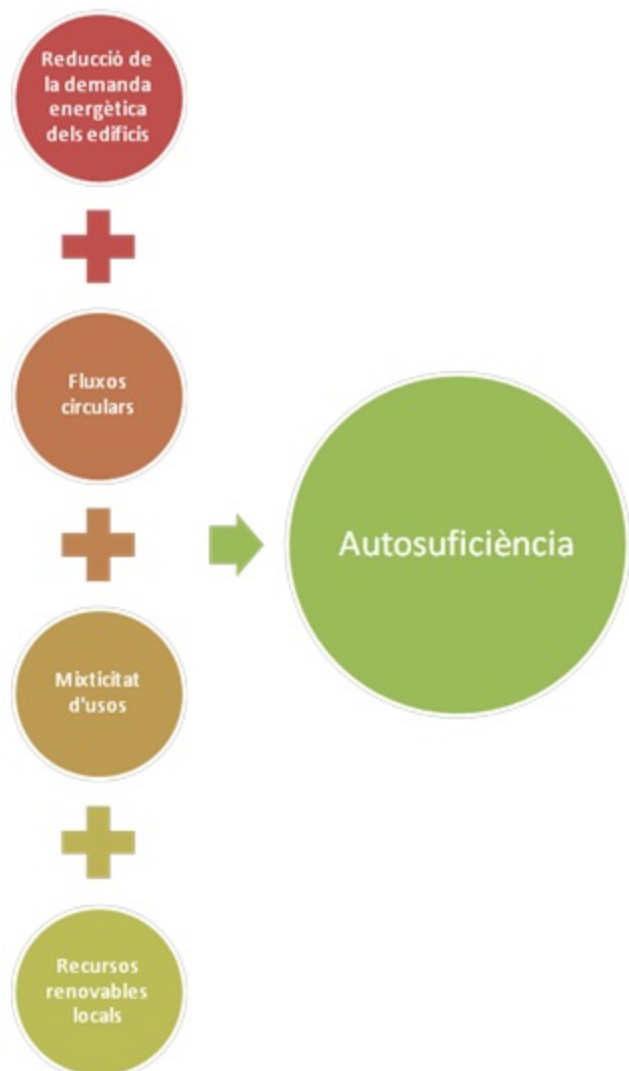

Figura 2. Estratègies per l'autosuficiència en l'ús de recursos.

- *Reducció de la demanda energètica dels edificis:* La major part de l'impacte en el cicle de vida d'un edifici ve donat pel consum d'energia durant l'ús, i no pas pels materials de construcció. Per tant, els sistemes passius de reducció de la demanda per climatització són un element important a considerar quan es dissenya un edifici. Al mateix temps, l'educació dels usuaris és cabdal per una correcta gestió energètica dels mateixos.
- *Fluxos circulars:* Aquesta estratègia, té per objectiu la creació de sinèrgies i relacions simbiòtiques entre els diferents subsistemes urbans (equipaments, habitatges, espai

públic, etc.) per tal de facilitar el tancament dels cicles energètics, hídrics i materials a diferents escales (edifici, barri, ciutat o regió); reduint així el consum de nous recursos importats des de fora la ciutat o si més no des de territoris llunyans.

- *Mixticitat d'usos*: Aquest és un element fonamental per reduir la distància entre la residència, el lloc de treball i els serveis, facilitant les condicions d'accessibilitat de manera que es possibiliten formes de mobilitat de baixa intensitat energètica, alhora que s'augmenta la interrelació ciutadana.

Un cop reduïda la demanda de recursos, es pot plantejar una segona tipologia d'estratègies orientades a la reducció de l'impacte dels recursos que encara són consumits.

· *Recursos renovables locals*: La contribució de l'energia solar, l'aigua pluvial o freàtica, o els àrids procedents de la mateixa obra poden cobrir importants percentatges de la demanda d'energia, aigua o rebliments per a la construcció, respectivament. Així mateix, altres formes d'aprofitament dels recursos renovables locals com la matèria orgànica residual domèstica poden garantir una producció d'aliments locals afavorint l'autosuficiència alimentària.

Per la seva rellevància i per les enormes possibilitats de millora que presenten els patrons urbans actuals, aquests són alhora el problema i la clau, mitjançant un millor disseny, per reduir el consum de recursos associat a la nostra vida diària.

3. CONCLUSIONS

En síntesi, ens trobem en un moment de transició entre dos models socioeconòmics i d'organització física de l'espècie humana. El primer, nascut en un context d'abundància de recursos, que ignora la dependència del sistema econòmic envers el medi (tant per l'abastament de recursos com per la capacitat d'absorció de contaminants), i l'altre que neix com una resposta necessària a la nova realitat més austera en el consum de recursos.

El que sí és clar, és que aquesta transició requereix d'innovació i la necessitat de no repetir patrons i conductes que van ser pensades per una realitat diferent a l'actual, i sobretot, a la futura.

La conclusió esperançadora rau en les possibilitats de millora que aporten les noves propostes. Sovint la necessitat de reduir el consum i l'impacte ambiental de les activitats humanes es descriu i percep com una limitació al benestar humà i que posa en perill la nostra qualitat de vida, els llocs de treball, etc. Tanmateix, l'enfocament eco-humanista suggereix que els patrons de consum ja estan amenaçant la nostra qualitat de vida, no només per l'impacte sobre el medi ambient, sinó també per la seva incapacitat per satisfer les nostres necessitats. D'acord amb aquest punt de vista, reduir la demanda de materials i energia no només ajudaria a disminuir l'impacte ambiental, sinó que també milloraria la qualitat de les nostres vides.

REFERÈNCIES

- Ash C, Jasny BR, Roberts L, Stone R, Sugden A (2008) *Reimagining cities - Introduction*. Science 319(5864):739-739.
- Farreny R, Oliver-Solà, J, Montlleó M, Escribà E, Gabarrell X, Rieradevall J (2011) *Transition Towards Sustainable Cities: Opportunities, Constraints and Strategies in Planning. A Neighbourhood Eco-Design Case Study in Barcelona (Spain)*. Environment and Planning A, 43(5): 1118 – 1134.
- Hardoy JE, Mitlin D, Satterthwaite D (2001) *Environmental Problems in an Urbanizing World: Finding solutions in cities in Africa, Asia and Latin America*. Earthscan Publications Ltd; 2Rev Ed edition.
- Jackson T (2005) *Live Better by Consuming Less? Is There a “Double Dividend” in Sustainable Consumption?*. Journal of Industrial Ecology 9(1-2): 19-36.
- Meadows DH, Meadows DL, Randers J, Behrens WW (1972) *The Limits to Growth*. Potomac Associates, New York.
- Norgard JS (2006) *Consumer efficiency in conflict with GDP growth*. Ecological Economics 57(1): 15– 29.
- Røstvik HN (1992) *The Sunshine Revolution*. SUN-LAB Publishers.
- United Nations (2007) *Urban population, Development and the Environment. Department of Economic and Social Affairs. Population Division*. Available online: http://www.un.org/esa/population/publications/2007_PopDevt/Urban_2007.pdf (darrer accés Novembre 2011).

4. SUGGERIMENTS, RECOMANACIONS I PROPOSTES

(de menys a més nivell de concreció).

Suggeriments

El canvi cap a la sostenibilitat implica intervenir en el metabolisme social, en la transformació del sistema productiu cap a un model de cicles materials tancats. Per tant es fa imprescindible introduir la visió metabòlica en els instruments de planificació i gestió a escala urbana i territorial.

La ciutat és el “camp de batalla” l’espai on es concentra la major activitat del metabolisme social i l’espai de govern social, per això la intervenció en la ciutat és decisiva i ha de ser una prioritat ambiental, especialment en tant que sigui capaç de re-conectar-se amb el territori.

Els ciutadans hem deixat de ser productors a consumidors. La recuperació del paper productiu i pro-actiu dels ciutadans així com la gestió comunitària dels recursos és imprescindible cap a un model més autosuficient.

No és necessària tanta tecnologia com es proposa en els conceptes Smart City. El coneixement basat en la concepció low-tech i la consciència i implicació ciutadana tenen molta més repercussió i resiliència que la hipertecnificació.

Afavorir la producció i consum de recursos endògens locals: energia, aigua, materials, aliments. La gestió local cap a un model productiu més autosuficient potencia un major control facilitant el tancament de cicles i una eficiència major.

La gestió de l’aigua és determinant en la transformació del metabolisme social urbà, per ser un fluxe material dos ordres de magnitud superior a la resta dels fluxes materials i per la seva relació estreta amb la forma urbana, per tant esdevé un indicador de sostenibilitat de qualsevol model o procés.

Recomanacions

Les eines de planejament actual són insuficients per a intervenir en el metabolisme social urbà. Resulta doncs urgent desenvolupar nous instruments que incorporin metodologies i disciplines complementàries que sovint no tenen espai o pes en el planejament actual i que resulten indispensables per a la gestió dels recursos en relació amb el territori i la recuperació del paper productiu de la comunitat.

Avançar vers a l’autosuficiència energètica implica afrontar canvis en el concepte de facturació, reduir de la demanda així com augmentar l’oferta de d’energies de fonts renovables i locals.

Intervenir en l’actual gestió del cicle de l’aigua, des de la captació fins al sanejament, ajustant la

qualitat del recurs a l'exigència de l'ús. Transformar un model basat en la demanda en un model ajustat a l'oferta del recurs i que diferencii entre les diverses qualitats disponibles i els usos que en permeten el seu aprofitament optimitzat. Afavorir la gestió de l'aigua dintre de la conca que li és pròpia, això vol dir també adaptar el model urbà i territorial a les disponibilitats d'aigua en el territori.

Afavorir el model urbà de Post-oil cities, assumint el peak-oil i les seves repercussions en el model de vida actual, exemples com el moviment de les Transition towns assumeix la nostra actual *adicció* al petroli i planteja solucions pautades en el temps per a evolucionar cap a ciutats menys dependents d'aquest recurs finit.

Per a transformar l'actual model productiu cap a un model de cicles tancats és important afavorir també la producció descentralitzada o les Smart Grids, entenent-la no com la descentralització absoluta sino a escala de comunitat/barri/districte.

Propostes

La mineria urbana és una iniciativa que permet tancar el cicle de molts recursos materials que sovint venen de distàncies molt llunyanes i amb un consum de recursos i energia associats molt elevat (per exemple certs materials de dispositius informàtics). A més a més es tracta de materials que sovint venen de països on les condicions de treball infrahumanes en la seva d'extracció i que acaben en abocadors o la seva toxicitat perjudica les comunitats locals. recuperant-los no només es milloren les condicions ambientals i socials locals sino també a nivell global.

L'Estratègia Verda Urbana és un instrument de planejament i gestió urbana que opera a escala del territori propi de la ciutat (les seves conques hídriques) que permet afavorir un metabolisme social més circular. Intervenint especialment en la gestió de l'aigua i la matèria orgànica tant com a recursos com des de la seva capacitat de producció d'energies renovables, afavorint el tancament dels seus cicles materials en el propi entorn urbà i des de la reconexió de la ciutat amb el territori i la participació productiva dels ciutadans.

En front de l'actual model de sanejament generalitzat al nostre país totalment insostenible i incapaç de complir amb la normativa marc de l'aigua el 2015, alguns municipis d'altres territoris desenvolupen ja plans de gestió hídrica que, més enllà de l'aplicació de sistemes urbans de drenatge sostenible de l'aigua d'escorrentia urbana (SUDS en les seves sigles més conegudes) intervenen en tot el cicle de l'aigua a escala urbana en relació amb l'espai hídric de la conca en el territori. Retornar l'aigua de pluja als cursos fluvials sense barrejar-la amb les aigües residuals o netejant-la per sistemes "tous" permetrà assolir els objectius ambientals europeus establerts en aquest sector.

Al territori català, la biomassa forestal comença a donar exemples com a generador de petites economies locals i gestió del territori proper. Impulsar aquesta activitat tant a nivell territorial com

dins del propi espai urbà facilita una millor gestió dels boscos alhora que permet avançar cap a l'autosuficiència energètica.

Impulsar l'agricultura ecològica urbana i periurbana tant des de la planificació com des de la gestió urbana i territorial alhora que facilitar sistemes de distribució i consum local i directe és clau per reduir gran part de les emissions de CO2 associades a l'habitant urbà que cada vegada s'alimenta de productes més llunyans i de traçabilitat més dubtosa. Tot i que és una proposta cada vegada més coneguda i desenvolupada en molts municipis, majoritàriament no es planifica en relació a la gestió de l'aigua, un fet que en limita molt la seva viabilitat productiva i la seva sostenibilitat real. Per aixó resulta imprescindible realitzar la planificació alimentària no només en funció dels espais disponibles i les necessitats alimentàries sino també en funció de la bonança o no dels espais oberts a destinar a aquestes activitats per reduir-ne els inputs energètics i de recursos necessaris.

Per saber-ne més:

Jackson T (2009) Prosperity without Growth? – The transition to a sustainable economy. Sustainable Development Commission. Reports & Papers. Available online: <http://www.sd-commission.org.uk/publications.php?id=914> (darrer accés Novembre 2011).

6.

Desenvolupament econòmic i turisme

Oriol Estela

DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I TURISME

La relació entre activitat econòmica i territori és evident i ha estat àmpliament analitzada des d'ambdós vessants: el de l'Economia i el de la Geografia. Així, des d'una perspectiva molt genèrica podem afirmar que per a un mode de producció determinat existeixen un seguit de factors territorials que afavoreixen o limiten les pràctiques econòmiques que hi són associades, generant una major o menor diversitat d'alternatives de desenvolupament econòmic segons cada cas. En l'altre sentit, les diferents activitats econòmiques consumeixen sòl i altres recursos naturals i generen externalitats, i fent-ho, transformen territoris i modelen paisatges.

El mode de producció capitalista s'ha caracteritzat, des dels inicis, per la seva alta capacitat de transformació dels territoris i les formes de vida. I ho ha estat d'una forma especialment intensa en les darreres dècades, en les que podem afirmar que precisament la transformació del territori ha esdevingut el principal motor de desenvolupament econòmic al nostre voltant.

Les conseqüències d'aquest fet, junt amb l'assumpció de l'existència d'uns límits a l'expansió contínua de la producció i el consum que imposa el capitalisme obliga, no ja només a moderar l'ímpetu transformador del període més recent, sinó a qüestionar les bases del model. El territori és el que hauria de forçar la transformació del mode de producció per a que s'adapti el màxim possible als seus recursos i a les seves capacitats. I aquest ha de ser, i ho és ja en moltes pràctiques econòmiques alternatives, el punt de partida de qualsevol visió emergent sobre el desenvolupament econòmic a Catalunya i més enllà.

El rebuig a projectes com Eurovegas o el cada cop major qüestionament de l'estratègia dels grans esdeveniments responen també a aquesta mirada. A Catalunya, una vegada esvaït el fantasma del mega-casino al delta del Llobregat resten, com a estandards de l'antic model, el projecte-incògnita de Barcelona World i l'aspiració a organitzar uns Jocs Olímpics d'hivern. Les promeses de creació de milers de llocs de treball i la voluntat de refermar la presència destacada de la "marca Barcelona" al món calen amb força en un context de desesperació i desconcert econòmic. Els arguments de la preservació del territori i el medi ambient o l'alerta sobre un previsible aprofundiment de les desigualtats socials, que han estat efectius (no sense una dura lluita) en el projecte fallit, perden resistència a mesura que la crisi es perllonga i que els projectes s'ubiquen lluny de la gran ciutat, allà on som encara menys capaços de proporcionar alternatives econòmiques que permetin fixar la població a pobles i viles.

Si no volem, doncs, veure'ns constantment temptats en els propers anys a acceptar estratègies de desenvolupament econòmic i projectes que representin una fugida endavant en el model caduc que ens ha portat a la crisi amb la justificació de la presumpta creació de llocs de treball o amb arguments que parlen d'una mal entesa "funció social del territori", cal plantejar alternatives sòlides i que resultin vàlides tant per a l'economia urbana com per a l'economia dels nostres entorns rurals. Alternatives que potser no ofereixin una única i contundent solució a la crisi, ja que resulta quimèric pensar en recuperar les empreses i els llocs de treball perduts ni a curt ni a mig termini., però que sí obrin nous camins tant per a la satisfacció de les necessitats de les

persones com per a la transformació del propi model econòmic.

L'ECONOMIA URBANA

Les ciutats es presenten avui en dia com l'espai clau per al desenvolupament econòmic i han de ser, doncs, les que liderin aquest gir en el model. L'abandonament, forçat ara per la crisi, de les pràctiques de creixement a cop de projectes urbanístics i en un sentit extensiu i dispers n'és la principal premissa. Les infraestructures inactives o infrautilitzades i els espais buits urbans en són el testimoni mut, però eloqüent. La petjada ecològica i la desigualtat social creixents, els principals indicadors a considerar.

Així mateix, la competència entre ciutats que s'ha desfermat com un dels trets característics de la globalització és resultat de la necessitat d'atraure els capitals inversors globals que ajudin, fonamentalment, a impulsar els grans projectes urbanístics. D'aquí se'n deriven els esforços per posicionar les ciutats en els rànquings internacionals i els ingents recursos dedicats a la seva projecció exterior, sense els quals sembla no haver-hi desenvolupament econòmic possible.

En un pas més enllà, cada cop més autors consideren les megalòpolis, les grans aglomeracions urbanes que apleguen diverses ciutats, multitud de meso i micro-realitats territorials i que sovint traspassen fronteres, com els espais veritablement rellevants per al desenvolupament econòmic. Uns espais, doncs, en els que es faria imprescindible una intensa cooperació entre les ciutats i territoris que en formen part de cara a competir amb la resta. Cooperació i/o competència: la globalització sigui com sigui, imposa a les ciutats el mantenir una mirada intensa i constant a l'exterior.

Així les coses, s'accentua una dependència del capital financer global que té, lògicament, les seves contrapartides negatives: exigència de retorns immediats i abundants, escassa atenció a l'economia productiva, volatilitat, supeditació a interessos geoestratègics... La lluita per l'atracció de capitals xinesos, russos o qatarís és dura en sí mateixa i gens neutre en els seus resultats.

El problema és que, mentre la mesura de l'èxit sigui la capacitat expansiva, adoptem com a referents les ciutats que excel·leixen en aquest model d'atracció. Sovint es parla de les noves ciutats del Golf Pèrsic o de la costa xinesa, o d'algun dels "tigres" del sud-est asiàtic com Singapur com els models a seguir en termes urbanístics, econòmics i fins i tot de sostenibilitat ambiental. Suposant que aquestes ciutats superessin una anàlisi rigorosa pel que fa a la seva exemplaritat i deixant de banda que, en tot cas, molts dels seus suposats avantatges residirien en el fet, precisament, de ser ciutats plantejades pràcticament "des de zero", avui en dia pràcticament no existeix ciutat a Europa amb el múscul financer suficient com per fer front a transformacions de calibre similar al que exigiria seguir el ritme d'aquestes ciutats.

En canvi, si observem quin tipus de pràctiques urbanes valorem més en aquests moments, trobem una certa "mirada introspectiva" que busca una reconstrucció urbana que té a veure tant

amb els aspectes urbanístics, com amb els econòmics, ambientals, socials i fins i tot governamentals, sobre la base dels recursos dels que realment disposa la ciutat i amb una acció en la que la pròpia ciutat és la protagonista essencial. Sobre aquesta idea de “reconstrucció urbana” no és estrany que moltes d’aquestes pràctiques d’interès provinquin cada cop més de països europeus on la societat civil s’ha organitzat per suplir l’absència d’acció, per motius diferents, de l’estat, com també de ciutats llatinoamericanes, on la tasca de reconstrucció a tots els nivells, des dels anys 80 del segle XX, està essent llarga, dura i ingent, però amb avanços palpables com els de Porto Alegre o Medellín, entre d’altres.

Les pràctiques que considerem emergents són les que tracten de donar resposta a la creixent preocupació per la utilització, encara que sigui de manera temporal, dels espais buits urbans per a funcions i finalitats diverses; a la necessària reconversió en l’ús d’infraestructures i equipaments sobredimensionats o directament sense utilitzar; a una major orientació cap a l’Economia Social i Solidària, on allò principal és la satisfacció de les necessitats de les persones, al marge, si és precís, dels diners o reformulant el seu sentit (xarxes d’intercanvi, monedes socials/solidàries/locals, etc.); o a l’auge de l’Economia Col·laborativa, basada en l’optimització de l’ús de les capacitats excedents.

Espais buits: els forats negres de l’economia

L’aturada en sec de l’època de febre immobiliària ha suposat l’abandonament d’espais que, o bé es trobaven a l’espera de definir el seu ús o bé tenien un ús definit, i fins i tot un projecte concret en procés d’execució, però que resta en suspens per falta de mitjans o d’expectatives per a la seva activació.

Des del punt de vista econòmic, l’existència d’aquests espais buits suposa un cost d’amortització i de manteniment per evitar la seva degradació per als propietaris i per a la societat en general (en especial si es tracta d’espais públics). Obtenir-ne un rendiment, en canvi, sigui del tipus que sigui, suposaria la generació d’externalitats positives en termes d’activitat econòmica, d’ocupació, de formació, de dinamització sociocultural, de millora ambiental i de la imatge urbana o territorial.

És per això que observem la proliferació d’iniciatives i de projectes, tant des d’instàncies públiques com privades o, de manera molt rellevant, de la societat civil que, no obstant, solen respondre més a impulsos per tractar d’oferir solucions immediates a les necessitats del moment que no pas a l’articulació d’estratègies globals connectades amb la resta de l’economia local.

Així, per exemple, la disponibilitat de sòl en zones urbanes i periurbanes ha despertat l’interès per a la creació d’horts, anomenats genèricament “urbans”; uns espais que estan derivant de finalitats principalment lúdiques en les iniciatives pioneres cap a una major dedicació a usos socials i terapèutics per contrarestar els efectes de la crisi en determinats barris i col·lectius. És

una resposta que es dóna de forma conjuntural i fins a cert punt mimètica, però que obre les portes a impulsar el debat i les iniciatives sobre una veritable estratègia d'agricultura urbana, coherent amb els discursos de la sobirania alimentària i el major respecte ambiental del consum km 0.

De la mateixa manera, els espais buits són ben presents en la que podem considerar la principal activitat econòmica urbana, tant en termes quantitius com pel que representa per al pols vital de les ciutats: el comerç minorista. Es tracta d'un sector que ha experimentat una reconversió molt intensa en les dues passades dècades per l'auge de fórmules comercials de gran format i ubicació normalment perifèrica, amb els forts impactes territorials que això ha suposat. La resposta de les ciutats ha estat diversa: internalitzar el model per evitar la fuga de despesa i crear noves centralitats urbanes; restaurar els mercats municipals i el seu entorn per recuperar la seva capacitat d'atracció; generar eixos comercials i centres comercials "a cel obert"; buscar una major implicació del comerç en la vida dels barris... Tot i així, una de les conseqüències no desitjades dels intents per recuperar l'espai comercial de la ciutat ha estat una mena de gentrificació comercial que ha portat a la invasió del comerç franquiciat i les marques d'abast global que han fet que els llocs per on passem s'assemblin cada cop més entre ells independentment d'allà on ens trobem.

La següent derivada d'aquest procés ha estat el tancament de comerços tradicionals, incapaços de fer front a la intensa competència i a l'alça dels lloguers, entre d'altres, deixant vacants multitud de locals a peu de carrer. A aquests cal afegir-hi sucursals bancàries fulminades i els propis comerços i altres petits negocis, amb els agents immobiliaris al capdavant, arrasats per la crisi. Ara la tasca consisteix en frenar l'espiral d'abandonament i degradació que sol afectar en aquestes circumstàncies als eixos comercials urbans, i és per això que sorgeixen projectes diversos de cessió temporal a cost reduït d'aquests espais a persones amb nous projectes empresarials o a organitzacions de l'àmbit social o cultural per tal que hi mantinguin el desitjat pols vital. És una oportunitat, també, per retornar una certa personalitat i imprimir un caràcter més divers a aquestes zones.

Un tercer àmbit de recuperació d'espais buits el proporciona el sòl industrial i de serveis, en dues modalitats: els polígons d'activitat econòmica desertitzats i les indústries urbanes desplaçades.

Les problemàtiques que s'associen als polígons d'activitat econòmica vénen de lluny: creixement desregulat en el tardofranquisme, escassament ordenat territorialment dels anys 80 en endavant i sobredimensionat i poc adequat a les necessitats productives del moment en els darrers temps. La falta de criteri en la ubicació d'aquests polígons i les seves carències en matèria de serveis, des de les infraestructures i els subministraments fins a d'altres de suport a la millora en la cadena de valor, són la tònica general, sobretot més enllà de l'àrea metropolitana.

Els tímids signes de retorn de la indústria cap al nostre país, malgrat puguin atribuir-se a la davallada en els costos salarials, haurien de servir per plantejar una nova estratègia. A diferència

de la majoria dels països amb els que ara tornem a competir per la manufactura, comptem amb infraestructures, talent i lliçons apreses suficients com per començar a bastir un renaixement industrial, aquest cop sí, més orientat als sectors i les activitats amb capacitat de progressar en termes de valor, que pugui treure profit de l'empenta exportadora. Per a fer-ho, caldrà una política industrial més decidida pel que fa a la identificació i suport a sectors punters que deixi de banda el "cafè per a tothom", en la línia de les propostes d'especialització intel·ligent. La clusterització del binomi indústria-serveis és una decisió estratègica de primer ordre que no es pot abordar més que amb una visió de país i centrar-la en un nombre reduït d'activitats que, això sí, puguin exercir de tractors de la resta. La dispersió dels recursos i la concessió de l'estatus de cluster, sistema productiu local o districte industrial a qualsevol conjunt d'empreses afins ubicades en qualsevol indret, ha servit més per satisfer aspiracions identitàries territorials que per articular un sistema productiu resilient com el que es deriva d'una adequada integració estratègica de la diversitat productiva.

La reinvençió de la indústria urbana, amb l'aposta pel 22@ al capdavant, ha estat un dels encerts que, d'altra banda, ha servit per atendre a la segona problemàtica que indicàvem més amunt: la de donar una nova vida a les indústries desplaçades. El districte tecnològic de Barcelona és, sens dubte, una excel·lent proposta, però presenta encara reptes importants. La dimensió de la transformació urbana pretesa, ja difícil de per sí, s'ha magnificat en termes relatius amb l'arribada de la crisi. El paper clau que en l'impuls del projecte han jugat les inversions del sector hotelier pot fer dubtar de la seva sostenibilitat i de la seva transferibilitat a d'altres ciutats, fins i tot les metropolitanes. En tot cas, sí s'ha mostrat un camí clar a seguir que ja ha estat esmentat anteriorment: la selecció d'un nombre reduït de sectors estratègics i l'aposta decidida envers els mateixos, amb aplicació de recursos públics per a la reubicació d'activitats ja existents inclosa, per oferir un senyal inequívoc al mercat de les intencions del projecte.

La continuïtat en aquesta línia ha de venir acompanyada, pel que fa al reforçament del model, per l'exploració (i desitjablement, l'explotació) del potencial de l'assumpció d'un nou model energètic (el que ve anomenant-se Economia Verda) i les noves tècniques i tecnologies productives industrials "domèstiques" (indústria de codi obert, impressores 3D...) que s'apunten com la nova revolució en aquest sector. Aquest seria també l'espai d'oportunitat per a d'altres iniciatives @ de ciutats que no poden aspirar a la potencia del projecte barceloní.

La transformació des de baix: Economia Social i Solidària i Economia Col·laborativa

La crisi econòmica i financera ha suposat la mobilització d'una part de la ciutadania per trobar respostes alternatives a les que ofereix l'economia de mercat per a la satisfacció de les seves necessitats: des de les més trencadores com el Decreixement fins les més reformistes, però transformadores, com l'Economia del Bé Comú. Unes respostes que, en construir-se des de la base i de bell nou, resulten per força més adients per a la nova conjuntura que no pas les receptes "tradicionals". La majoria d'aquestes pràctiques les podem encabir en el concepte

d'Economia Social i Solidària, donat que:

1. Tenen com a objectiu la satisfacció de necessitats en comptes de la maximització del benefici sobre el capital invertit.
2. S'organitzen de forma democràtica.
3. Actuen amb responsabilitat social.

L'enfonsament de bona part de l'entramat d'activitat econòmica i d'ocupació causat per la crisi però degut, en el fons, a l'adopció d'un model productiu de base molt feble i insostenible i als efectes de la que es considera tercera revolució industrial (impulsada per la digitalització), permet que aquestes pràctiques d'Economia Social i Solidària, que s'han mostrat força resilients a la crisi tant per resultar alienes, en general, al model fracassat com per resultar més adaptades al nou paradigma col·laboratiu, es facin més visibles per al conjunt de la societat.

L'Economia Social i Solidària representa una alternativa real d'organització i funcionament de l'economia, amb un gen transformador que, recolzat en el seu ja esmentat caràcter resilient, n'augura una expansió considerable en el futur immediat. Una transformació que va més enllà de l'economia i arriba a allò territorial (com reclamàvem en la introducció), en tant que solen ser pràctiques que estalvien recursos i molt més respectuoses amb l'entorn. Però també amb transformacions socials donat que les alternatives apunten indistintament al model productiu com al de cura; al model de producció, transformació, distribució, comercialització, consum i finançament; o a la consideració de la riquesa en termes de vincles i de temps, no només en diners.

El renovat interès per les monedes locals forma part d'aquesta tendència i caldrà escometre un profund canvi de mentalitat, que passa per una major cultura financera i de consum de la ciutadania, per tal de donar-li un encaix efectiu en el funcionament de les economies locals.

L'Economia Col·laborativa, que en les seves formes més altruistes podria considerar-se un cas particular d'Economia Solidària, també ha irromput amb força en el panorama del desenvolupament econòmic de les ciutats de la mà d'Internet i les tecnologies mòbils. Tot allò que fèiem de manera més o menys espontània amb el nostre cercle de relacions més proper, des de convidar-nos a sopar o a dormir fins a deixar-nos unes eines o el cotxe, passant per prestar-nos diners, intercanviar coneixements o fer-nos un cangur ens podem plantejar fer-ho ara amb persones desconegudes mitjançant la web o l'app corresponent.

Les claus d'aquesta Economia Col·laborativa són tres: l'existència de capacitats sobrants, la ubicüitat d'Internet i els mesuradors de confiança i reputació a la xarxa. Encara que de vegades no és del tot evident, pràcticament tothom disposa de capacitats sobrants en algun aspecte de la seva vida: temps, espai a casa o al cotxe, eines que fem servir de tant en tant... L'Economia Col·laborativa és una forma de fer-ne un ús ple en el que totes les part hi surten guanyant. El que permet Internet és que puguem aplicar-ho a gairebé qualsevol element, ja que dins de la immensa massa d'usuaris de la xarxa serà més fàcil trobar persones interessades en allò que

oferim i organitzar-ne “mercats”. I per saber si podem confiar tant en qui ofereix com en qui demanda, es compta amb els mecanismes típics de la web 2.0, com ara l’elaboració i verificació de perfils i la publicació dels comentaris i valoracions sobre qui ja ha interaccionat des d’un rol o un altre.

El recorregut de l’Economia Col·laborativa com a alternativa de desenvolupament econòmic al territori és, com no pot ser d’altra manera, incert. D’una banda, com en tants altres aspectes de l’economia i la societat, les pràctiques vinculades a aquest boom de l’Economia Col·laborativa poden obehir a interessos i perspectives molt diferents. Així doncs, hi trobem des de l’altruisme total, en el que el compartir i col·laborar forma part de la manera de viure i, per tant, no s’hi posen diners en joc, fins un espai emergent de negoci en el que s’organitzen plataformes professionalitzades per canalitzar ofertes i demandes, i en les que qui ofereix ho fa per a obtenir un complement de la seva renda o fins i tot per guanyar-s’hi la vida. En la mesura en la que triomfi aquesta darrera perspectiva, l’Economia Col·laborativa tindrà poc de transformadora.

Un aspecte conflictiu, finalment, que planteja l’Economia Col·laborativa és el de la legalitat o no d’unes pràctiques que poden considerar-se competència deslleial per a empreses formalment constituïdes. La frontera entre el dret a compartir allò que es té (encara que sigui amb una compensació econòmica “voluntària” associada) i la sofisticació d’una economia submergida 2.0 és molt subtil. Sigui com sigui, l’impacte en la reducció del consum mercantil és evident i pot acabar afectant les empreses de l’economia formalitzada.

Els indicadors: petjada ecològica i desigualtats socials

Fa dècades que som conscients que la mesura del desenvolupament econòmic d’un territori no es pot basar només en els indicadors de producció, però encara no hem reeixit en l’establiment d’una alternativa, malgrat les propostes formulades en aquest sentit per organismes internacionals, estats o think tanks diversos. Cal ser conscients que, mentre la mesura principal de l’èxit econòmic dels estats i les regions sigui el creixement de la producció resultarà més complicat fer front al necessari canvi de model. La solució ha de venir de nou d’un procés de baix a dalt: és l’àmbit local on caldria treballar de manera més intensa per avançar en aquest terreny, ja que és on més sentit té l’anàlisi del benestar des d’una perspectiva integral i no només econòmica.

A l’espera de l’establiment d’un indicador d’aquest tipus, la reducció de la petjada ecològica de les ciutats ha de ser, com s’ha dit, un dels aspectes indispensables a tenir en compte en la mesura del desenvolupament i el benestar. En aquesta línia hi trobem dues tendències no necessàriament excloents o oposades, però sí que parteixen de visions diferents de la relació entre ciutat i ciutadania i tenen diferents conseqüències des del punt de vista del desenvolupament econòmic.

El model de les ciutats intel·ligents (smart cities) propugna una aplicació intensiva de les

tecnologies de la informació i les comunicacions en la gestió de la ciutat, buscant la major eficiència possible en l'ús dels recursos a través d'una organització més racional dels diferents aspectes clau de la vida urbana: des de l'habitatge a la mobilitat, passant per totes les xarxes de subministraments. És un model que respon, en el seu enfocament majoritàriament aplicat, a les pràctiques posades ja en qüestió de l'actuació de dalt a baix sobre la base de grans inversions, i que ja es troba àmpliament contestat per part de la ciutadania, que es reclama com a smart citizenship. És un model, en tot cas, que no posa en qüestió el mode de producció i de consum vigent.

El model de les ciutats en transició (Transition Towns) parteix de la perspectiva inversa: l'organització de la comunitat per analitzar com es pot influir en la millora de l'eficiència del metabolisme urbà per reduir la petjada ecològica des de l'acció quotidiana, principalment el canvi en les pautes de consum. Un model possiblement de menor impacte immediat (d'aquí la idea de "transició"), però de major efectivitat a mig i llarg termini i, sobretot, més democràtic, com també amb una gran capacitat transformadora de l'economia i les seves pràctiques.

La mesura de les desigualtats socials també precisa d'uns indicadors de nova factura. És clar que la desigualtat en l'ingrés ja és un indicador prou potent en el model econòmic vigent, en el que el benestar es vincula a la capacitat de consum. Tot i així, altres indicadors, com el retorn social de les inversions (SROI) es fan necessaris per tenir en compte l'impacte sobre el benestar. Però en la perspectiva d'una transformació progressiva del model econòmic cal insistir en la incorporació d'indicadors que vagin més enllà dels aspectes monetaris. Aquest tipus d'indicadors solen associar-se a la noció de felicitat en l'àmbit personal i de lligams socials en el comunitari. Com ja s'ha indicat, són els que adquireixen un major sentit si volem conèixer el nivell de benestar real a escala local.

LES ECONOMIES RURALS

La diferenciació entre economia urbana i economia rural segueix essent vigent, malgrat l'expansió de l'estil de vida urbà a tot el territori i les dificultats per traçar uns límits clars entre el que es pot considerar territori urbà i el que no. No és ja només una qüestió de sectors d'activitats predominants en un i altre espai sinó de la manera com es participa de l'economia en cada cas. En l'àmbit rural, la necessitat habitual de portar a terme diverses activitats econòmiques alhora per guanyar-se la vida, les relacions de proximitat i els lligams amb el territori i la resta d'agents econòmics locals, la menor massa crítica dels mercats locals i l'obligació de sortir-se'n amb un menor suport infraestructural i de serveis confereix un panorama prou diferenciat del que trobem per al desenvolupament de l'activitat econòmica en les ciutats.

És clar que qualsevol de les tendències i oportunitats que hem assenyalat més amunt poden extrapolar-se a l'àmbit rural, en l'escala i les circumstàncies adequades. Les bases per a una economia més social, solidària i col·laborativa són, de partida, les de comunitats de mida petita i

mitjana dins de les que s'estableixen forts llaços de confiança. Tot i així, l'auge recent d'aquestes pràctiques sembla venir de les ciutats. Aparentment, és la insatisfacció amb determinades conseqüències del ritme de vida urbà el que mou cada cop més gent a un cert retorn a formes de fer més pròpies del rural. Sabem també, però, que en l'àmbit rural sovint hi pesen tant les relacions de confiança com els recels, el que suposa un obstacle per a la col·laboració. En qualsevol cas, és tot plegat, de nou, una qüestió de canvi de mentalitats.

Més enllà d'aquesta qüestió, podem destacar dos aspectes sobre els que es poden construir noves possibilitats de desenvolupament per al món rural. Aquests serien la subsidiarietat econòmica i l'estil de vida.

La noció de subsidiarietat econòmica implica, en primer lloc, assolir un profund coneixement del funcionament de cada economia local. En les comunitats de l'àmbit rural, una part important dels recursos econòmics provenen de l'exterior, sigui en forma "d'exportació" de productes a l'àmbit urbà i del turisme, sigui en forma de subsidis procedents de polítiques de cohesió territorial o de polítiques socials. En el benentès que l'entrada d'aquests recursos i la seva posterior circulació dins de l'economia local són clau per a la seva prosperitat econòmica, es fa imprescindible identificar les fuites de recursos, de retorn cap a l'exterior, que solen minvar substancialment aquesta circulació.

A partir d'aquí, i amb la intenció de reduir la dependència que se'n genera i, per tant, bastir unes economies locals més resilients, cal apostar per enfortir aquelles activitats fonamentals en les que té un major sentit la producció i el consum locals: els aliments (de nou, la producció de km.0), l'energia (renovables i noves fórmules de subministrament), els serveis personals (coproducció, bancs del temps...) i les finances (banca de proximitat i monedes locals).

L'apel·lació a l'estil de vida sorgeix de la constatació, anteriorment apuntada, de la insatisfacció de moltes persones amb determinats aspectes del que representa viure a la ciutat, com ara l'individualisme, l'acceleració o la congestió. Això ha fet, com s'ha dit, que tractin d'adoptar formes de fer que podem associar a un estil de vida rural i que activitats com el cultiu d'aliments aparegui amb força en les ciutats. En un sentit més ampli, el corrent d'alternatives slow, que va emergir amb les pràctiques alimentàries (un cop més, a la ciutat), ha estat transformat en una estratègia de posicionament de ciutats mitjanes i petites que aposten, així, per fer-se atractives a partir de l'adopció d'un seguit de valors diferencials.

Aprofitant el camí obert per iniciatives com aquesta, l'àmbit rural hauria de ser capaç de treure'n partit de cara a fixar i atraure població i activitat. És dins de models de posicionament global de la ciutat, poble o territori on té un major sentit recuperar el vessant social, solidari i col·laboratiu de l'economia ja que, a més, aspectes com la qualitat de l'entorn o la particularitat de la cultura local reforcen l'atractiu del conjunt.

TURISME

El sector turístic ha esdevingut, amb la caiguda de la construcció i malgrat haver anat ambdós de la mà durant les passades dècades, el dinamitzador econòmic principal de bona part del nostre país. Segones residències, establiments hotelers i complexos lúdics de tota mena han estat sembrats per ciutats, viles i paratges naturals amb èxit divers, però han configurat en tot cas uns actius per al creixement econòmic al que pocs territoris han volgut renunciar.

L'aportació del turisme a l'activitat econòmica i l'ocupació és indiscutible, com també ho és – i així ho demostra el cas de Barcelona- que el seu èxit va unit a la controvèrsia al voltant de dues variables: la capacitat de càrrega, en la perspectiva territorial, i la pèrdua d'autenticitat, des d'un punt de vista sociocultural. Aquesta darrera sol ser una conseqüència de la primera, tot i que també pot produir-se en espais no massificats.

Així doncs, respecte a la primera variable, és notori que l'èxit d'una destinació turística se sol mesurar, en consonància amb el model econòmic imperant, pels ingressos que reporta a l'economia local, de manera que normalment també serà un objectiu maximitzar el nombre de turistes atrets. El creixement temporal i més o menys estacional de la població d'un territori que se'n deriva, suposa necessàriament una pressió superior sobre els recursos naturals, les infraestructures o els serveis del territori en qüestió. I és en aquest sentit en el que cal prendre en consideració la seva capacitat de càrrega, concepte intuïtivament clar, però de difícil precisió pràctica.

El fenomen de les aerolínies de baix cost, i el posicionament capdavanter que – per exclusió- han adoptat els aeroports catalans, el Prat inclòs, en aquest segment, juntament amb la popularització dels creuers i l'extensió de la xarxa ferroviària d'alta velocitat, han multiplicat la potencialitat d'afluència al nostre territori i als innumerables atractius naturals i culturals. La ciutat de Barcelona, magníficament promocionada des dels Jocs Olímpics, n'ha tret profit de forma aclaparadora. Les destinacions tradicionalment turístiques de la costa i algunes de l'interior n'obtenen igualment els seus rèdits, gràcies també a processos més o menys exitosos de reconversió. Això ha propiciat que la resta del territori s'hagi obert al turisme amb propostes diverses de “turisme rural”, “turisme d'aventura”, “turisme cultural” o “ecoturisme”, etc. I tot plegat ha posat sobre la taula, entre altres, el debat sobre els riscos de la massificació.

A grans trets, les alternatives que es plantegen en aquest sentit són dues. La primera és la de la promoció d'un turisme orientat a visitants amb una major capacitat de despesa (associat, sovint erròniament, amb una major qualitat). Lògicament, aquesta estratègia pot resultar viable en enclavaments molt concrets, però no és pas generalitzable a una ciutat o una regió, de manera que no proporciona una resposta satisfactòria al problema de la massificació. Al contrari, els intents de “seleccionar” els turistes posant els preus com a barrera i primant l'oferta de caire elitista sol generar, com a contrapartida, la proliferació de les modalitats més informals de turisme, com ara les que utilitzen l'espai públic de manera més intensa.

La segona alternativa és la de planificar i ordenar una oferta més diversa, adaptada a diferents perfils de turista (adoptant, per tant, la veritable noció de qualitat) i més repartida territorialment. Si no es pot, ni interessa, reduir significativament els fluxos de turistes, cal aconseguir almenys que el seu impacte (tant positiu com negatiu) sigui més distribuït. La concentració de segones residències a la Cerdanya o les aglomeracions humanes a les Rambles de Barcelona potser són fins a un cert punt inevitables, però ho són absolutament en absència d'una planificació i ordenació adequades. I la solució no pot passar, evidentment, per la generalització del pagament per accedir a l'espai públic, com ja es comença a testar en indrets com el Parc Güell.

Trobem, en canvi, com una forma de distribució del turisme pel territori ve donada per pràctiques que ja hem catalogat anteriorment com alternatives, sorgides de la comunitat. Aquest seria el cas de les fórmules col·laboratives d'allotjament, des de l'altruïsta Couchsurfing fins pseudo-negocis com Airbnb, que estan portant els turistes a barris, ciutats i, en menor mesura, viles fins ara "verges" per a uns visitants que, a més, troben nous atractius i al·licients en la seva experiència turística fora dels circuits habituals.

Perquè el que es constata, entrant ja en la segona variable, és que el turisme esdevé, cada cop més, experiencial. Mentre que el valor fonamental per al turisme de masses de la segona meitat del segle XX consistia en "ser" a un lloc (i fotografiar-lo), el turista del segle XXI no es conforma amb ser (i fotografiar) sinó que vol "fer" coses, com més suposadament autèntiques millor (i compartir-les a les xarxes socials). El problema apareix quan, a força de competència per l'atracció de visitants i degut a l'existència d'un nombre cada cop major de potencials destinacions turístiques, la lluita per oferir autenticitat acaba banalitzant les cultures locals, que sovint semblen reduir-se a manifestacions puntuals embolcallades per un màrqueting més o menys reeixit segons el cas.

Afortunadament, els exemples positius de valorització del patrimoni natural i cultural amb orientació turística són abundants al nostre país. Però el fet que les principals atraccions fora de la ciutat de Barcelona siguin, per aquest ordre, un gran parc d'atraccions amb representacions estereotipades de diverses cultures del món i una reproducció de cartró pedra d'una vila mediterrània farcida de comerços de luxe en rebaixes permanents, resulta, com a mínim, objecte d'una necessària reflexió, ja que el següent pas (com ja apuntava la proposta d'Eurovegas) sembla clarament el d'avançar, en nom de l'atracció de turistes, cap a un territori-parc temàtic.

Les tendències emergents, en aquest cas, s'orienten cap a aconseguir una veritable vinculació, encara que sigui temporal, del turista amb el lloc que visita. I per fer-ho, cal primar el petit format i resulta imprescindible la implicació de la població autòctona. L'indubtable i valuosa aportació de la gastronomia en aquest terreny serveix de punta de llançà a tot un seguit de possibilitats que vinculen els diversos sentits amb l'experiència turística, alhora que contribueixen a una millora del coneixement i, per tant, del bagatge cultural de qui hi participa.

D'altra banda, la incipient introducció de tecnologies de darrera generació, amb la realitat virtual al capdavant, obren encara més el ventall de possibilitats d'enriquiment, però també de – paradoxalment- desvirtuació de les experiències turístiques.

En qualsevol cas, bona part del futur de l'economia catalana es jugarà en el camp del turisme. Si entre tots som capaços, focalitzant-nos en aquest sector tan important quantitativament i qualitativa, de trobar els mecanismes per respectar la capacitat de càrrega i l'autenticitat dels llocs, el pas endavant que s'haurà aconseguit en la transformació en sentit positiu de les relacions entre economia i territori serà formidable.

Propostes

- Desenvolupar indicadors alternatius de *performance* econòmica i de benestar a escala regional i local.
- Integrar l'economia social i solidària en les polítiques de desenvolupament econòmic local.
- Traslladar l'experiència de la Llei i el Programa de Barris als polígons d'activitat econòmica dels municipis catalans.
- Desenvolupar indicadors per a la mesura de la capacitat de càrrega de les destinacions turístiques.

Recomanacions

- Resituar la indústria en l'estratègia econòmica de Catalunya i articular-la territorialment a partir de les vocacions productives de cada indret.
- Apostar per una estratègia d'especialització intel·ligent real i que no resulti un mer tràmit davant Brussel·les.
- Fomentar la utilització amb finalitats econòmiques i socials dels espais urbans en desús.
- Reconsiderar el model "smart city" per tal d'apropar-lo més a les necessitats reals de la ciutadania.
- Promoure un turisme de major proximitat i relació entre visitant i territori.

Suggeriments

- Actualitzar els discursos polítics vinculats a l'economia deslligant-los de la lògica del creixement i apropant-los a una visió més social.

- Blindar la necessitat d'un ampli consens polític i social per a l'acceptació d'inversions externes de gran abast en les que es prevegi un fort impacte territorial.
- Incentivar a casa nostra el debat sobre l'ensenyament de l'economia que ja s'ha iniciat a altres països.

Algunes propostes per a les visions de futur:

- *La SEAT plega: l'economia catalana s'ha de reinventar. .*
- *La recuperació de les vocacions productives locals.*
- *La primera ciutat cooperativa catalana.*
- *Els Territoris Serens apleguen 450 municipis catalans..*
- *La producció agrícola supera la construcció en aportació al PIB.*
- *Un dia en la vida sense euros*
- *Tanca el darrer centre comercial de l'àrea metropolitana de Barcelona.*
- *La rèplica submarina de la Sagrada Família supera en visitants l'original.*
- *Resolt el concurs de cessió de Call de Girona a una empresa privada.*
- *La realitat virtual permet participar en la Batalla de l'Ebre.*

7.

Tecnologia i ciutat

Júlia López i Ventura

*“Un país desenvolupat no és aquell on els pobres tenen cotxes,
és aquell on els rics van en transport públic”*
Gustavo Petro, alcalde de Bogotà

Introducció

El fenomen de la globalització a nivell mundial juntament amb una crisi de confiança en el sistema polític en els països avançats ha derivat en una pèrdua substancial de poder dels anomenats “estats-nació” en favor d’aglomeracions urbanes cada cop més poblades que comparteixen característiques comunes a nivell global entre elles: les ciutats globals, espais estratègics que resorgeixen com a facilitadors de gran nombre d’activitats i dinàmiques innovadores, i sostenint un rol de desenvolupament econòmic propi sovint molt més prominent que el dels estats als quals pertanyen.

D’altra banda, la gran crisi financera mundial sota la qual primer món agonitza actualment ens ha dut a una reformulació no només del nostre sistema base de desenvolupament econòmic sinó que ha atacat directament la línia de flotació dels valors socials occidentals.

Els casos flagrants de corrupció, abús de poder i malbaratament de fons públics que ens envolten estan questionant seriosament el sistema en el qual els països occidentals han basat el seu estat de benestar : la democràcia representativa. Els ciutadans clamen globalment per a tenir un rol més prominent en els processos de decisió dels seus sistemes de govern més propers i demanen governs més oberts i transparents en els quals poden instaurar de nou la seva confiança. Moviments com « Democràcia Real Ya », « Ocupa el Senado », « PAH » o els « scratches » als representants electes són una mostra més del desgast social en què vivim. Molts d’aquests moviments inclouen en les seves reivindicacions una reformulació de les relacions entre els ciutadans i els seus representants, buscant processos més participatius i oberts.

Així doncs, les noves ciutats globals sobresurten per sobre de les seves escales nacionals com nous espais transformadors de les antigues formes de fer política i economia i on neix una nova societat que demanda aquests canvis. Aquest fet, de la mà de l’increïble avanç de les noves tecnologies de la informació i la comunicació han propiciat el contacte virtual instantani d’aquests nous centres de poder, afavorint l’intercanvi d’informació per sobre de qualsevol estat i enfortint el seu vincle. Les ciutats globals són ara els nous llocs clau on es produeixen els intercanvis globals a nivell tecnològic, social, cultural i econòmic.

El ressorgit poder de les ciutats

Qui no ha sentit dir més d'una vegada que « Barcelona és molt més coneguda al món que Catalunya » ?

El procés de globalització ha comportat tot un seguit de desafiaments al camp de les ciències socials. Un d'ells ha estat com la globalització econòmica ha produït un traspàs de poders cap als estrats diferents dels estats-nació: el supranacional i el subnacional. El paper dels actors locals, en especial les ciutats, s'ha vist enfortit per aquest moviment de poders que, en conjunció amb els avenços de les tecnologies de la informació i comunicació, ha promogut l'aparició de les ciutats globals (Sassen, 2007 : Castells, 2009) : grans urbs que tenen trets característics més en comú entre elles que amb els estats on pertanyen.

Aquest procés globalitzador, que va venir de la mà d'un maquillatge homogeneitzador de la majoria de les ciutats occidentals, també ha vingut acompanyat d'un altre fenomen més recent : una profunda crisi social i economico-financera, que ha derivat en una gran desconfiança tant en els representants polítics dels països avançats com en els models econòmic i social que han sostingut el nostre desenvolupament fins el moment (Burkhalter, L., 2009).

Moltes són les veus que neixen clamant per un canvi en aquest model de desenvolupament. Així doncs, les ciutats han ressorgit com a escenaris globals sobresortints, molt per sobre dels estats on pertanyen, per a esdevenir centres neuràlgics dels canvis lligats als processos primer de globalització i ara de revolució.

El desenvolupament tecno-urbà : les ciutats intel.ligents o Smart Cities

Les anomenades ciutats globals es troben avui en dia, empeses pel malaurat progrés econòmic globalitzat, immerses en la posada en pràctica d'estratègies de desenvolupament urbà que posicionin el seu territori en els primers llocs dels rànquings de competitivitat per tal d'atraure talent i inversions. El ràpid creixement de les tecnologies de la informació, el seu ús massiu per la ciutadania i la implicació de les grans empreses en el tema ha despertat un gran interès per part dels responsables municipals.

D'una banda, les noves tecnologies han propiciat l'aparició de entorns de producció col.laborativa en el núvol permetent intercanvis i processament de gran quantitat de dades en un curt espai de temps i que poden ser accedides des de diferents punts de planeta de forma simultània per diferents usuaris en temps real (exemples poden ser xarxes com Facebook o Twitter, o espais d'emmagatzematge i compartició com Dropbox o Google Drive). Tant els ciutadans com les grans corporacions han adoptat ràpidament aquestes espais virtuals, els primers sovint com a eines ràpides de comunicació, comunicació i de pressió social, els segons s'hi han llançat reconeixent-los com a nous canals de comunicació amb els seus clients i davant la promesa d'obtenció d'informació d'usuaris molt valuosa per als seus negocis. Malauradament,

la incursió dels representants electes i l'administració en aquests nous canals no ha estat tan apassionada i, en alguns casos, no els reconeixen encara com a canals de comunicació vàlids. D'altra banda, les àmplies possibilitats obertes per l'evolució de les tecnologies de comunicació conegudes com la Internet del Futur, la seva promesa d'una molt propera connexió a Internet dels nostres objectes més quotidians – Internet de les coses - (Google ja està testejant ulleres *Google Glass*[1] i Apple el seu rellotge *iWatch*) i la disponibilitat d'informació en temps real per a la gestió de la ciutat (Calabreses, F., Ratti, C., et al, 2008) estan apropant cada cop més la idea futurista d'una ciutat hiper connectada que es pugui gestionar en temps real tant pels nostres gestors com, amb voluntat, pels seus ciutadans.

En aquest entorn favorable tecnològicament ha irromput al mateix temps la crisi econòmica que fa que les ciutats es moguin en entorns de retallades de pressupost quantioses. Aquesta situació està forçant els nostres gestors a repensar la forma de seguir donant serveis de qualitat als ciutadans amb cada cop menys recursos.

El concepte « smart » o d'intel·ligència ha aparegut recentment en els plans de desenvolupament de moltes grans ciutats que busquen en aquest nou paradigma la forma de repensar, de la mà de la tecnologia, el concepte de serveis públic transformant-ne des dels seus models de sostenibilitat fins a apostes més innovadores com repensar el rol dels actors (gestor-ciudadà) implicats en la provisió d'un servei públic.

Malgrat la seva popularitat i la llista d'exemples de projectes i plans de ciutat titllats d'*smart* (posar per exemple el cas d'Amsterdam[2] o el de Helsinki[3]), el terme *Smart City* no té una definició clara i consensuada, segurament fruit de l'entorn difús en el què el concepte va ser concebut (Hollands, R., 2008) i popularitzat en els departament de màrqueting de les grans multinacionals tecnològiques.

En un intent agosarat, podríem definir un desenvolupament *Smart City* com a aquella estratègia de ciutat, transversal a totes les seves àrees (energia, mobilitat, promoció econòmica, cultura, salut, etc.), que de la mà de la tecnologia ha de transformar la forma en què es presten els serveis públics per tal que siguin sostenibles i permetent una major implicació i decisió de la ciutadania en els mateixos. Així doncs, estaríem parlant des de la promoció de l'ús del vehicle elèctric, a la integració d'una aplicació privada de recollida de queixes ciutadanes als sistemes municipals. El debat sobre l'extensió del terme i les seves aplicacions està, però, obert.

Més enllà, les anomenades Smart Cities, són un concepte que està essent àmpliament abraçat tant pel món acadèmic (Korninos, 2011) com per les nostres administracions i d'arreu. El posicionament de la ciutat com a Smart City ha passat a omplir les agendes dels alts dirigents municipals i del sector privat arreu del món en molt poc temps.

Certament, el fenomen integració de les noves tecnologies en els espais físics que conformen les ciutats no és nou. El popular terme *Smart City* d'avui ha tingut els seus antecessors en les *Intelligent Cities*, les *Cities 2.0* o les *Digital Cities*. Perquè ara les Smart Cities estan provocant

més eufòria que anteriorment ? Com s'ha comentat en anteriors apartats, aquest fet s'ha produït per la confluència en el temps de diversos factors : maduresa suficient de la tecnologia, entorn de crisi social, alta demanda ciutadana i grans retallades pressupostàries.

Fins i tot la Comissió Europea n'ha reconegut la seva importància engegant una onada de posicionaments, i fomentant els projectes, pràctiques i investigacions diverses a través de la seva Estratègia Europa 2020[4], a través del programa de finançament Horizon 2020 enfocat a desenvolupament de projectes Smart City. Per exemple, la seva primera convocatòria d'ajudes per al 2014 busca finançar grans projectes estratègics de ciutat que integrin solucions tecnològiques per a la mobilitat sostenible i l'eficiència energètica a les ciutats europees.

Estratègies de posicionament Smart City

L'entorn és favorable, la societat demandant, les empreses disposades. Tot i així, responen les estratègies de posicionament Smart City de les ciutats a tot el que s'espera d'elles ? Certament, existeix un risc de frustració elevat donades les aspiracions i expectatives generades per les promeses d'aquesta aproximació urbana.

L'estratègia d'atracció de talent a les ciutats s'estan sustentant en moltes ocasions mitjançant aliances amb multinacionals de renom per al seu desenvolupament urbà. Aquest tipus d'acords es basen en el reconeixement de la ciutat com a entitat pròpia amb força i pes suficient com per a crear un treball per potenciar conjuntament el nom (o marca) tant de la ciutat com de l'empresa. Aquest seria el cas, per exemple, de la nostra capital Barcelona que en els darrers anys ha signat acords de col.laboració de desenvolupament urbà de la mà de la tecnologia, d'ara endavant tecno-urbà, amb diverses grans multinacionals : Cisco, Schneider Electric o GDF Suez, entre d'altres[5]. Un dels reptes de les ciutats intel.ligents serà, doncs, la integració de les petites empreses i emprenedors en aquesta (re)formulació de ciutat.

En aquest escenari no són poques les veus crítiques a aquest tipus d'aproximació públic-privada al desenvolupament urbà del futur. A prop nostre, un seguit de veus d'experts crítics amb la visió simplista que sovint es pot donar de la interacció entre les noves tecnologies i l'espai físic de les ciutats i ens alerten des dels seus atrils particulars (blogs, comptes de Twitter, conferències)[6] sobre els dilemes amb què ens podem enfrontar.

Implicacions sociopolítiques i visió a futur

En un article la sociòloga Sassen expressava la seva inquietud sobre els projectes tecnològics engegats a les ciutats apuntant cap a una segona fase on emergiran els problemes de control polític sobre els drets dels ciutadans pel que fa a llibertat, accés, privacitat i facilitat real d'acció de la ciutadania: *"But the ensuing phase is what worries me; it is charged with negative potentials. From experimentation, discovery, and open-source urbanism, we could slide into a managed*

space where "sensored" becomes "censored." What stands out is the extent to which these technologies have not been sufficiently "urbanized" (Sassen, 2011).

Sens dubte, si fins 2013 les administracions locals han estat innovant en la realització de pilots de projectes tecnològics innovadors que recopilen gran quantitat de dades en temps real sobre la nostra vida a la ciutat, 2014 obre un escenari de preguntes més enllà de l'experimentació al voltant de la implicació segura i anònima dels ciutadans en el desplegament massiu d'aquests projectes. Com apuntava l'investigadora Gemma Galdón en un recent article a El País [7]: «*La proliferación de los mecanismos de monitorización de nuestra vida cotidiana no está llevando a la normalización o la apatía, sino a la concienciación y a la resistencia activa. Es el principio de la privacidad*».

El desenvolupaments dels projectes anomenats Smart City hauria de dur-se a terme posant especial atenció a les implicacions sociopolítiques derivades de l'ús de les tecnologies avançades en els serveis de ciutat. Aquest article no té la pretensió immensa d'estudiar-les totes, sinó que mencionarà les que a l'entendre de l'autora són les més importants: la participació de la ciutadana, la garantia dels drets de neutralitat / privacitat dels ciutadans i l'ús i foment d'estandards oberts.

1) Participació de la ciutadania

El moviment de les Smart Cities es presenta com una oportunitat immillorable per implicar i engrescar els ciutadans en l'actuació de problemes urbans quotidians comuns de forma amena, ràpida i directa, usant els mateixos canals que usen habitualment.

L'auge de les tecnologies socials i de compartició, acompanyada de la creixent demanda de participació dels ciutadans en la participació activa en les decisions que afecten la seva vida diària juntament amb la maduresa de les xarxes socials que permeten interacció immediata entre els usuaris i l'evolució de tècniques avançades de mineria i visualització de dades en temps real, són factors clau en l'empoderament dels ciutadans que desitgen prendre responsabilitat personal en la creació i disseny de serveis (co-creació) i processos de presa de decisions (co-participació).

Finalment, és necessari facilitar el contacte entre els diferents actors implicats en la construcció de ciutat mitjançant actuacions tàctiques :

- Open data : obertura i accés directe (en temps real si possible i en formats oberts) de les bases de dades públiques per tal que tercers en puguin fer consulta / ús.
- Hackatons / Civic hacking : creació d'espais virtuals i físics on els ciutadans i les empreses / emprenedors participin conjuntament del disseny i creació de serveis públics o d'interès públic.

Un exemple d'aquest tipus de projecte és Adopt-a-Hydrant[8], una iniciativa de la ciutat de Boston creada per ciutadans per fer front a una problemàtica de la ciutat on l'administració es veia incapaç de donar respostes: la inutilització dels hidrants de la ciutat durant les nevades d'hivern a la ciutat nordamericana. Mitjançant l'aplicació, un ciutadà podia « adoptar » un hidrant i fer-se càrrec del seu manteniment.

Un altre exemple a destacar és Smart Citizen[9], un projecte finançat a través de crowd-funding a través del Fab Lab Bcn de l'Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya. El projecte consisteix en la manufactura d'una placa basada en el software obert Arduino que actua com a controlador d'una sèrie de sensors que controlen paràmetres ambientals. Aquestes plaques, instal·lades a les cases dels ciutadans, envien informació en temps real sobre temperatura, humitat, pol·lució i soroll, entre d'altres, a una plataforma de recolecció pròpia que agrupa i visualitza les dades creant mapes de forma col·laborativa.

2) Garantia de neutralitat / privacitat

Molts dels projectes Smart City es caracteritzen per la recolecció de dades massiva, dades que s'agrupen, s'analitzen i es visualitzen creant entorns facilitadors de presa de decisions. Quan aquesta recolecció de dades es fa directa o indirectament amb dades de ciutadans, cal garantir que aquesta recolecció es fa de forma anònima.

De la mateixa manera, cal assegurar que aquells ciutadans que voluntàriament no volen participar en els projectes de ciutat puguin tenir l'opció de no participar-hi.

D'aquesta manera, es fa necessari aprofundir en l'estudi dels nous rols derivats del control de la informació generada per les Smart Cities desconeguts fins el moment (d'on es deriva una onada d'escepticisme envers la neutralitat dels projectes) per tal de garantir la privacitat i l'anonimitat dels ciutadans en la participació en els seus projectes de ciutat.

3) Ús d'estandards oberts compartibles

L'ús de tecnologies i estandards oberts en els projectes governamentals són essencials per a l'interoperabilitat i l'intercanvi d'informació entre plataformes de diferents administracions. En un entorn de creixent demanda i intercanvi d'informació per part dels ciutadans, l'ús de tecnologies obertes no és només necessària sinó essencial.

Els projectes de ciutat Smart City han de vigilar per establir estandards a nivell mundial[10], de tal manera que la construcció dels nous models de ciutat es faci en una base tecnològica neutra i basada en codis oberts reutilitzables per altres ciutats i ciutadans.

Un exemple d'aquest tipus de projectes és la plataforma Sentilo[11], la plataforma tecnològica de la ciutat de Barcelona per a la recolecció comuna de dades provinents de sensors i actuadors diversos de la ciutat. La plataforma, construïda en codi obert, està disponible per a la descàrrega

(a través de la web i també de Github) per aquell ciutadà que hi vulgui interactuar / aportar o aquella ciutat que vulgui usar-la.

Júlia López i Ventura
Enginyera, especialista tecnologies urbanes

Bibliografia

Burkhalter, L. & Castells, M. (2009) « Beyond the crisis : towards a new urban paradigm » paper presentat a la *4th International Conference of the International Forum on Urbanism (IFoU), Amsterdam/Delft*

Calabrese, F., Kloeckl, K. et Ratti, C. (2008) « Wikicity : real-time location-sensitive tools for the city » *Handbook for research on urban informatics : the practice and promise of the real-time city*.

Castells, Manuel, *Comunicación y poder*, Madrid: Alianza Editorial, 2009. 680 pàgines. ISBN 978-84-206-8499-4

Sassen, Saskia, *Una sociología de la globalización*, Madrid: Katz Editores, 2007. 323 páginas. ISBN 978-84-935432-6-6

Webgrafia

Cisco. Smart Connected Communities [en línia] [cita 30 desembre 2013]. Disponible a Internet: http://www.cisco.com/web/strategy/smart_connected_communities.html

European Commission. Europe's Digital Agenda [en línia] [cita 25 maig 2011] Disponible a Internet. http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm

Hollands, R. (2008). "Will the real smart city please stand up?" *City*, 12(3), 303-320.
Komninos, Nicos. Digital, Intelligent, Smart Cities: Ten years books. A: *Urenio Watch* [en línia], Gener 2011. [cita 4 gener 2014]. Disponible a Internet: <http://www.urenio.org/2011/01/16/digital-intelligent-smart-cities-ten-years-books/>.

Microsoft. LivingIT Planet [en línia] [cita 1 gener 2014]. Disponible a Internet: <http://www.microsoft.com/presspass/emea/presscentre/pressreleases/MicrosoftandLivingPlanIT.aspx>

Sassen, Saskia. Talking back to your intelligent city. A: *McKinsey Digital* [en línia], Febrer 2011. [citat 1 gener 2014] Disponible a Internet: <http://voices.mckinseysociety.com/talking-back-to-your-intelligent-city/>

-
- [1] <http://www.google.com/glass/start/>
- [2] <http://amsterdamsmartcity.com/>
- [3] <http://www.forumvirium.fi/en/project-areas/smart-city>
- [4] http://ec.europa.eu/europe2020/index_es.htm
- [5] Video aparegut a BTV l'1 de març de 2012 : « L'Ajuntament presenta un acord amb Cisco per fer de Barcelona una referent en « smart city » » (citat 4 gener 2013)
<http://www.btv.cat/btvnoticies/2012/03/01/acord-barcelona-cisco-smartcity/>
- [6] Manu Fernández <http://www.ciudadesaescalahumana.org/> , Pablo Sánchez Chillón <http://urban360.me/> en serien alguns exemples.
- [7] « El fin del fin de la privacidad », El País, 4 gener 2014
http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/01/03/catalunya/1388777473_016642.html
- [8] <http://adoptahydrant.org/>
- [9] <http://smartcitizen.me>
- [10] En aquest punt cal remarcar l'esforç en aquest sentit que pretèn realitzar la xarxa City Protocol Society recentment creada. Més informació www.cityprotocol.org
- [11] <http://sentilo.io/>

8.

Paisatge

**Mireia Boya i Busquet
i Júlia Rubert i Tayà**

TOT ÉS PAISATGE: EL PARADIGMA DEL FUTUR

1. Parlem de paisatge

L'any 2000 es va aprovar a la ciutat de Florència el Conveni europeu del paisatge (CEP). Elaborat pel Consell d'Europa, a partir d'una iniciativa dels poders locals i regionals, és un text innovador que constitueix el primer tractat internacional dedicat específicament al paisatge. El propòsit general del CEP és estimular les autoritats públiques a adoptar polítiques i mesures a escala local, regional, nacional i internacional per protegir, planificar i gestionar els paisatges europeus. El Parlament de Catalunya, que va ser la primera cambra parlamentària europea a adherir-se al CEP, va desenvolupar-lo uns anys després aprovant la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, que defineix el marc legal que ha de protegir jurídicament els paisatges catalans, alhora que estableix els instruments adequats per a gestionar-los.

L'objectiu d'aquesta norma és reconèixer la riquesa paisatgística del nostre territori, una riquesa que constitueix un patrimoni ambiental, cultural, social i històric, que influeix en la qualitat de vida dels ciutadans i que esdevé sovint un recurs de desenvolupament econòmic, en particular per a les activitats turístiques, però també per a les agrícoles, ramaderes i forestals. La varietat del mosaic paisatgístic també té efectes ambientalment rellevants: contribueix a la preservació de la biodiversitat i constitueix un factor positiu en la prevenció dels incendis forestals, de l'erosió del sòl i de les inundacions.

La llei reconeix que dissortadament, al llarg de les darreres dècades, els paisatges catalans han conegut sovint processos de degradació i de banalització. L'extensió desmesurada i poc ordenada de la urbanització, l'impacte de determinades infraestructures, l'abandonament de l'agricultura, de la silvicultura i de la ramaderia, la degradació d'algunes àrees urbanes i la sobrefreqüentació d'alguns paratges, han contribuït a degradar els paisatges, han posat en perill els valors econòmics, ambientals, culturals, socials i històrics que contenen i han incrementen riscos ambientals diversos, com els geològics o els hidrològics. La llei apareix, doncs, en un moment en què esdevé imprescindible avaluar les dinàmiques paisatgístiques en curs i regular, gestionar i ordenar aquests processos de transformació. La finalitat primària de conservar i augmentar la singular riquesa paisatgística del nostre país té per objectiu últim millorar la qualitat de vida dels ciutadans, en sintonia amb la creixent sensibilització de la ciutadania vers l'entorn, però també pretén mantenir un recurs amb un enorme potencial de desenvolupament, per exemple com a base per a un turisme de qualitat.

El CEP i la normativa catalana estableixen que els paisatges són components essencials de l'entorn de la gent, una expressió de la diversitat del seu patrimoni cultural i natural compartit, i un fonament de la seva identitat. En aquest sentit, la noció de paisatge tradicional, circumscrita a configuracions naturals i culturals excepcionalment valuoses, s'ha vist superada per una renovació profunda del concepte i per l'ampliació consegüent de l'horitzó de la política paisatgística.

Reconeixent que el paisatge és un concepte complex, el significat del qual ha variat al llarg del temps (de la història) i de l'espai (d'unes regions a altres), i amb l'objectiu d'entendre millor la gran amplitud que avui ha adquirit i el perquè de la seva emergència, cal recordar per enèsima vegada que, per una banda, el paisatge sorgeix associat a l'art i encara avui és un concepte indissolublement lligat a qüestions artístiques i conceptes intangibles com l'harmonia i la bellesa. Per altra banda, el paisatge s'ha vinculat fonamentalment a la natura i als espais rurals. Avui aquesta concepció encara està molt estesa entre la població en general, que entén el paisatge com una realitat circumscrita a paratges excepcionals i verges. Però en la mesura que el concepte s'ha anat eixamplant conceptualment per integrar realitats potser menys bucòliques, però més properes i estimades, ha guanyat força per integrar també les comunitats humanes que les habiten en la seva defensa.

En aquest sentit, el CEP constitueix un punt d'inflexió fonamental i una fita conceptual remarcable ja que introdueix la idea, innovadora des del punt de vista científic, jurídic i polític, que *tot territori és paisatge*, que cada lloc es manifesta en l'especificitat del paisatge, independentment de la qualitat, del reconeixement i de l'estima social que mereixi. Així, paisatge és, segons defineix el CEP en l'article 1, *«qualsevol part del territori, tal com la percep la població, el caràcter de la qual sigui el resultat de l'acció i la interacció de factors naturals i/o humans»*.

Per tant, la definició de paisatge inclou tres dimensions fonamentals: la dimensió física (el paisatge és el territori), la dimensió subjectiva i cultural (és una porció de territori amb uns valors atribuïts per la població) i, finalment, la dimensió temporal/causal (és el resultat de la interacció dinàmica entre l'ésser humà i la natura). Parlar de paisatge és, doncs, parlar d'aquestes tres dimensions. Parlar de paisatge és ser conscient que aquest no depèn només ni de la realitat física i espacial ni de la qualificació subjectiva de la mirada, sinó que també depèn de la relació dialèctica que existeix entre ambdues.

La tendència en els darrers anys –a l'àmbit de les polítiques públiques, a l'àmbit acadèmic i, progressivament, a l'àmbit empresarial i social- ha estat acollir-se a aquesta definició transversal i global: entendre el paisatge com una interacció entre elements naturals i culturals d'un territori, que li acaben donant una fesomia particular. Entendre que, a més, el paisatge és la manera com aquesta fesomia és percebuda, interpretada i valorada per la població, la que hi viu i la que hi passa i que, per tant, té, en qualsevol cas, un component perceptiu social i cultural molt important. I finalment entendre que és precisament aquesta dimensió més cultural i social, identitària i intangible, al damunt de molts elements físics i tangibles, allò que diferencia el paisatge d'altres conceptes que es vinculen amb el món del territori, del medi ambient o de l'espai geogràfic.

Aquesta és la diferència fonamental entre territori i paisatge. El paisatge és el territori percebut, amb tota la complexitat psicològica i social que implica la percepció, des dels aspectes simplement visuals fins a d'altres relacionats amb l'experiència estètica o el sentiment de pertinença. És per això que en parlar de paisatge cal també parlar de l'observador/a i de la seva percepció. És per això que cal matisar entre la mirada del visitant, la del turista, la del gestor, la de l'empresari i la de l'habitant. És per això que, des del planejament urbanístic i des de

qualsevol disciplina, actuació o reflexió que pretengui incidir sobre el paisatge de manera integral, cal integrar totes aquestes mirades.

En aquesta línia, un cop superada la mirada paisatgística romàntica circumscrita als espais naturals verges i el patrimoni arquitectònic d'alt valor històric o etnogràfic entesos com a postals d'experiències turístiques excelses i diferenciades de la resta, i anant més enllà de la visió utilitària de l'espai i dels recursos, actualment es comença a parlar en termes de descoberta d'un paisatge. Aquest nou paradigma ens permet oferir un discurs amb una visió global d'un territori, que possibilita l'aproximació al seu caràcter i a la identitat dels seus habitants, però també incideix en l'economia local i en un determinat tipus de desenvolupament. La bona gestió del paisatge és una aposta clara per la qualitat, la diferenciació i l'autenticitat de l'experiència; és també el treball unitari de tots els sectors econòmics i socials per oferir una determinada imatge del territori viscut i visitat.

2. L'emergència del paisatge en els discursos urbans i territorials

El model urbanístic depredador de sòl i recursos naturals que hem seguit en les darreres dècades, juntament amb la bombolla immobiliària que finalment ha esclatat, han possibilitat el sorgiment amb força de noves maneres de pensar el territori. Entre aquestes visions innovadores hi destaca la utilització del paisatge com a *leitmotiv* d'un planejament territorial i urbanístic sostenible des dels punts de vista econòmic, social i ambiental. Tot i la seva emergència destacada –que es fa evident a l'observar la multiplicació de les referències al paisatge en normativa territorial i urbanística a totes les escales–, aquest és encara un paradigma minoritari, i les pressions perquè la recuperació econòmica de la crisi passin per sobre de qualsevol altre aspecte social o ambiental poden frenar-ne el desenvolupament.

Tal com hem dit, en èpoques molt recents (i especialment de resultes del CEP), el paisatge estén el seu abast conceptual per incorporar tota realitat física. Aquest eixamplament conceptual agosarat i necessari té conseqüències directes sobre l'eclosió del paisatge com a paradigma contemporani a diversos nivells:

- Catalitza l'impuls de polítiques públiques específiques allà on no n'hi ha i afavoreix una tímida aproximació de les existents a regions diverses, sovint basades en enfocaments del paisatge heterogènies.
- Afavoreix que esdevingui un argument recurrent en moviments socials vinculats a la defensa de l'entorn, ja sigui natural i d'excel·lència, ja sigui quotidià.
- Permet l'estesa de ponts disciplinaris entre aproximacions acadèmiques i professionals diverses.

No ens sembla agosarat afirmar que el paisatge és un concepte emergent en si mateix. En els discursos territorials i urbans, el fet de parlar de paisatge, i no només de ciutat i territori, representa un canvi major de paradigma, de manera de veure, gestionar i planificar el territori. Aquest canvi d'ideari significa un canvi de relació entre l'ésser humà gestor i planificador i el seu entorn, un canvi on, des d'un bon principi, es prenen en consideració els aspectes socioculturals i identitaris. Aquest plantejament integral de la planificació (des de l'escala de l'ordenació del

territori fins a l'escala del projecte local) no concep la consideració dels aspectes culturals i les aspiracions col·lectives com un tràmit que s'ha de passar, sinó com la base des d'on ha de néixer el planejament.

Aquesta és una estratègia, una manera de fer, un principi rector en expansió en molts sectors (turisme, cultura, gestió municipal, empreses bioètiques, etc.), que apareix de manera creixent com a lema, etiqueta, reivindicació, aspiració o objectiu d'iniciatives i accions molt diverses. Molts són els exemples d'iniciatives, convenis, projectes i polítiques públiques que ens fan pensar que el paisatge ha sortit de l'acadèmia i de l'art i ha entrat a les polítiques públiques, al món empresarial i a la societat.

La transversalitat és la característica del paisatge que permet englobar en un mateix discurs territorial aspectes tangibles, intangibles, naturals, culturals, individuals, col·lectius i un llarg etcètera de consideracions que *a priori* es podrien considerar antagoniques o simplement complementàries. És un concepte que permet integrar aproximacions de disciplines diverses (arquitectura, urbanisme, geografia, ecologia, biologia, ciències socials, ciències polítiques, etc.) i, sobretot, aspiracions ciutadanes múltiples (diverses, heterogènies, efervescents, etc.). Parlar de paisatge en els discursos territorials i urbanístics té una funció cohesionadora, permet aglutinar interessos diversos i propòsits compartits, crea comunitats i enforteix vincles.

Aquesta riquesa intrínseca del paisatge forma part de la força del concepte. També esdevé un perill potencial, ja que en pot afavorir la pèrdua de significat per ús i abús, tal i com ha passat amb el "desenvolupament sostenible": el que havia de ser un nou paradigma es va pervertir i aigualir per una sobreutilització inadequada, intencionada o no, fins al punt que certs sectors el van abanderar impunement per netejar la imatge de pràctiques ambientalment poc respectuoses.

Prestar atenció al paisatge és un canvi que sintetitza una nova manera de relacionar-se amb el món, basada en l'atenció, la cura i la sensibilitat, a la recerca del benestar individual i social combinat amb un desenvolupament sostenible, pensat, curós. Un canvi que, igual que la idea de sostenibilitat ja fa alguns anys, poc a poc es va incorporant en els discursos públics i privats, individuals i col·lectius.

El canvi, però, no té la mateixa velocitat i presència en tots els sectors. En el **món acadèmic i en les polítiques públiques**, per exemple, mentre que altres països tenen una llarga tradició en la formació d'especialistes del paisatgisme/arquitectura del paisatge i en l'impuls de polítiques de paisatge específiques o transversals, a Catalunya ambdues coses són encara molt recents i poc consolidades. Sense professionals específics ni un reconeixement social i institucional de la professió, el paisatge ha estat entès per determinats sectors professionals com una competència pròpia i exclusiva, ja sigui lligada al medi ambient i la natura o a l'ordenació del territori, l'arquitectura i l'urbanisme. A pesar de l'existència d'innombrables exemples de bona praxi i d'intervencions sobre el paisatge encertades, el paisatgisme es ressent de la manca d'entitat com a disciplina acadèmica i professional autònoma. Per molt que la naturalesa transversal i complexa del paisatge afavoreixi especialment –i faci necessària i positiva- la convergència de múltiples aproximacions disciplinars a l'hora d'abordar-lo, la manca de perfils professionals especialitzats en la seva gestió i ordenació afebleix la consideració professional,

institucional i social de la disciplina en conjunt.

A **nivell social**, el paisatge havia estat històricament un concepte passiu i espacialment restringit, limitat a visions artístiques i naturalistes que exaltaven paisatges d'excel·lència concrets; tenia una vinculació estreta amb determinats sectors de la població que mostraven una sensibilitat especial per l'entorn, especialment l'entorn no urbà, com excursionistes, artistes o ecologistes. Sovint era ignorat i fins i tot menyspreat per aquells considerats "creadors" del paisatge –pagesos i habitants del món rural- i obviat pels urbanites més militants. Però la seva presència i imbricació en la vida política, social i econòmica al llarg del temps també ha evolucionat. La intensificació de l'ocupació del territori i l'acceleració dels canvis que han caracteritzat les darreres dècades ha fet que un creixent nombre de persones hagi anat adquirint consciència dels vincles afectius i identitaris que tenien amb el seu entorn immediat. Progressivament ha estat un element de qualitat de vida valorat per aquells que apostaven per un benestar físic i psicològic integral per sobre del lucre econòmic, que troben en el paisatge un concepte afí, que conjuga equilibradament elements físics, culturals i emocionals. El paisatge permet entendre la relació amb l'entorn de manera nova –o molt antiga-: ni com un procés econòmic d'espoli i dominació, ni com una relació distant de protecció i veneració, sinó com una relació enriquidora i equilibrada d'interdependència i simbiosi. Per tant, ha estat en aquestes darreres dècades quan el paisatge ha esdevingut un instrument de mobilització social, sobretot utilitzat en plataformes de defensa del territori que hi trobaven un aglutinador de motius molt ampli i socialment rellevant, generalment per lluitar en contra d'algun projecte d'urbanització o infraestructura.

De la mateixa manera, tot i que més tímidament, el paisatge ha començat a esdevenir un element de mobilització en positiu, proactiu, propositiu. Comencen a existir, per exemple, experiències de concertació entre diferents agents territorials, com les cartes de paisatge, que pretenen generar consensos i sinergies que redundin en una millora del paisatge pensant en la qualitat de vida i el desenvolupament econòmic territorial. Cada cop és més freqüent parlar del paisatge com un element de benestar i de salut, que cal atendre i cuidar; aquest és un raonament que apareix amb força en projectes de disseny d'espai públic, potser perquè l'escala local permet aproximacions menys complexes i més efectives, potser perquè el teixit associatiu a nivell de barri té una cohesió i una capacitat de mobilització superior. Finalment, el paisatge entès com a dret social de tercera generació comença a treure tímidament el nas i esdevé la base dels discursos que el consideren un bé comú que no es pot ni vendre ni privatitzar.

En definitiva, en l'actual context de crisi econòmica, de desmantellament de l'estat del benestar i de desafecció política, que genera la recerca de models i valors alternatius als del capitalisme ferotge, el paisatge esdevé part de les difuses respostes socialment innovadores.

Pel que fa als mercats i el **món empresarial**, el paisatge ha estat tradicionalment un concepte deslligat de l'esfera econòmica. Tanmateix, hi estava indirectament vinculat, ja que es tracta d'una externalitat positiva que des de sempre influeix en preus de mercat de béns mobles i, sobretot, immobles, i de serveis, majoritàriament turístics. Amb l'auge de la sensibilitat ambiental i paisatgística, aquesta interrelació s'ha posat de manifest d'una manera més evident i, actualment, els valors econòmics del paisatge comencen a ser una qüestió clau per a les

empreses que volen apuntar maneres innovadores de sortir de la crisi. El paisatge comença a ser una etiqueta clau per promocionar tot tipus d'activitats econòmiques, diferenciar productes i donar caràcter a territoris tradicionalment productius. El discurs paisatgístic, comença a influir en el preu de molts productes i serveis: activitats turístiques com el turisme rural, l'agroturisme, el turisme de descoberta o el turisme d'esports d'aventura; de béns de consum com els aliments, les begudes, els cosmètics o fins i tot la moda; de serveis com la gastronomia, l'hostaleria o les "experiències vivencials" de tot tipus que inunden el mercat de noves mercaderies fins fa poc inimaginables.

Finalment, el canvi –l'emergència del paisatge- s'observa també a **nivell generacional i tecnològic**. Vivim en un món hiperconnectat, on la informació és arreu i a l'abast de tothom. L'ésser humà està hiperinformat en un món on les millores tecnològiques apareixen a un ritme vertiginós. A les *Smart Cities*, per exemple, es millora ambientalment l'hàbitat urbà a través de la tecnologia aplicada a la ciutat i el territori. Aquests nous sistemes d'informació permeten separar les dades del seu suport físic material per integrar-les en un nou sistema de gestió urbana més intel·ligent. Però les ciutats no són els únics espais amb un potencial en aquest camp, tot el territori és objecte de les xarxes socials, els sistemes d'informació, les aplicacions mòbils i la realitat virtual. La relació entre l'ésser humà i l'espai físic està canviant, s'està artificialitzant i digitalitzant. Els paisatges es poden conèixer millor, poden ser més accessibles, l'experiència de recorre'ls més completa, la seva gestió més eficient i ecològica i un llarg etcètera d'avantatges aportats pels avenços tecnològics. També es dona, però, la tendència contrària: tornar a les arrels, simplificar els projectes i les relacions, buscar l'autenticitat i les experiències úniques, anar cap al respecte de paisatges i tradicions, trobar productes i llocs on l'essència sigui la seva marca de garantia. És entre aquests dos móns on es mourà el nou model de sostenibilitat territorial, aquell basat en el paisatge.

3. El paisatge és un bé comú: un nou model de sostenibilitat territorial

Ja hem esmentat les dinàmiques urbanístiques i territorials que han modificat acceleradament els nostres paisatges fins gairebé esborrar-ne els trets característics i definitoris i que han generat en molts casos conflictes paisatgístics, ambientals i socials. La pregunta és ara si hi ha alternatives que puguin mitigar aquesta realitat o que simplement ja funcionin, alienes a la continuïtat de les dinàmiques que hi han donat lloc.

És evident que algunes activitats econòmiques (agricultura, turisme, urbanització o, fins i tot, construcció d'infraestructures), després d'un llarg període de creixement, han assolit un punt d'inflexió i que això pot definir un escenari diferent. Aquest moment actual, de crisi econòmica i d'incertesa territorial, juntament amb la presa de consciència per part d'algunes administracions i sectors de la societat de les problemàtiques generades pel model de creixement depredador, esdevé una ocasió ideal per implantar un nou model d'ordenació del territori, econòmicament atractiu i viable, territorialment sostenible i socialment acceptable i engrescador, que consideri el paisatge com a element central.

Considerar el paisatge al centre de l'ordenació del territori té una doble justificació. Per una banda, el paisatge és un concepte transversal, integrador i cohesionador que, ben gestionat,

podria evitar molts dels conflictes socials d'arrel territorial tan habituals avui en dia; de l'altra, el propi CEP recull el dret dels europeus a gaudir de paisatges de qualitat. En una època en què la justícia social està a l'epicentre de totes les discussions, des del punt de vista de les polítiques públiques, l'objectiu hauria de ser garantir l'accessibilitat de tota la població a paisatges de qualitat, ja que el paisatge té un elevat simbolisme i un caràcter integrador com a element de benestar. Sota aquesta premissa, i en el marc de la creixent sensibilitat ciutadana sobre el paisatge, podem afirmar que aquest ha de ser considerat un bé comú, compartit, universal i d'accés lliure per a tothom.

Paradoxalment, en paral·lel a la mercantilització del paisatge en determinats sectors empresarials, creix l'enfocament econòmic del paisatge com a bé comú, especialment en l'àmbit social i de les polítiques públiques. Des de la perspectiva material, el bé comú es caracteritza per l'absència d'un propietari únic i exclusiu, és el patrimoni de tots, podent ser d'ús privatiu o no. Des de la perspectiva ètica, el bé comú és aquell que genera beneficis per al conjunt de la comunitat i afavoreix la cohesió, l'equitat i el benestar de tothom. El paisatge s'adapta particularment bé a aquest enfocament, i això fa que sigui susceptible de constituir el bastió de models alternatius d'acció i organització social en el futur. La idea de bé comú pot ser aplicada de manera directa al paisatge en si –i es referiria a aquella realitat tangible de la qual es beneficien tots els ciutadans–, i també al procés de planificació, gestió i ordenació urbana i del territori –i faria referència aleshores al conjunt dels sistemes socials, institucions i mitjans socioeconòmics amb un funcionament que beneficiï a tota la població. “El paisatge és un bé comú” és la idea-força que poc a poc hauria de calar en l'imaginari individual i col·lectiu per possibilitar una millor relació entre l'ésser humà i l'espai físic.

Com hem dit, estem en un moment en què com a societat assumim que el tractament del paisatge no es centra només en les zones de gran bellesa o valor ambiental, sinó que abasta les àrees naturals, rurals, urbanes i periurbanes, i que es refereix tant a paisatges considerats excepcionals com a aquells quotidians i degradats. Per tant, en el marc dels discursos urbans i territorials, s'ha de superar un enfocament limitat basat en la protecció de determinats paisatges. No es pot seguir caient en l'error de protegir uns espais de gran valor mentre la resta de llocs es troben a la mercè de les necessitats productives i els interessos privats. No podem oblidar que el benestar de la majoria de persones, que són les que habiten els espais sense protecció especial (el que el CEP denomina els paisatges quotidians), depèn directament de la seva qualitat urbana, ambiental i paisatgística.

Els nostres paisatges construïts al llarg de la història constitueixen la principal reserva patrimonial (ambiental, territorial, urbana i sociocultural) per promoure un futur socioeconòmic sostenible. Aquest futur no resideix en una exasperada acceleració dels intercanvis, ni en una estandardització dels productes, ni en un increment de la mobilitat dels béns i les persones al mercat mundial. L'avenir ha d'estar en la capacitat d'innovar, de produir i intercanviar béns que només en aquest lloc del món poden desenvolupar-se com a expressió cultural de la identitat d'aquest territori. El paisatge serà l'element constitutiu de la representació espacial d'aquest valor únic que en cap cas podrà ser deslocalitzat i que serà, per tant, un referent fonamental per fer front a les enormes incerteses que implica la situació actual de globalització dels mercats.

Certament, no estem parlant del paisatge com la visió d'un lloc bell, sinó com l'autorepresentació identitària d'una regió, "com a element fonamental de l'entorn humà, com a expressió de la diversitat del seu patrimoni comú cultural i natural, i com a fonament de la seva identitat" (art. 5a del CEP). Segons aquesta concepció, el paisatge és el pont entre conservació i innovació, constitueix el principal jaciment identitari del territori i la base per definir-ne les regles d'ús i transformació, és a dir, els criteris de planificació, que permetin al seu torn la construcció sostenible d'un valor territorial afegit.

No és fàcil definir, defensar i propugnar un bé comú que rep una pressió semblant amb la fi última de la sostenibilitat i el benestar. Si bé molts països europeus funcionen des d'aquesta òptica des de fa temps, aquí segueix faltant consciència social i voluntat política, i aquesta és potser la primera transformació urgent: defensar el paisatge com alguna cosa pròpia, com a part de la nostra identitat com a poble, com una oportunitat de futur.

El repte és ciutadà, però també es presenta a nivell professional. Sovint el desconeixement dels ciutadans i la fragmentació disciplinar dels professionals ens incapaciten per entendre integralment les conseqüències de les nostres accions en l'entorn i ens allunyen de trobar solucions efectives a les problemàtiques més generalitzades. Els debats locals sobre l'ordenació del territori i el disseny urbà es troben en una cruïlla metodològica. Els instruments d'estudi, els mètodes d'anàlisi i els models de projecció són incapaços d'integrar la complexitat de la realitat. Intervenir en aquests entorns requereix no solament major informació, sinó que requereix integració i síntesi crítica per tal de reduir els riscos econòmics, socials i polítics.

4. El paisatge en clau de futur

Hem vist com el paisatge representa una eina potent de transformació en el camp dels discursos urbans i territorials; també de la nostra societat i de les relacions que establim amb l'espai que ens envolta. Tot i que actualment hi ha moltes iniciatives amb el paisatge com a argument central, públiques i privades, individuals i col·lectives, que tenen un caràcter innovador i mostren un gran potencial, encara queda un llarg camí per recórrer.

En el **món acadèmic i educatiu**, cal impulsar decididament l'educació en paisatge a totes les etapes de l'educació formal obligatòria, incloent activitats de complexitat progressiva al llarg del cycle educatiu i que estiguin basades en el contacte directe i la vivència personal de l'entorn propi i proper. La integració de coneixements naturals, culturals, perceptius, artístics i econòmics permetrà prioritzar el desenvolupament de la sensibilitat i la consciència per la repercussió de les pròpies accions sobre els paisatges quotidians. Igualment, cal apostar per una formació universitària de primer i segon cycle específica, sens perjudici de l'existència d'especialitzacions i branques afins dins d'altres titulacions acadèmiques, i definir canals d'incorporació al mercat laboral dels joves titulats, per contribuir a fer del paisatgisme/arquitectura del paisatge una professió normalitzada, en la línia de la resta de països europeus i de bona part del món desenvolupat. Per últim, cal integrar una formació bàsica obligatòria en paisatge a totes les titulacions universitàries vinculades a la transformació del territori (arquitectura, enginyeria civil, enginyeria agrícola i agrònoma, geografia, ciències ambientals, sociologia, etc.).

En el **món professional**, cal dotar de competències reals i reconegudes la professió de paisatgista. Requerir la seva presència -i, sovint, lideratge- a l'hora d'encarregar plans i projectes amb incidència sobre el territori, com plans urbanístics, projectes d'infraestructures de mobilitat o energètiques, restauració d'espais degradats, etc. Trencar la preeminència absoluta i l'exclusivitat d'arquitectes i enginyers a l'hora de signar projectes que impliquen obra civil i forçar la conformació de veritables equips transdisciplinars a l'hora d'abordar actuacions de certa magnitud.

En referència a les **polítiques públiques**, l'emergència del paisatge com a paradigma ha de plasmar-se en un enfocament radicalment nou d'aquestes, especialment en matèria d'ordenació del territori i urbanisme. La tradicional supeditació del paisatge a aquestes dues disciplines impossibilita, a l'hora de decidir i planificar, poder posar en un mateix nivell els aspectes econòmics, ambientals, socials, perceptius i identitaris. Aquesta disfuncionalitat del model actual provoca l'estancament de la seva evolució cap a la lògica del paisatge com a bé comú. Imaginem unes polítiques territorials on el paisatge sigui la base, l'element de concertació i la imatge definitòria de la identitat d'un territori; un procés que, a banda, permetria la desitjada simplificació administrativa d'una forma veritablement eficaç ja que no hauria de suposar el manteniment d'aquesta diversitat actual d'instàncies, reduïda o reformulada, sinó la seva eliminació completa i la seva substitució per àmbits geogràfics i identitaris unitaris. Els canvis es proposen a diferents nivells:

- Reorganitzar l'estructura administrativa del departament competent en ordenació del territori i urbanisme per dotar-lo d'un organigrama basat en el paisatge. Cal donar la volta completament a l'enfocament i situar el paisatge a la cúspide de la piràmide, no considerar-lo un més dels factors a partir dels quals es prenen les decisions que afecten el territori, sinó com l'oportunitat de considerar alhora les dimensions físiques, culturals, econòmiques, ambientals, socials i identitàries, estratègia que permet superar visions contradictòries entre aquests factors i buscar la millor manera d'encaixar-los en un projecte, programa o política.
- Integrar les polítiques sectorials amb una incidència principal sobre el territori i sobre la qualitat de vida de les persones (transport, energia, salut, educació, cultura, turisme, etc.) per superar el problema de les polítiques sectorials diverses que sovint tenen enfocaments divergents, paral·lels, independents, contradictoris o autistes. La integració sota el paraigües del paisatge possibilitaria abordar-les de manera integral, aglutinant-les al voltant de l'argument del paisatge com a bé comú i element de benestar i progrés.
- Fer un salt quantitatiu i qualitatiu en el paper i el protagonisme del paisatge a les polítiques públiques a l'escala local. Les institucions locals han d'entendre el paisatge com un factor de desenvolupament econòmic i de benestar social, com una oportunitat de futur. En aquest sentit, caldrà incentivar programes municipals de coneixement, millora i promoció del paisatge, no només ni fonamentalment basades en instruments normatius i coercitius sinó sobretot basades en la concertació i la dinamització.
- Canviar l'àmbit d'aplicació de les polítiques públiques. Més enllà de l'escala territorial global, necessària per abordar de manera consistent determinades qüestions

estratègiques de país, les unitats de paisatge es rebel·len com a àmbits idonis de gestió i planificació, ja que defineixen àmbits territorials amb una realitat geogràfica coherent i amb una identitat comunitària pròpia i diferenciada. L'escala municipal és petita, ineficient i insuficient per impulsar polítiques públiques globals, i afavoreix disfuncions de tota índole (des de corrupcions fins a inoperàncies). Les escales comarcal i provincial no s'adapten a la realitat paisatgística dels territoris, estan mancades o sobrades de recursos, dotades de poques competències i tot sovint se superposen i esdevenen poc operatives.

El **món empresarial** és, paradoxalment, el més actiu i avançat en aquest canvi de paradigma. Els canvis principals s'observen en diversos àmbits:

- La crisi econòmica galopant que assola el nostre país ha tingut efectes positius per al paisatge ja que ha permès aturar processos d'ocupació del sòl accelerats i desmesurats, que destruïen paisatges seculars sota el magma uniforme de models urbanístics globals i banals. La crisi també ha suposat una oportunitat de repensar un model econòmic exageradament esbiaixat cap a la construcció. En aquest sentit, hi ha una necessitat imperiosa d'iniciatives per revaloritzar els "espais en trànsit" que ens ha deixat l'enfonsament de la bombolla immobiliària. Buits urbans però sobretot urbanitzacions aïllades a mig habitar, a mig edificar o a mig urbanitzar, esperen solucions imaginatives amb urgència, ja siguin institucionals com de col·lectius ciutadans autònoms i/o autogestionats. Aquestes iniciatives comencen a aparèixer tímidament a l'àmbit social. Algunes abanderen explícitament el lema del paisatge, altres prioritzen altres interessos que, tanmateix, encaixen implícitament amb la defensa del paisatge com a bé comú. Publicacions, reportatges fotogràfics i obres d'art de denúncia, webs d'inventari d'urbanitzacions, nous okupes residencials, concursos públics de requalificació de buits urbans, colonització espontània de solars i edificacions sense ús, plantacions massives de vegetació en urbanitzacions fantasmes, proliferació d'horts urbans en espais públics són només exemples d'iniciatives ciutadanes espontànies. El pas següent és dotar iniciatives similars de mecanismes de rendibilitat econòmica –socialment responsable, això sí. És implicar el teixit empresarial en la gestió i reconversió d'aquest patrimoni "aconstruït" i convertir part del problema en part de la solució.
- La creixent demanda social d'un canvi de model econòmic fa que el paisatge sigui un element clau en els nous enfocaments econòmics basats en valors radicalment diferents als valors capitalistes clàssics. En aquest sentit, s'observa una tendència emergent a vincular serveis i productes (béns de mercat) amb paisatges físics o amb valors associats a ells (ecològics i estètics, principalment, però també culturals i identitaris). Aquesta estratègia és especialment utilitzada en els àmbits de l'alimentació i la gastronomia (cuina volcànica de la Garrotxa, menja Penedès...), però s'està estenent a tot tipus de productes (cosmètica, moda, hostaleria, etc.) i es relaciona tot sovint amb iniciatives d'emprenedoria social. L'estratègia d'associar territoris i productes ha experimentat un boom notable. Ha passat de ser una estratègia de màrqueting puntual a ser una estratègia de màrqueting, ras i curt. Un efectiu creador de valor afegit. Front a la

uniformitat de la globalització, els productes vinculats a un paisatge ofereixen “autenticitat” o, dit altrament, el paisatge representa el valor afegit de molts productes.

- En els darrers anys hi ha hagut un boom de models turístics alternatius al tradicional model de sol i platja propi del nostre litoral. Aquesta proliferació de noves modalitats turístiques (turisme d'interior, turisme rural, ecoturisme, agroturisme, etc.) es deu en bona mesura a l'emergència del paisatge com un factor d'atracció de visitants clau i efectiu. Poc a poc els territoris passen del paisatge com a recurs –element a explotar- al paisatge com a discurs –element vertebrador d'experiències turístiques de descoberta úniques, autèntiques, equitables, respectuoses amb la cultura i les tradicions locals i carregades de significats i valors. La tranquil·litat, el silenci, les experiències personalitzades o la descoberta dels sistemes tradicionals de gestió del territori i els recursos, representen estratègies turístiques de diferenciació cap a l'autenticitat i l'exclusivitat de l'experiència turística.
- Els avenços tecnològics i el món digital estan capgirant les relacions tradicionals entre l'ésser humà i el seu entorn. La proliferació d'aplicacions, bases de metadades, realitats augmentades i virtuals ofereixen informacions que abans no eren a l'abast de tothom. Ara no cal anar a un lloc per visitar-lo i conèixer-lo, ho podem fer a quilòmetres de distància a través de dispositius mòbils i altres aparells tecnològics d'última generació. La societat actual està hiperinformada de forma instantània, en un sistema d'intel·ligència global col·lectiva que pot canviar els discursos actuals en matèria de desenvolupament i planejament territorial i urbanístic.
- En temps de crisi quins són els obstacles i les oportunitats pel paisatge a escala municipal? Com passem de les polítiques de paisatge des de l'ordenació territorial a les polítiques de paisatge des de l'urbanisme?
- I com passem a projectes de millora del paisatge a escala local? Podem generar efectes cascada (projectes virals de petit abast però que s'estenguin arreu)?
- Quines estratègies i mesures cal utilitzar perquè la millora de la competitivitat turística de Catalunya no vagi en detriment del reforçament de la identitat dels paisatges del nostre país? Quines alternatives tenim per ordenar i gestionar el paisatge litoral a partir dels canvis legislatius que es proposen?
- Quines iniciatives turístiques (en la línia del turisme rural, turisme de natura, ecoturisme...) i comercials (en la línia de fires locals, denominacions d'origen, segells de qualitat...) sorgiran en el futur associades al paisatge i quines tindran efectivament efectes positius per a aquest més enllà d'utilitzar-lo per al marketing?
- De quins instruments cal dotar el territori i la ciutat perquè el paisatge esdevingui de veritat un recurs econòmic i de desenvolupament local?.

- Com afectarà la implantació de les noves tecnologies (realitat virtual, realitat augmentada, etc.) la visió i la percepció que tinguin les persones respecte el paisatge? Quines oportunitats ofereixen les noves tecnologies en la generació d'actituds i quines mesures permeten adoptar per potenciar la valorització del paisatge i la seva gestió?
- Les noves tecnologies faran que els paisatges reals perdin importància anul·lats per la realitat virtual?
- Quines tècniques de comunicació i sensibilització a la població i als responsables polítics i tècnics caldrà utilitzar per tal de no caure en el tòpic que de vegades s'utilitza per justificar certes actuacions amb l'argument que el paisatge en temps de crisi és un luxe? Com tornar a posar el paisatge en l'agenda de les prioritats polítiques i econòmiques?
- Com dotem de valors el magma de paisatges periurbans fragmentats, desendregats, anodins, que s'escampa pel territori? Cal canviar aquests paisatges (perquè encaixin en arquetips tradicionals de paisatges de qualitat) o cal canviar les mirades culturals (perquè hi apreciem qualitats noves i passin a transmetre'ns sensacions positives)?
- Els pagesos passaran a ser paisatgistes? Se'ls demanarà i retribuirà (i acceptaran) deixar la funció productiva per darrera de l'estètica?
- Els incendis seran un dels principals fenòmens modeladors del paisatge en el futur, en el context de canvi climàtic i retroces de l'agricultura?
- Com fer que el dret al paisatge deixi el pla legal i entri a la consciència social? Com aconseguir que els ciutadans s'adonin que el paisatge és un element de benestar i qualitat de vida (a més de potencial econòmic) i actuïn de manera activa per cuidar-lo i millorar-lo?
- Algun dia el transport individual serà subterrani o aeri i caldrà reconvertir les infraestructures de mobilitat que solquen el territori?

VISIONS DE FUTUR

- Obre el primer camping de realitat virtual al massís de Tauletes, afectat per l'incendi devastador de l'any passat. Els campistes porten ulleres X-Frame per veure l'entorn inalterat.
- Tanquen l'última carretera de transit rodada de Catalunya. Convocat el concurs d'idees per reconvertir l'immens patrimoni asfaltat del pas.

A mode de conclusió:

Veus i discursos urbans i territorials emergents implica forçosament presentar veus i discursos disperss, diferents, amb plantejaments diversos, provinents de disciplines afins però separades, amb objectius no necessàriament convergents.

Plantejar un text de conclusions a les aportacions que han fet possible aquest document es presenta com una tasca difícil i complicada.

Una de les vies més fàcil i segurament més poc adequada seria la de transcriure aquí les conclusions de cada una de les parts que configuren el document. No pretenem fer-ho.

Una segona via és la de tornar a la presentació, buscar quins són els objectius que ens hem plantejat amb aquest grup de diàleg i donar-nos per satisfets entenent que la mera presència de les aportacions aquí recollides ja impliquen un acte de reconeixement a les veus i els discursos emergents. Aquesta tasca notarial, absent de qualsevol judici crític sobre les aportacions i que obvia el seu potencial disciplinar, tècnic, acadèmic i polític tampoc no és el que ens ha mogut al llarg d'aquests mesos de treball.

Creiem necessari fer una lectura transversal de cada una de les aportacions i del seu conjunt, identificar els conceptes que de forma més o menys recurrent apareixen en uns i altres textos. Identificar el grau d'abstracció i de concreció de les diagnòs, dels arguments, de les propostes, és una tasca complexa i que no pot ser resumida en unes línies de conclusió sinó que requereixen d'un debat, d'una reflexió contínua i que es vagi alimentant de forma continuada.

Hem aplegat en aquest document textos de professionals, investigadors, tècnics, *practitionners* provinents de l'arquitectura, les ciències ambientals, la ciència política, la geografia, el paisatgisme, i aquest llarg etcètera que tant be coneixem i que tant ens desespera. Com hem dit no pretenem replicar ara les conclusions que des de cada una de les disciplines se'ns han proposat. Pretenem en canvi extreure uns denominadors comuns, una sèrie d'elements que han de fonamentar una nova forma d'entendre la planificació i la gestió de la ciutat i del territori.

Com dèiem, aquests denominadors comuns són d'ordre ben diferent, amb una recurrència en la seva defensa també dispar, però entenem, i ara entrem definitivament en matèria, que hi ha tres conceptes que creiem apleguen amb una força destacada allò que ens les pàgines precedents s'ha comentat.

COL·LECTIU, METABOLISME I EDUCACIÓ són mots no necessàriament assignats al lèxic propi de les ciències del territori i a la gestió urbana. Són, tanmateix, conceptes que han estat incorporats a totes les aportacions amb els matisos propis de la trajectòria acadèmica i professionals dels diferents autors.

Aquests tres conceptes són objecte d'una crida inequívoca, gairebé desesperada per part tots els que han participat en aquest exercici. Alguns de forma velada, altres explícitament, han presentat aquests tres conceptes dotant-los de la seva realitat personal. El necessari caràcter col·lectiu de les decisions sobre els govern de la ciutat i del territori; la necessària educació, transmissió de coneixements que impliquin un judici adequat dels nostres actes particulars i col·lectius envers el nostre entorn i la conscienciació necessària per reconèixer l'escala de les afectacions de la nostra vida diària, del metabolisme social i ambiental dels nostres actes són qüestions cabdals si pretenem abordar la gestió dels vectors urbans i territorials amb una mínima ètica professional i social.

La mobilitat, la forma urbana, la planificació agroalimentària, el paisatge, les formes de participació, són àmbits de coneixement que poc a poc van incorporant conceptes més afinats per adaptar-se a aquesta transició urbana i territorial que cap dels presents no pot negar. Hom podria dir que la ciutat i el territori viu en el canvi permanent, i tant és cert, com ho és la necessària acceleració d'aquests canvis cap a un model diferent. L'ús de la tecnologia (o el seu desús) ens ofereix una eina més entre moltes, no li donem més protagonisme del necessari. Pensem en canvis low-tech a l'abast de tothom, evitant el perillós determinisme tecnològic. Plantegem relacions simples, escales de vida adequades als recursos. Siguem conscients de viure en una transició tant accelerada com necessària i dominem-la per tal de tornar a unes bases més horitzontals en la gestió política de la ciutat. *Back to Basics* no és un concepte en sí mateix; és una idea força que creiem ens ha de guiar en el nostre debat permanent sobre la ciutat i el territori.

Creiem que no enganyem a ningú dient que amb aquest treball, en el seu estat actual, hem fet una passa inicial, molt inicial, en la concreció d'un debat que ha de perdurar més enllà de les petites fites que suposen una sessió de presentació o una publicació. No ens podem permetre el luxe de l'autosatisfacció per veure "publicat" el nostre coneixement en un *Paper*.

Tampoc és un debat generat *exnovo* sinó que ve de lluny, és inherent a la pràctica professional, la necessitat de dotar-se de noves idees, de nous instruments.

Hem cregut oportú, amb aquest exercici, oferir un marc per vehicular, o si es vol, per canalitzar aquestes idees de forma que la seva posada en comú, la seva lectura creuada, la seva defensa davant propostes diverses i diferents generarà una capitalització col·lectiva i col·laborativa de les seves fortaleces.